

סדרת מחקרי מדיניות

מחקר מדיניות 24

סדרת מחקרי מדיניות

מחקר מדיניות 24

מדד ון ליר לאיכות חיים

גל ישורון מישל סטרבצ'ינסקי ירון קידר

כלכלני התוכנית לכלכלה וחברה
מכון ון ליר בירושלים

התוכנית לכלכלה וחברה
במכון ון ליר בירושלים

מכון ון ליר בירושלים
THE VAN LEER JERUSALEM INSTITUTE
معهد فان لير في القدس

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Policy Studies
No. 24
The Van Leer Wellbeing Index

Gal Yeshurun Michel Strawczynski Yarden Kedar

עורך לשון: זהר כוכבי
מפיקה אחראית: יונה רצון

תודה מיוחדת לקרן אברט על התמיכה בפרויקט.
תודה גם למשתתפי הכנס השנתי של התוכנית לכלכלה וחברה
אשר נערך במכון ון ליר ב־21 בדצמבר 2015
על השאלות וההערות המועילות.

© תשע"ח – 2017, מכון ון ליר בירושלים
סדר וגרפיקה: נדב שטכמן פולישוק
נדפס בדפוס פרינטיב, ירושלים

התוכנית לכלכלה וחברה

התוכנית לכלכלה וחברה במכון ון ליר בירושלים הוקמה לנוכח המשימה שהמכון קיבל על עצמו לזהות את הפערים המתרחבים בחברה בישראל, לנתח אותם ולהציע דרכי פעולה מעשיות לצמצומם. מטרת התוכנית ליצור כלים שיאפשרו לציבור להשתתף בשיח הכלכלי-חברתי ולהשפיע על המדיניות הכלכלית-חברתית בישראל, מתוך התמקדות בשאלות מרכזיות העומדות על סדר היום, בין השאר בתחומי חלוקת ההכנסות, שוק העבודה והכלכלה הציבורית.

משתתפי התוכנית הם כלכלנים מוכרים באקדמיה ובמשק הישראלי וחוקרים ממדעי החברה, ובמסגרתה נכתבים ניירות עמדה ונעשים מחקרים שנעזרים בשיטות כלכליות מקובלות. התוכנית מציגה חלופות מקצועיות למדיניות הכלכלית הנהוגה, בשאיפה לקדם צמיחה בת קיימא המתבססת על טובת כל האזרחים ועל הקטנת האי-שוויון בחברה.

התוכנית מבטאת קול ייחודי בשיח הציבורי בישראל, והיא שואפת לתרום לשינוי התפיסה הרווחת בשאלות כלכלה וחברה בשתי דרכים מרכזיות: הראשונה, פיתוח ראייה ביקורתית המבוססת על הבנה יסודית של תיאוריות ושל מונחים כלכליים המשמשים בשיח הציבורי. השנייה, הספקת כלים להתמודדות עם טיעוניהם של מייצגי התפיסות הכלכליות השמרניות – כלים שאינם מפותחים דיים כיום – מתוך הישענות על נתונים המעובדים בשיטות מקובלות כדי להציגם לפני הציבור, אמצעי התקשורת וקובעי המדיניות. הדבר יאפשר התערבות בזמן אמת בדיון בסוגיות המעסיקות את הציבור והשפעה על תהליך קביעת המדיניות הכלכלית-חברתית.

פרסומי התוכנית

מחקרי מדיניות

ניירות עמדה

מחלוקות בכלכלה

נקודה למחשבה

פעילות לציבור

ערבי דיון וימי עיון

סדנאות ודיוני שולחן עגול בהשתתפות קובעי מדיניות

כינוסים שנתיים

פרסומי התוכנית לכלכלה וחברה ומידע על פעילותה נמצאים באתר האינטרנט

של מכון ון ליר בירושלים, www.vanleer.org.il/economics

תוכן העניינים

9 תקציר

- 11 סקירת ספרות: מדידת רווחת חיים ברמה הלאומית
- 13 שיטות להבניית מדידת איכות חיים
- 21 אתגר פיתוח מדדי קיימות
- 24 מאמצים בולטים למדידת איכות חיים ברחבי העולם
- 24 מאמצים בינלאומיים
- 30 מאמצים לאומיים
- 40 סיכום: השוואת מדגם מדדים מהעולם
- 46 השיטה: שאלון דלפי
- 49 התאמת שאלון דלפי למחקר זה
- 50 שלבים בביצוע שאלון דלפי
- 52 השלב הראשון: מיון ראשוני של האינדיקטורים
- 53 השלב השני והשלב השלישי: דירוג סופי של האינדיקטורים
- 54 ניתוח התוצאות
- 87 סיכום ומסקנות
- 89 נספחים
- 89 נספח א: סיכומי דיונים
- נספח ב: רשימת האינדיקטורים שמופו ונשלחו לעיון המומחים בשלב הראשון
- 92 לפי תחום
- נספח ג: מצגת המבוא שנשלחה למומחים 106
- נספח ד: רשימת המומחים שהשתתפו בפרויקט בפועל 113
- נספח ה: השינוי בערכי האינדיקטורים לפי תחום, 2010-2014 114
- נספח ו: מקורות מידע עיקריים לנתונים 123
- 129 רשימת המקורות

תקציר

התוצר הלאומי הגולמי (תל"ג) לנפש, שכונן בתחילת המאה העשרים, היה מראשיתו למדד הבינלאומי העיקרי לרווחה ולשגשוג כלכלי. ואולם ממחצית המאה וביתר שאת בעשוריה האחרונים עלו ונשמעו קולות ביקורתיים שטענו כי אין די בתוצר למדידת רווחה, וכי יש למצוא מדדים אלטרנטיביים שישקפו באופן הולם יותר את רמות הרווחה בתחומים שונים ובחברות שונות, ובעיקר את ההתפתחויות בהן. ביקורות אלו לוו בהתפתחויות מדעיות שאפשרו לכונן מגוון רחב של מדדים אמפיריים. בד בבד החלו חוקרים וקובעי מדיניות להתעניין ולהתמקד יותר ויותר בשאלות של קיימות ורווחת חיים לטווח הארוך. בעקבות ההתפתחויות האלה צצו בעשור האחרון יוזמות בינלאומיות רבות למדידת איכות חיים וקיימות, ואלה אכן הציעו מגוון מדדים אלטרנטיביים לתוצר. כל אותם מדדים חדשים מבקשים לשקף בצורה מדויקת יותר את רמת החיים במדינות שונות ואת ההתפתחות בה.

מחקר זה נועד ליצור מדד כזה למדינת ישראל, הוא מדד ון ליר לאיכות חיים. המדד משקלל שלל אינדיקטורים מכל תחומי החיים על מנת לשקף את מצבה של ישראל ולהציג תמונה מורכבת של איכות החיים בה בשלל תחומים, בהשוואה לעצמה לאורך הזמן וכן בהשוואה רחבה למדינות המפותחות. תחומי החיים שבהם עוסק המדד נקבעו בהסתמך על מדד BLI של OECD והם: איכות הסביבה, חינוך והשכלה, בריאות, מעורבות אזרחית וממשל, איכות התעסוקה, ביטחון אישי, דיור ותשתיות, רווחה אישית וחברתית ורמת חיים חומרית.

המדד מטרתו לשמש כלי שיסייע לקובעי המדיניות ולציבור להבין באילו תחומים כדאי להשקיע משאבים ציבוריים כדי לשפר את רווחת חיינו. לשם כך המדד משלב אינדיקטורים אובייקטיביים (למשל מספר הנפגעים בתאונות דרכים בשנה) ואינדיקטורים סובייקטיביים (למשל רמת שביעות הרצון מהדמוקרטיה הישראלית), אך רק כאלה שלמדיניות הממשלה יש השפעה עליהם. המדד מורכב משני סוגי מדידה המופרדים זה מזה באופן דיכוטומי: מדידת איכות החיים כיום, ומדידת קיימות – איכות החיים בעתיד. בכל אחד מתחומי החיים שהוא בוחן, המדד נותן שני ציונים שונים: ציון איכות חיים וציון קיימות.

על מנת ליצור את רשימת האינדיקטורים שתרכיב את המדרד בכל תחום ובכל סוג מדידה השתמשנו בשיטת דלפי: בכל תחום ותחום יצרנו פאנל של מומחים, ואלה הגיעו, בתוך כמה סבבים אנונימיים של שאלות ותשובות, לקונסנזוס רחב על רשימת האינדיקטורים. ערכנו תהליך נפרד עבור מדידת איכות החיים ועבור מדידת הקיימות, וכך הפקנו רשימות שונות בכל סוג של מדידה.

תוצאות המדרד, שהתמקדו בשנים 2005-2014, מצביעות על פער עקבי בין הציון הכללי של ישראל לבין ממוצע OECD, ועל מרחק רב של ישראל מהמדינות המובילות, הן במדד איכות החיים והן במדד הקיימות. בתחומים חינוך ומעורבות אזרחית חל שיפור בשנים האחרונות, ובתחומים אחרים כגון ביטחון אישי חלה הידרדרות. תחום הבריאות הוא היחיד שבו ישראל שומרת על ציון גבוה באופן עקבי יחסית למדינות המפותחות. בעקבות ממצאים אלו נראה כי נחוצים שינויי מדיניות בתחומים שבהם המדרד נמוך; הדברים נכונים במיוחד בתחום החינוך, מאחר שיתרונה הכלכלי של ישראל מבוסס על ההון האנושי. מדאיגה במיוחד העובדה שבתחום החינוך ציון הקיימות של ישראל נמוך באופן עקבי יחסית לציון איכות החיים, כלומר רמת הרווחה הצפויה בעתיד נמוכה מהרמה הנוכחית. מחקר מדיניות זה כולל שני פרקים. הפרק הראשון מציג סקירה של הספרות העדכנית בנושא מדידה של רווחת החיים ברמה הלאומית. השיטות למדידת איכות החיים עברו התפתחות תיאורטית עצומה בעשורים האחרונים והן ניזונות מדיסציפלינות ומנקודות מבט מגוונות. עוד מוצגת בפרק זה השוואה בינלאומית מקיפה של המאמצים למדידת איכות החיים ברחבי העולם, במדינות המפותחות ובישראל בפרט.

הפרק השני מציג את השיטה שהשתמשנו בה לבניית המדרד, את תוצאות המדרד ואת המסקנות העולות ממנו. שיטת המחקר שנבחרה היא שאלון דלפי שפותח במכון ראנד ועבר שינויים על מנת להתאימו למטרות המחקר הזה. בפרק מתוארים מאפייני השיטה המותאמת, דרך ההרכבה של בניית פאנל המומחים ושלבי גיבוש האינדיקטורים שמהם מורכב המדרד הסופי. לבסוף מוצגות באופן מלא תוצאות המדרד (ובנספחים ביתר פירוט), הכוללות את מיקומה של ישראל בכל תחום, השוואה לממוצע OECD ולמדינות המובילות בכל תחום, השוואה בין מדדי איכות חיים וקיימות ועוד. בסיום מובא ניתוח קצר של התוצאות ומוצגות המסקנות העולות מהן.

סקירת ספרות: מדידת רווחת חיים ברמה הלאומית

התוצר הלאומי הגולמי (תל"ג) לנפש שימש מאז ראשית המאה העשרים מדד נפוץ לשגשוג כלכלי של חברות. באמצעותו ניתן היה לדרג את מידת התפתחותן של מדינות ולמקד מדיניות באמצעים לקידומו. פשטותו של מדד זה לרווחה חברתית והשימוש הנרחב בו לאורך זמן הקנו לו כוח פוליטי וציבורי. אולם מתחילת דרכו ספג המדד של תל"ג לנפש ביקורת בשל מגבלותיו והתמקדותו בפעילות הייצור בלבד. הביקורת התייחסה בעיקרה לשלושה מישורים (Bleys 2012): ראשית, הפעילות הכלכלית היא אמצעי ואינה מטרה בפני עצמה. שנית, התל"ג משקף צמיחה חיובית ושלילית גם יחד, ואינו מבחין ביניהן. ושלישית, התל"ג אינו משקף את המגבלות על הצמיחה לאורך זמן (כלומר, אינו מתייחס להיבטים של קיימות). רוברט קנדי (Kennedy 1968) ניסח באופן ציורי כמה ממגבלות התל"ג:

התוצר הלאומי הגולמי שלנו עומד כיום על למעלה מ-800 מיליארד דולר בשנה, אבל אותו תוצר לאומי גולמי – אם נשפוט את ארצות הברית על פיו – אותו חישוב של התוצר הלאומי הגולמי כולל זיהום אוויר ופרסומות לסיגריות, ואמבולנסים לפינוי הקטל בכבישים. הוא כולל מנעולים מיוחדים לדלתות שלנו ואת בתי הכלא עבור אלה ששוברים אותם. הוא כולל את הרס יערות הסקויה ואת אובדן פלאי הטבע שלנו אל מול הבנייה המתפרסת ללא שליטה. הוא כולל פצצות נפלים וראשי נפץ גרעיניים ואת הרכבים המשוריינים עבור המשטרה שתילחם במהומות בערים שלנו. הוא כולל את הרובה והסכין של הרוצחים וויטמן וספק, ואת תוכניות הטלוויזיה המאדירות אלימות כדי למכור צעצועים לילדים שלנו. ואולם התוצר הלאומי הגולמי לא מביא בחשבון את בריאות ילדינו, את איכות חינוכם או את חדות המשחק שלהם. הוא אינו כולל את יופיה של השירה שלנו או את החוזק של קשרי הנישואין שלנו, את רמתו של הדיון הציבורי שלנו או את היושרה של משרתי הציבור שלנו. הוא אינו מודד לא את תבונתנו ולא את אומץ לבנו, לא את חוכמתנו ולא את למדנותנו, לא את החמלה שלנו ולא את מסירותנו לארצנו: בקיצור, הוא מודד הכול, פרט לאותם דברים שבזכותם כדאי לחיות.

בתגובה לביקורות על ההתמקדות הבלעדית בתל"ג, החלו חוקרים, ממשלות וארגונים לפתח מדדים אחרים לקדמה האנושית (Weijers and Jarden 2013; King et al. 2014). במסגרת זו התפתחו גישות חדשות להערכת רווחת החיים

אשר הוסיפו לממדי הייצור הכלכליים אינדיקטורים חברתיים-אובייקטיביים, אינדיקטורים אישיים-סובייקטיביים, אינדיקטורים הבוחנים את קיימות המערכת והשירותים הסביבתיים, ואינדיקטורים המשלבים את התחומים השונים כתיאוריה רב-ממדית. התפתחות הגישות הובילה גם לפיתוח כלים אמפיריים לאומדן האינדיקטורים הללו ברמה הלאומית.

מאז שנות השישים התפתח בסיס הידע על מדידת רווחת חיים באופן משמעותי (Rapley 2003; Tomlinson and Kelly 2013; King *et al.* 2014). הממצאים של תחילת הדרך הראו כי מצד אחד עשירים נוטים להיות מאושרים יותר מעניים בתוך כל מדינה עד סף מסוים, אך מצד אחר מדינות עשירות אינן מאושרות יותר ממדינות עניות, ורווחת החיים הממוצעת אינה צומחת יחד עם התל"ג (Easterlin 1974). ברבות השנים התפתחו הבנות שונות לגבי הגורמים המשפיעים על רווחת חיים (Dolan *et al.* 2006). הכלכלה ההתנהגותית תרמה תובנות על מבנה ההעדפות האנושי והגורמים המעצבים את בחירות הפרטים. הפסיכולוגיה החיובית והסוציולוגיה סיפקו תובנות להבנת ההקשר האישיותי והחברתי של רווחת חיים מרווחת, ואף התפתחה הבנה על המרכיבים הביולוגיים והפיזיולוגיים הקשורים לאושר. לצד זאת, לאורך המחצית השנייה של המאה העשרים התגברו שינויי האקלים ויחד עם שיקולים אקולוגיים שונים הובילו לעידוד מחקרים אשר התמקדו בקיימות, ובכלל זה באמצעים להבטחת רווחת חיים לאורך זמן.

במסגרת זאת, ובעקבות התפתחות הידע האקדמי על הגורמים המשפיעים על רווחת החיים והדרכים למדוד אותה, קראו חוקרים רבים לשימוש בתובנות הללו כבסיס לעיצוב מדיניות.¹ במקביל, החלו פוליטיקאים ופקידים בכירים לגלות מעורבות במדידת רווחת החיים ברמה הלאומית ככלי לעיצוב מדיניות. כך למשל, ב-2008 קידם נשיא צרפת דאז, סרקוזי, הקמת ועדת מומחים בראשות חתן פרס נובל ג'וזף שטיגליץ, שתמליץ על כיוונים למדידת ביצועים כלכליים והתקדמות חברתית (Stiglitz *et al.* 2010). גם בישראל החליטה הממשלה על הקמת צוות לפיתוח מדדי רווחת חיים.² פרויקטים לאומיים אלה זכו לתנופה, בין היתר בזכות תוכניות של ארגונים בינלאומיים שונים, ובראשם האו"ם, ה-OECD והאיחוד האירופי. כך, לצד התפתחות הכלים האמפיריים להבנת רווחת חיים התפתח עניין ציבורי בנושא, ובפרט במדידת רווחת חיים ברמה האגרגטיבית (Rapley 2003, 4–10).

1 Dolan *et al.* 2006; Diener 2006; Bok 2010; Layard 2011
2 להרחבה על המאמצים בישראל ובמדינות נוספות ראו בהמשך הפרק.

השימושים הנפוצים כיום למדדי רווחת חיים, לצד המחקר האקדמי, הם מעקב אחר התקדמות, הוספת ידע לתהליך עיצוב המדיניות והערכת מדיניות (Dolan and Metcalfe 2012). מעקב אחר התקדמות מאפשר להשוות את רווחת החיים לאורך זמן ולזהות את השינויים במגמה בעקבות התפתחויות במישורים אחרים, אך דורש מדידה תכופה אשר רגישה לתנודתיות. בניית ידע למדיניות מאפשרת לנתח השפעות של צעדים (בפרט כאלה שאינם בעלי ערך כלכלי בלבד) על אוכלוסיות אשר הצעדים נוגעים להן. הערכת מדיניות מתרגמת את ניתוח ההשפעות למדד המאפשר השוואה בין התועלות והנזקים שבמדיניות מסוימת, וכך גם מדרגת צעדי מדיניות שונים. עם זאת, השימוש במדדי רווחת חיים במדיניות ציבורית אינו חף מביקורת. לצד הקשיים הנובעים מהאופן שבו מדדים אלה בנויים (ראו להלן), נטען כי השימוש בהם נוטה להיות פשטני וכי הם עשויים לגרום להטיות חמורות (Ormerod 2012; Frey and Gallus 2013). פרק זה יציג שיטות שונות להבניה ולניתוח של מדדי רווחת חיים, בהתבסס על הרמות השונות המרכיבות אותן והשיקולים השונים בעיצובם. לאחר מכן יסקרו מדדי רווחת חיים שפותחו במדינות ובארגונים בינלאומיים נבחרים.

שיטות להבניית מדידת איכות חיים

כמה החלטות עיקריות עומדות בבסיס מדידת איכות החיים (OECD 2008). נציג להלן את ההחלטות העיקריות שעל הפרק ואת העמדות שנקטנו ביחס אליהן במחקר זה:

א. **המסגרת התיאורטית:** דהיינו המודל אשר מגדיר בפועל את הבסיס לבחירה ולשילוב של המשתנים השונים וכך מייצר מדד בעל משמעות בהתאם למטרה. המסגרת התיאורטית עשויה לכלול את הגדרת המושג הנמדד ("רווחת חיים", "איכות חיים", "קיימות" וכדומה), וכן תחומים ותתי-תחומים של ניתוח רב-ממדי של המושג. מבין השאלות המרכזיות הנגזרות מהמסגרת התיאורטית של מדידת רווחת חיים ניתן לציין, למשל, את המשקל שמוענק לתפיסות הפרטים השונים, כלומר הקשר בין היבטים סובייקטיביים לרווחת החיים כפי שהוגדרה (Weijers and Jarden 2013). במחקרנו הגענו למסקנה בשלב מוקדם, לאחר התייעצות עם מומחים בתחום, כי הגדרת המושג של איכות החיים קשורה בעיקר לתחומי החיים שבהם קיימת השפעה מכרעת למדיניות הממשלתית על רווחת הפרטים. הדגש בבחירת תחומים שחשופים למדיניות הממשלה קשור במהות ובמטרות של התוכנית לכלכלה וחברה במכון ון ליר, המבוססות על הרצון לשמש פלטפורמה לשיפור התנהלות המגזר האזרחי בישראל.

ב. האינדיקטורים המרכיבים: תחומים שונים ניתן למדוד ולכמת באופנים שונים, ומכאן שיש להגדיר את הקריטריונים שעל בסיסם ייבחרו הנתונים. למשל, אפשר לתת דגש רב או מועט לנתונים סובייקטיביים, או לתת דגש שונה למדרי תפוקה מול מדרי תוצאה. כמו כן, ניתן לבחור כיצד לכייל את הנתונים (מהו הערך הנורמלי או הרצוי), ניתן להצביע על מסגרת הזמן הרלוונטית וכו'. ניתן אף להצביע על אופן ההתמודדות עם תחומים אשר לא קיימים נתונים ישירים לגביהם. לצד הקריטריונים הקונספטואליים לבחירת האינדיקטורים, ניתן לדרוש איכות מסוימת מהנתונים העומדים בבסיסם, כגון היקף הכיסוי או תדירות דיווח (Durand and Smith 2013). כפי שמוסבר בהמשך, במחקרנו הוצגו כל המדרים המקובלים בעולם לקבוצת מומחים ישראלית, וזאת מבלי להטיל מגבלה כלשהי על שימוש במדרים סובייקטיביים. הקביעה נעשתה על ידי החשיבה הקולקטיבית של המומחים.

ג. אופן השקלול וההצגה: אופן הסינתזה בין הנתונים לתחומים הנמדדים, כך שיוצגו בצורה העונה על צרכי המדידה, חיוני כדי להבטיח שאזרחים ומעצבי מדיניות יתערבו ויגיבו למידע באופן הולם (Trewin and Hall 2010). בהקשר זה ניתן למנות מתן משקלות ואגרזציה של הנתונים בהתאם למסגרת התיאורטית, כמו גם התייחסות לחוסר ודאות ולרגישות התוצאות להנחות השונות שבבסיס המדידה. פירוט הנתונים, ניתוח מעמיק ומשווה שלהם והצגתם באופן ויזואלי עשויים לסייע להטמיע את המסרים העולים מהנתונים באופן ברור ומדויק בקרב קהל היעד. השוואות בינלאומיות צריכות לשקף בהקשר זה את ההבדלים בתפיסות הערכיות ובהתנהגות הפרטים בכל חברה.³ יש לזכור כי כפי שלתל"ג ניתנה פרשנות מרחיבה מדי, כך נתונים כמותיים באופן כללי עלולים להיות מוצאים מהקשרם, בפרט כאשר הם עוסקים בסוגיות שנתונות במחלוקת ציבורית (Costanza et al. 2009, 8).

מדרי איכות חיים ממוקדים לרוב באחד או יותר מתוך שלושה אובייקטים נמדדים, בהתאם למטרת המדידה (Bleys 2012): מדרי רווחת חיים (well-being), השואפים להעריך באופן מקיף ורב-ממדי את מצבם של אדם או קבוצה; מדדי רווחה כלכלית

3 מובן כי בהשוואות בינלאומיות יש מקום להביא בחשבון לא רק את התחומים הנמדדים אלא גם את האינדיקטורים המרכיבים אותם. כך, שימוש במדרים אובייקטיביים דורש קונסנזוס ציבורי נורמטיבי על המרכיבים הרצויים לאיכות חיים ועל היעדים אשר אליהם יש לשאוף בכל תחום, אשר עשויים להשתנות מחברה לחברה. מנגד, נטען כי מדדים עם דגש סובייקטיבי מודדים בפועל עד כמה הפרטים התאימו עצמם לנסיבות החיים האובייקטיביות, ולא להפך (Rapley 2003, 10–12). זו טענה חזקה שצריכה להתמקם בתוך הקשר הכולל טענות כנגד.

(welfare; economic welfare), הברוחנים את ההיבטים שבהם הכלכלה תורמת לרווחת הפרט; ומדדי קיימות (sustainability), המבקשים להעריך עד כמה רווחת החיים או הרווחה הכלכלית ניתנת לקיום בעתיד.⁴ על כן, השלב הראשון בעיצוב מדדי איכות חיים הוא הגדרת מטרת המדידה והמושג הנמדד. האובייקט העומד במוקד המדידה מוביל להגדרת גישה תיאורטית, שתשמש כבסיס למדידה. ניתן למנות שלוש גישות בסיסיות לעיצוב מודלים תיאורטיים לרווחת חיים (Dolan et al. 2006; Dolan et al. 2011):

א. **רשימת יעדים:** רשימות אלו אינן מבוססות בהכרח על הגדרה שלמה של רווחת חיים, אלא כוללות סדרת מאפיינים ותכונות המרכיבים את רווחת החיים. כך, למשל, פיתח ג'ון רולס (Rawls 1971) מדד של "טובין ראשוניים" (primary goods), הכולל זכויות, חירויות, הכנסה ועושר, הזדמנויות ובסיס לכבוד עצמי. בהקשר זה, יש המפרידים בין רשימות המבוססות על צרכים בסיסיים, אשר אותם יש למלא (Doyal and Gough 1991; Max-Neef 2006), ובין רשימות המבוססות על יכולות או כישורים אנושיים (Sen 1985; Alkire 2005). המודל של רשימת יעדים נפוץ במיוחד בקרב ממשלות וארגונים בינלאומיים, כפי שיומחש להלן.

ב. **הגשמת העדפות:** יהיו העדפות הפרטים אשר יהיו, רווחת החיים תוגשם כאשר העדפות אלה יסופקו. גישה זו נמצאת בבסיס הדגש שניתן לאורך השנים למדידת המשתנים הכלכליים, מתוך הנחה כי כוחות השוק מבטאים לכאורה את העדפות הפרטים באופן ישיר. מובן שכאשר לא ניתן להסיק את העדפות הפרטים מתוך התנהגותם (היעדר "העדפה נגלית"), יש לשאול אותם לעמדתם.

ג. **מצב נפשי (subjective well-being):** באופן כללי, גישה זו שואלת במישרין את האנשים לגבי רווחת החיים שלהם. בפועל גישה זו מגלמת שלוש פרספקטיבות נפרדות להסתכלות על רווחת החיים הסובייקטיבית:⁵

1. פרספקטיבת התכליות (eudaimonia): הדגש הוא על תפקוד אנושי משגשג. רשימות יעדים תקפות רק במסגרת תרומתן להגשמת טבע האדם. מאחר שמדובר לרוב בתפקוד אנושי-פסיכולוגי, נובע מכאן דגש על מדידה באמצעות דיווחים עצמיים. תפיסה זו מתמקדת במשמעות האישית לכל אדם, שלגביה גוף המחקר הוא יחסית מפותח פחות.

4 מטעמי נוחות, יכוננו להלן כלל המדדים הללו "מדדי רווחת חיים" או "מדדי איכות חיים", ללא הבחנה בין הסוגים. במקרים שבהם הכוונה היא למדד מסוג ספציפי ייעשה שימוש בשמו האנגלי של המדד.

5 להרחבה על שלוש גישות אלה ראו גם (OECD 2013).

2. הפרספקטיבה ההדוניסטית: הדגש הוא על רווחת חיים הקשורה בהרחבת העונג וצמצום הסבל. כדי להתמודד עם הקשיים בכימות התחושות שנגרמות לאדם ממצב כלשהו והשוואתן למתרחש במצבים אחרים, פותחו מגוון שיטות תיאורטיות וכלים אמפיריים המבוססים על דיווחים עצמיים של הפרטים ועל התנהגותם; הכוונה היא לדיווחים באשר לרגשותיהם במהלך חוויית היומיום. לגבי פרספקטיבה זו ישנו גוף מחקר עשיר ומבוסס.

3. פרספקטיבת ההערכות: על בסיס הטענה כי ההעדפות והתחושות משקפות רק חלק מרווחת החיים, פותחה גישה המתייחסת לפרטים כמעריכים הטובים ביותר של רווחת חייהם. רווחת החיים המדווחת בהקשר זה היא הערכת הפרט את מצבו, המבוססת על הדגשים והמשקלות אשר כל פרט מייחס עבור עצמו. הכוונה היא למידת שביעות רצונו של הפרט מחייו. גם כאן יש גוף מחקר עשיר ומבוסס.

טיילפר ואחרים (Taillefer *et al.* 2003) בוחנים מסגרות תיאורטיות שיושמו במדגם של 68 מודלים של איכות חיים ובריאות (health-related quality of life). כל מודל נבחן לפי שורת קריטריונים, כגון הבחנה בין מדידת איכות החיים ומדידת הגורמים אשר משפיעים עליה, ומידת התאמתו של המודל למחקרים אמפיריים. הם מוצאים שונות גדולה ברמת התחכום של המודלים ובמידת בהירותם.⁶ יתרה מכך, אפילו עבור המודלים הברורים והמקיפים ביותר, והמודל של שי בראשם (Shye 1989), קיים ספק לגבי תקפותם מחוץ לשדה המחקרי והמסגרת התרבותית שבמסגרתם הם נוסחו מלכתחילה. החשש הוא שככל שעיצוב מדיניות הוא הרעיון המרכזי העומד מאחורי פיתוח מדדי איכות חיים, כך המסגרת התיאורטית של המדדים נוטה להיות קוהרנטית פחות ורלוונטית פחות לאורך זמן (UNECE/OECD/Eurostat 2008). כאשר לתחומים הנמדדים, וורנר (Warner 2013) בוחנת מדגם של 12 מדדי רווחת חיים שבשימוש ממשלות וארגונים בינלאומיים, ומוצאת שהתחומים של בריאות, סביבה וחינוך נפוצים ביותר מחצי מהמדדים (כל אחד מהמדדים שנסקרו כולל בין 3 ל-11 תחומים). באשר למדידת קיימות, בסקירה שנערכה עבור האו"ם נמצא כי כל המדדים התייחסו לניהול משאבי טבע, ורובם התייחסו גם לשינויי

6 טיילפר ואחרים מבדילים בין שלושה סוגי מודלים, לפי רמת התחכום שלהם: מודלים קונספטואליים, הפשוטים ביותר, אשר מתארים את הממדים והמאפיינים של רעיון איכות החיים; מסגרות קונספטואליות (conceptual framework) אשר מסבירות או חוזות את טבע הקשרים בין המרכיבים השונים של איכות החיים; ומסגרות תיאורטיות, המבנות את המרכיבים ויחסיהם תחת תיאוריה המסבירה את טבעם (Taillefer *et al.* 2003).

אקלים, אנרגיה, ייצור וצריכה בני קיימא, בריאות הציבור, שילוב חברתי וחינוך (UNECE/OECD/Eurostat 2008).

האינדיקטורים המרכיבים את איכות החיים נבחנים על פני מגוון צירים, ובכלל זה דגש המדידה (מצב אובייקטיבי מול סובייקטיבי), מסגרת הזמן (מצב רגעי לעומת מצב ארוך טווח) ותיאוריית הרווחה שממנה הם נובעים (הגדרה ומסגרת של המושג "איכות חיים") (Bleys 2012). באופן אידיאלי, אינדיקטורים אמורים להיבחר לפי קריטריונים ברורים של רלוונטיות, נגישות, פרקי זמן וכדומה (OECD 2008). עם זאת, תהליך הבחירה הוא במקרים רבים סובייקטיבי, שכן אין גבול לקבוצת האינדיקטורים האפשריים. יתרה מכך, בניסיון לייצר השוואה בינלאומית עלולים להתגלות פערים משמעותיים בזמינות הנתונים בכל מדינה. ה-OECD ממליץ לעתים לעשות שימוש באינדיקטורים כמשתנים מייצגים (proxy) לגורמים אחרים אשר לא ניתן למדוד באופן ישיר, אך מדגיש כי ראוי לתקף זאת. בסופו של דבר, מומלץ כי בחירת האינדיקטורים תיעשה תוך מודעות לאיכות הנתונים ותוך התאמת אינדיקטורים של תשומות, תפוקות או תהליך למושא המדידה הרצוי. כפי שמוסבר בהמשך, במקרה שלנו מדובר על הרצון ליטול חלק בדיון הציבורי העוסק במדיניות ציבורית בתחומים שנבחרו.

אינדיקטורים המתבססים על דיווחים ועמדות של נסקרים מגלמים כמה קשיים מתודולוגיים מיוחדים (Dolan et al. 2011; Eckersley 2009). בכלל זה ניתן למנות קשיים באחידות (השאלה צריכה להתפרש באותו הקשר), בקנה מידה (מספר האפשרויות בסקר הוא סופי וקבוע, בעוד מספר מצביי החיים אינסופי ומתפתח עם הזמן), ובקושי לחלץ סיבתיות מהתוצאות. על כן, ה-OECD ניסה לפתח שורת המלצות למדידת היבטים סובייקטיביים של רווחת חיים, המתבססים על הגדרה מדויקת של מושא המדידה (OECD 2013). דגש מיוחד ניתן לדיק האינדיקטורים, ובפרט לאמינותם (עד כמה הם מייצרים תוצאות עקביות) ולתקפותם (עד כמה הם מבטאים את מה שנועדו למדוד). בסופו של דבר, מודגש כי אינדיקטורים המתבססים על היבטים סובייקטיביים נוטים באופן כללי להפרעות רבות יחסית. עם זאת, הם חושפים היבטים שהאינדיקטורים האובייקטיביים – שגם הם נתונים לביקורת – לא מסוגלים לחשוף.

הגרטי ואחרים (Hagerty et al. 2001) סוקרים 22 מדדי רווחת חיים מרחבי העולם (שהתפרסמו עד שנת 2000) על פי 14 קריטריונים שחיברו. הם מתמקדים במודלים בעלי תכלית מעשית ברורה, המיועדים לסייע לקובעי מדיניות להעריך תוכניות ברמות אגרגציה שונות. המחברים בוחנים את האינדיקטורים המרכיבים כל מדד (למשל האם המדדים מורכבים בעזרת סדרות נתונים המאפשרות השוואה לאורך זמן), כמו גם את ההקשר התיאורטי (כגון האם התחומים הנמדדים תורמים להבנת רווחת החיים של רוב האנשים). הם מוצאים כי המדדים שנסקרו לא

מבחינים בין תשומות ותפוקות, וכי יש צורך בביסוס אמפירי נוסף באשר ליכולת הניבוי של המדדים והסיבתיות העומדת מאחוריהם כדי לסייע לעיצוב מדיניות. כמו כן, מצביעים המחברים על כך שיתכן וחלק מהמדדים עודפים זה לזה (כלומר, מתואמים מאוד לאורך זמן ועל פני מדינות). מכאן, שיש צורך בהשוואתם זה לזה. כדי לעשות ניתוחים מסוג זה נדרשת מדידה מדויקת של הנושא הנחקר, מדידה אשר במקרה שלנו עדיין אינה בנמצא. ייתכן שבעתיד, עם ההתקדמות בידע לגבי אפקטיביות הממשל בתחומים השונים, ניתן יהיה לשפר את הניתוח תוך התחשבות בביקורת זו, אך נכון להיום אין ביכולתנו לטפל בביקורת זו באופן סדור.

כשם שאין קונסנזוס ביחס למודל התיאורטי או לאינדקטורים המרכיבים את מדדי רווחת החיים, כך אין קונסנזוס באשר לאופן הצגת המדד ושקלולו (Hagerty *et al.* 2001; Durand and Smith 2013). מחד גיסא ניתן לטעון כי דיווח "מספר" יחיד יאפשר לאזרחים ולקובעי מדיניות לקבוע בקלות האם רווחת החיים משתפרת או לא. מאידך גיסא נראה שקיימת בעייתיות רבה בשילוב תחומי חיים נפרדים לכדי מדד רווחת חיים יחיד. זאת, למשל, מאחר שהמשקלות עשויים להשתנות באופן ניכר בין אוכלוסיות (Bellani *et al.* 2013), וכל שכן שלעיתים ניתן להסיק משמעויות למדיניות מבלי לשקלל את התחומים. בסופו של דבר, שיטות שקלול והצגה שונות עשויות להניב תוצאות שונות מאותם נתונים, ומכאן גם עלולות ליצור משמעויות שונות לחלוטין למדיניות (Ormerod 2012; Decancq *et al.* 2013). דקנק ולוגו (Decancq and Lugo 2012) סוקרים מדדים שונים לרווחת חיים דרך המשקלות אשר הם מעניקים לתחומים ולנתונים השונים. לשיטתם, המשקלות הכרחיים לקביעת שיעור התחלופה (trade off) בין התחומים השונים, ואף משקפים את הרכבת רשימת התחומים עצמה (כאשר מעניקים משקל חיובי לתחומים מסוימים ואפס לאחרים). כך, ניתן לראות גם הימנעות ממתן משקלות כמתן משקל זהה לכל מרכיב. על בסיס ניתוח של כ-42 מדדים לרווחת חיים הם מוצאים שמונה שיטות לשקלול המרכיבים, המתבססות על נתונים אמפיריים, שיקולים נורמטיביים או שילוב של השניים:

- א. התפלגות המצבים: מצבי מחסור בעלי שכיחות נמוכה יותר מקבלים משקל גבוה יותר, מתוך ההנחה כי פרטים מעניקים חשיבות רבה יותר למעט פערים כאשר ברוב התחומים אין להם פער. כלומר, לפערים קטנים יש משמעות רבה יותר לפרטים שבאופן כללי מצבם טוב, ולכן השפעת פערים קטנים על רווחת חיים של הפרט גוברת ככל שמצב הפרט באופן כללי טוב יותר.
- ב. קשרים סטטיסטיים: המשקלות ניתנים לתחומים השונים על בסיס הקורלציות בין המשתנים השונים, או על בסיס שיטות כגון ניתוח גורמים (factor analysis).

- ג. שיטת המשקלות העדיפים: המשקלות נקבעים באופן אנדרוגני, כך שימקסמו את הרווחה המתקבלת של כל פרט מתוך נתוניו.
  - ד. משקל שווה או שרירותי: השיטה הנפוצה ביותר למתן משקלות, בעיקר בשל פשטותה. מתן משקל לא שווה לתחומים יכול להדגיש למשל חשיבות נורמטיבית של תחום מסוים על פני אחר. עם זאת, שיטה זו סופגת ביקורת רבה, בעיקר בשל היעדר הביסוס התיאורטי ליחס התחלופה המתקבל בין התחומים.
  - ה. דעת מומחים: בשאיפה להימנע מהשרירותיות שבהחלטת אדם יחיד, מחקרים רבים פונים באופן שיטתי לקבוצת מומחים לקבלת מגוון שיפוטיות.
  - ו. משקל מבוסס מחירים: בהנחה כי המחירים משקפים את יחס התחלופה השולי בין הטובין, ניתן להסיק מהם לגבי המשקלות לתחומי החיים. הגם שנעשה בשיטה זו שימוש לתחומים ספציפיים (כמו בריאות או חינוך), השימוש בה להערכת רווחת החיים באופן כללי הוא דל.
  - ז. העדפות מדרווחות: בשונה משיטת המומחים, שיטה זו פונה במישרין לקבוצה מייצגת באוכלוסייה. כך, למשל, ניתן לבקש מפרטים לדרג את חשיבות תחומי החיים בעיניהם.
  - ח. העדפות הדוניסטיות: שיטה זו מסיקה על החשיבות היחסית של תחומי החיים בעיני הפרטים מתוך האושר שהם מדרווחים עליו. בהינתן מידע על רווחת החיים הסובייקטיבית של כל פרט ונתונים על מצבו האובייקטיבי, ניתן לאמוד את מקדמי הזיקה בין המצב האובייקטיבי לרווחה ולהשתמש בהם כמשקלות למדד המשוקלל.
- את שיטות השקלול השונות ניתן להעריך לפי מידת השקיפות בבחירת המשקלות (עד כמה הבחירה ניתנת להבנה), האובייקטיביות בבחירת המשקלות, והאפשרות להשוואה בין אזורים ותקופות על בסיס המשקלות (Sharpe and Andrews 2012).
- לסיכום חלק זה, ניתן להצביע על שלושה סוגי שיקולים העומדים בבסיס עיצוב מדדי רווחת חיים:
- א. שיקולי מדיניות ציבורית: תכנון מדידת רווחת החיים עשוי להיות מושפע בראש ובראשונה מהשימוש המיועד להם: אם מדובר במעקב אחר התקדמות, הרי יש לתת דגש למדידה תקופתית והשוואה; אם מדובר בעיצוב המדיניות, הרי יש לתת דגש למתן ביטוי למגוון השפעות ואוכלוסיות; ואילו אם מדובר בהערכת מדיניות הרי יש מקום להבחין בין עלויות ותועלות (Dolan and Metcalfe 2012, 410–414). מעבר לכך, כדי להיות רלוונטיים למדיניות

ציבורית, על המדרים להיות מקובלים פוליטית וחברתית, ולהיות ניתנים להבנה בחוגים פוליטיים. גם אם אין קונסנזוס סביב המדר, הרי עליו להיות מקובל באופן כללי בידי אלה שמתמשים בו ואלה שמושפעים ממנו. הצגה נגישה, ברורה ומובנת של המושג הנמדר והאינדיקטורים השונים, באופן שמתאים לקהלי היעד הרלוונטיים, היא חיונית לשימוש הולם בתוצאות (OECD 2008, 40–48).

בנוסף, ניתן למנות שיקולי יעילות במדידה, שכן מדר מסוים יכול להיות מובנה ומוצדק תיאורטית, אך אם מדר אחר יכול לנבא אותן תוצאות בפשטות רבה יותר ובעלות נמוכה יותר אזי הוא עשוי להיות עדיף מבחינת השימוש שלו למדיניות ציבורית (Dolan et al. 2006). ככל שמדידת רווחת החיים נועדה באופן ישיר יותר למדיניות ציבורית בפועל, כך עולה חשיבות בחירתם של מדדים שיהיו מושפעים ממדיניות הממשלה, או נמצאים באחריותה (להבדיל, למשל, מתחומים כגון סיפוק מיני). לבסוף, יש לתת את הדעת לאפשרות הטיית המדיניות הציבורית הנוצרת במדידה, כמו גם לתשובות אסטרטגיות של הנסקרים במדדים סובייקטיביים (Diener 2009, 120–122). כמו כן, התמקדות במדידת היבטים סובייקטיביים של רווחת החיים עלולה להדגיש את התאמת דעת הקהל למצב האובייקטיבי הקיים במקום להדגיש את שינוי המצב האובייקטיבי.⁷

ב. ביסוס תיאורטי: על המדר להיות מבוסס על תיאוריה מקובלת, גם אם לא חפה ממחלוקת וביקורת.⁸ הבסיס התיאורטי עשוי לקבוע את מידת המשקל שיינתן לסולם הערכים והרצונות של הפרטים, ובעקיפין את מידת הפטרנליזם שהמדיניות הנגזרת ממדדי רווחת החיים עשויה לחייב.⁹ בהשאלה מהייברון (Haybron 2003), ניתן לומר כי תיאוריה של רווחת חיים צריכה לעמוד בשבעה קריטריונים: לתאר דבר שאכן ניתן להבנה כרווחת חיים, לענות על צורך תיאורטי ומעשי, לתאר דבר מה בעל חשיבות רבה לאדם, לאפשר מגוון מצבים ורמות, להיות בעלת קשרי סיבתיות עמוקים עם מגוון תוצאות, להיות יעילה בהסבריה ובעלת אחדות עקרונית (דהיינו ניתן לנמק את כל מרכיביה באופן הולם).

ג. ביסוס אמפירי: הערכת רווחת החיים צריכה להתבצע באופן כמותי ועקבי. השאיפה היא כי המדידה תהיה רגישה לשינויים משמעותיים ברווחת החיים,

7 Bok 2010, 49–57; Dolan and Metcalfe 2012; Frey and Gallus 2013

8 Dolan and Metcalfe (2012); Bok (2010)

9 ראו למשל הדין בנושא זה בין קאופינן וטיבריוס: Kauppinen 2012; Haybron and Tiberius, unpublished.

ולא רגישה לשינויים זניחים (Dolan and Metcalfe 2012, 411–413). לעתים מתבססים על זיקות בין אינדיקטורים שונים (כמו אינדיקטורים אובייקטיביים וסובייקטיביים) ככלי לזיהוי שינויים משמעותיים כאלה, מתוך הנחה שמתאם בין האינדקטורים מצביע על חשיבות השינוי. בפרט, ראוי שתהיה התייחסות לרווחת חיים סובייקטיבית לאור הידע המדעי שנצבר על אודות הגורמים המעצבים אותה והדרכים למדוד אותה.¹⁰

הנחת העבודה של הפרויקט מדגישה את מדידת השפעות מדיניות הממשלה על איכות החיים של משקי הבית בישראל. עם זאת, הפרויקט אינו מוגבל לכך ומאפשר גם הכללת היבטים מרכזיים באיכות החיים של משקי הבית אשר לממשלה אין השפעה ישירה עליהם.¹¹

אתגר פיתוח מדדי קיימות

ההבחנה העיקרית בין רווחת חיים (well-being) וקיימות (sustainability) משתקפת בשיטות העבודה של ה-OECD, האיחוד האירופי והאו"ם (ראו להלן). מאמצים רבים מושקעים בהקשר זה בפיתוח מדדי קיימות תוך התמקדות ב"הון" (או ב"מלאי") הקיים שיאפשר רווחת חיים בעתיד. ההנחה היא שמדידה נפרדת של פיתוח בר קיימת תסייע להטמיע את חשיבותה של הסתכלות ארוכת טווח בתהליכי עיצוב המדיניות (UNECE/OECD/Eurostat 2008). אף על פי כן, יש קושי רב בהבחנה חדה בין מדדים של קיימות ורווחת חיים. גורמים התורמים לרווחה בעתיד משפיעים לעתים גם על הרווחה בהווה: ממוצע שנות הלימוד או היקף הקשרים החברתיים, למשל, עשויים לשקף את שניהם. לעתים נוח לחשוב על מדדי איכות חיים כבעלי דגש אינסטרומנטלי, בעוד מדדי קיימות מעריכים את הערך האינטרינזי שבמצבי הקיום, אך הבחנה זו אינה גורפת (Scrivens and Smith 2013).

מדדי קיימות המבוססים על אומדן ההון המאפשר רווחה בעתיד עשויים לכלול אינדיקטורים ממגוון צורות (UNECE/OECD/Eurostat 2008). כך למשל, הם יכולים לכלול אינדיקטורים של "מלאי" (כגון סך משאבי המים הזמינים הראויים לשתייה, שיעור בעלי השכלה על-תיכונית באוכלוסייה וכו'), כמו גם אינדיקטורים של "זרם" (כגון סך זיהום שהוזרם למקורות המים בשנה, היקף ההרשמה למסודות השכלה על-תיכונית וכו') המצביעים על מגמת השינויים במלאי. כמו כן, הם יכולים לכלול אינדיקטורים מוניטריים (כגון הערך הכספי של ההון האנושי במונחים

10 Diener 2006; Kahneman and Krueger 2006; Dolan *et al.* 2006
11 ראו הערות משתתפי הדיון, 6 ביולי 2014 (נספח א: סיכומי דיונים).

ריאליים), וכן אינדיקטורים מוחשיים או לא-מוניטריים (כגון מידת האמון שרוחשים האזרחים כלפי מוסדות המדינה).

לא אחת נמצא כי מדדי איכות חיים אינם מצליחים לשלב בין מדידת רווחה בהווה וקיימות לעתיד באופן ברור ומנומק (Neumayer 2004). על פניו קיימים ממשקים רבים בין מדידת רווחת חיים ובין מדידת קיימות: למשל, חלוקת משאבים מסוימת כיום עשויה לתרום לרווחת הפרטים בהווה כמו גם לרווחת הדורות הבאים (Dolan et al. 2006; UNECE/OECD/Eurostat 2008). מנגד, ככל שמעניקים משקל להגשמת העדפות הפרטים בהווה, הן עלולות שלא לעלות בקנה אחד עם יעדי הקיימות. בנוסף, המגבלות על מדידת רווחת חיים בהווה במונחים כספיים חריפות יותר במדידת קיימות בעתיד, שכן מרבית השירותים הרלוונטיים למדידת קיימות כלל אינם נסחרים בשוק. למעשה, אם מדידת רווחת החיים מתבססת על הנחות התחלופה בין מרכיבי חייו של פרט אחד ובינו לבין אדם אחר, הרי מדידת הקיימות דורשת הנחות נוספות על התחלופה בין ההווה ובין העתיד לכל פרט (ביחס לעצמו וביחס לאחרים).

כדי להבהיר את גישת מדידת הקיימות כ"הון", הבחין ה-OECD בין ארבעה סוגי הון (UNECE/OECD/Eurostat 2008; OECD Statistics Directorate 2013):

א. הון כלכלי: הון זה כולל שני מרכיבים – הון פיננסי, דהיינו נכסים שיש כנגדם התחייבויות מול אחרים (כמו אגרות חוב וביטוחים), והון מייצר, כלומר נכסים המשמשים בתהליך הייצור במשך יותר משנה אחת (כמו בניינים, מכונות וכבישים). הערך של מרכיבי ההון הכלכלי נגזר ממאזן החשבונאות הלאומית, תוך הנחה כי ערכם של הנכסים הללו משתקף במחיר השוק שלהם.

ב. הון סביבתי/טבעי: ובכלל זה בסיס הנכסים הטבעיים (מתחדשים, מתכלים ומערכות אקולוגיות), ומידת היעילות בשימוש בנכסים אלה (OECD 2011). כך למשל, התפוקה השולית ליחידת אנרגיה משמשת כאינדיקטור ליעילות השימוש בה.¹² זאת, להבדיל מההשפעה של הסביבה על רווחת החיים כיום, הניתנת למדידה למשל על ידי בחינת הנגישות באוכלוסייה למשאבי טבע (או בחינת מידת חשיפה לסיכונים) בהווה.

ג. הון חברתי: דהיינו הבסיס לקשרים חברתיים ומוסדות מתפקדים. ה-OECD¹³ מפריד בין ארבע תפקודים חברתיים: קשרים חברתיים (קיומן של רשתות

12 ניתן אף להמשיך ולהפריד בין תפוקה שולית בהיצע ובביקוש. לצד האנרגיה, ה-OECD מציע לבחון גם פרודוקטיביות בייצור של פחמן דו-חמצני, חומרי גלם (שאינם אנרגיה), פסולת, מים וכן פרודוקטיביות רב-גורמית (Multi-factor productivity) (OECD 2011).

13 Scrivens and Smith 2013

ומבנים חברתיים ברמת הפרט), מעורבות אזרחית (קיומן של רשתות ומבנים חברתיים ברמה הקולקטיבית), תמיכה חברתית (גישה למשאבים ברמת הפרט) וכן אמון ונורמות של שיתוף פעולה (גישה למשאבים ברמה הקולקטיבית). בתוך כך, ניתן לזהות את הקבוצות באוכלוסייה שבהן יש מחסור באחד מסוגי התפקודים. למשל, ניתן להצביע על מידת שילובן של אוכלוסיות המודרות מהחברה הקולקטיבית, או לזהות קבוצות באוכלוסייה שבהן הפרטים מקצים זמן מועט לפעילות מחוץ למסגרת משק הבית (אינם מתנדבים או פעילים בקהילה, למשל). גם אם למאפיינים אלה אין השפעה על רווחת הפרטים בטווח המידי, הרי בטווח הארוך עלולות להיות להם השפעות נרחבות. מרבית המדידות מתבססות, מטבע הדברים, על דיווחי נסקרים לגבי עצמם. יש לציין כי רבים מהמדדים פותחו במקור כמדדים להערכת רווחתם של פרטים בהווה, וטרם הותאמו למדידת "הון חברתי" במובנו כמשפיע על רווחה בעתיד.

ד. הון אנושי: מתייחס להשכלה ולבריאות כשני המאפיינים המעצבים את יכולותיהם של הפרטים בעתיד. ה-OECD מציע מגוון גישות למדידת הון אנושי מתוך פרספקטיבה של קיימות, ובכלל זה מדידת ההשקעה בהון אנושי (העלות נטו שהושקעה לאורך השנים, למשל) ומדידת ערכו של ההון אנושי הקיים (כגון התשואה לשנת לימוד כיום ובעתיד). באופן כללי, ניתן להבחין בין מדדים המתמקדים בהיבטים הניתנים לכימות מוניטרי של הון אנושי ובין מדדים המסתכלים על ההון האנושי באופן הוליסטי, דהיינו לא רק על תרומתו לפעילות כלכלית (Boarini et al. 2012). לכל אחת מהגישות יתרונות וחסרונות אשר יש לשקול. כיום מרבית המדינות מתמקדות במדידת ההיבטים היצרניים של ההון האנושי, ובפרט בהיבטים הפורמליים (כגון חינוך פורמלי) ותרומתם לפרט עצמו בלבד (כלומר ללא ההשפעות על החברה בכללותה). מרבית המדדים הקיימים נבנו מתוך שאיפה לשקף את "מצב החינוך", ולא דווקא כדי להבחין בין התועלת שהוא מספק כיום והרווחה העתידית שהוא מאפשר.

כל אחד מארבעת סוגי ההון הללו עומד בלב מאמצי פיתוח בהובלת ה-OECD, האו"ם והאיחוד האירופי. מאמצים אלה בוחנים כיצד ניתן להשתמש בנתונים סטטיסטיים קיימים על מדינות כדי לאמוד את ההון הרלוונטי בכל אחד מהתחומים, מתקפים את ההנחות העומדות בבסיס החישובים הללו, ומגדירים נתונים שאותם יש לאסוף להבא כדי לאפשר אומדן מדויק יותר.

מאמצים בולטים למדידת איכות חיים ברחבי העולם

מאמצים בינלאומיים

האיחוד האירופי

אסטרטגיית האיחוד האירופי לצמיחה בת קיימא אומצה במועצת האיחוד האירופי ב-2001 וחודשה ב-2006, כשהיא מציבה מדיניות משותפת וממוקדת, בעלת חלוקת תפקידים ברורה ותמיכה רחבה, המשלבת ממדים בינלאומיים ויישום ופיקוח אפקטיביים (Broader Measures of Progress 2014). במסגרת זו קיבלה יורוסטט (Eurostat) את האחריות לפקח על העמידה במטרות וביעדים שנגזרו מהאסטרטגיה באמצעות האינדיקטורים לצמיחה בת קיימא (Sustainable Development Indicators; SDI). האינדיקטורים הוגדרו על בסיס עשרה נושאים כך שישקפו את האתגרים והעקרונות המרכזיים של האסטרטגיה. דוחות המעקב מפורסמים מדי כמה שנים על ידי יורוסטט (Eurostat 2016).

בעקבות הצורך הגובר לשפר את המידע הקיים על צמיחה, רווחת חיים ופיתוח בר קיימא, אימצה ועדת המערכת הסטטיסטית האירופית (ESSC) המלצות מעודכנות בנושא. כיום מקדמת יורוסטט מגוון פעולות שנכללו בהמלצות, ובמוקד פיתוח נקודת המבט של משקי הבית והיבטים חלוקתיים של הכנסות, צריכה ועושר; מדידה רב-ממדית של איכות החיים וקיימות סביבתית. כחלק מהמאמץ, הוסכם גם על סט של מדדים לאיכות חיים (quality of life indicators), המחולקים לתשע קטגוריות (Eurostat 2015). חלק מהמדדים הם סינתטיים (מחושבים מאגרציה של נתונים גולמיים), חלקם מדדים עיקריים (נתון גולמי אחד ברמת הפרט) ואחרים מדדים משלימים (נתונים גולמיים ברמה האגרגטיבית).¹⁴

הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי OECD

במאי 2011 השיק ה-OECD את פרויקט "יוזמת החיים הטובים יותר" (Better Life Initiative), המתמקד בפיתוח כלים למדידת התחומים אשר משפיעים על איכות חייהם של אנשים (OECD Statistics Directorate 2013). שני המרכיבים העיקריים בפרויקט הם הרוח הדרו-שנתי "איך החיים?" ("How's Life?"), המספק תמונה מקיפה של רווחת החיים במדינות ה-OECD וכלכלות מרכזיות אחרות, והכלי המקוון "מדד החיים הטובים יותר" (Better Life Index; BLI), שמאפשר לאזרחים להשוות את איכות החיים בין מדינות ה-OECD. ברקע הפרויקט הארגון

14 כלל המידע ראו באתר יורוסטט: http://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/qol/index_en.html

מבקש לקדם צעדי "מדיניות טובה יותר לחיים טובים יותר", תוך הרחבת היריעה מעבר להתמקדות בתמ"ג בלבד. בפרט, ה־OECD מתמקד במדידת היכולות (capabilities) של הפרטים, ולא רק במדידת מעשיהם בפועל (Boarini and D'Ercole 2013). כך, הורכבו רשימת יכולות ותפקודים אפשריים של בני האדם, ואליהם הותאמו אינדיקטורים שונים.

בהתבסס על המלצות דוח ועדת שטיגליץ (ראו בהרחבה על צרפת להלן), ה־OECD מפריד את התחומים הנמדדים למדידת רווחת החיים בהווה ורווחת חיים בעתיד (OECD Statistics Directorate 2013; Broader Measures of Progress) (2014):

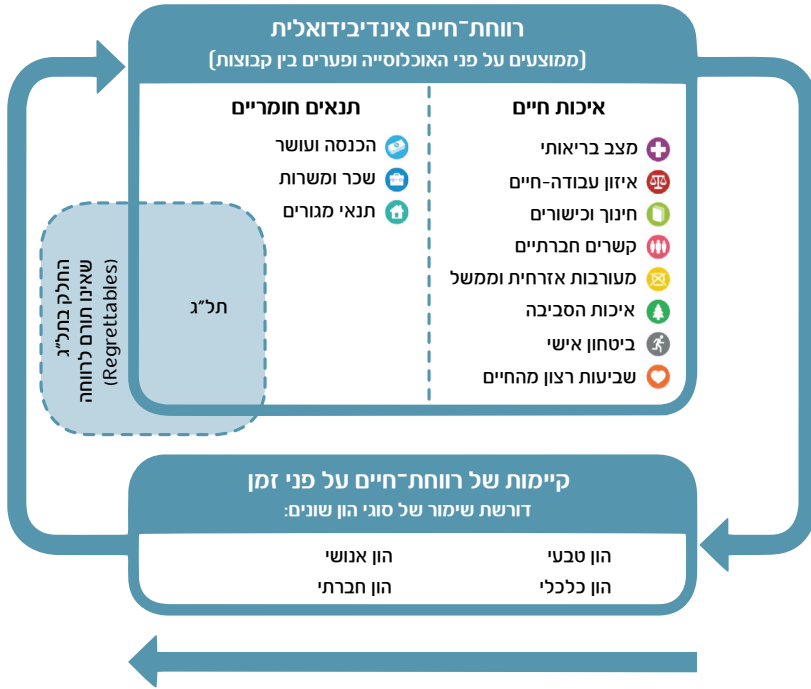
א. רווחת החיים כיום (או רווחת החיים האינדיבידואלית) נמדדת בשני מישורים:

1. **תנאים חומריים:** כדי להבין את בעלות הפרטים על מוצרים חומריים יש למדוד לא רק את הכנסתם, אלא גם את נכסיהם וצריכתם, וכיצד אלו מתפלגים על פני קבוצות אוכלוסייה. בין המדדים הנכללים בהקשר זה ניתן למנות הכנסה ועושר, פערים ואי־שוויון, שירותים שמשקי הבית מייצרים לעצמם, שכר ומשרות, וכן תנאי מגורים. כך, התמ"ג מבטא רק חלק אחד מבין המדדים, ורלוונטי בעיקר להערכת תנאי החיים החומריים כיום.

2. **איכות החיים:** מתוך הבנה כי משאבים חומריים, חרף חשיבותם, אינם כל מה שקובע את רווחתם של בני אדם, בוחן ה־OECD שורה של מדדים אובייקטיביים וסובייקטיביים אשר הוא מוצא כבסיסיים לאיכות החיים. כך, למשל, ה־OECD מודד היבטים של המצב הבריאותי, איכות העבודה ואיזון עבודה־חיים, חינוך וכישורים, קשרים חברתיים, מעורבות אזרחית וממשל, איכות הסביבה, ביטחון אישי ושביעות רצון מהחיים. בחלק מהתחומים המדידה עדיין בשלבי פיתוח, וה־OECD יוזם פרויקטים לשיפור הכלים למדידה, כגון המלצות ה־OECD למדידת רווחת חיים סובייקטיבית (OECD 2013).

ב. רווחת החיים בעתיד (או רווחת חיים בת קיימא) נמדדת דרך מלאי המשאבים המאפשרים להשיג שיפור ברווחת החיים, והאופן שבו משאבים אלה מנוהלים. לצורך כך ה־OECD מודד אינדיקטורים של "הון" הניתן למדידה כיום, ומאפשר רווחת חיים לאורך זמן, כאמור, בארבעה תחומים: הון אנושי, חברתי, כלכלי וסביבתי. ה־OECD שוקד על פיתוח מדדים בהיבטים אלה, בין היתר במסגרת כוח משימה משותף עם האו"ם ויורוסטט בנושא פיתוח בר קיימא (UNECE/OECD/Eurostat 2008). לצד זאת שוקד ה־OECD על שיפור המדידה בתחומי ההון האנושי (Boarini et al. 2012), החברתי (Scrivens and Smith 2013) והסביבתי (OECD 2011).

איור 1: מסגרת הניתוח של ה-OECD למדידת רווחת חיים וקדמה

מקור: OECD Statistics Directorate 2013

ניתוח ה-OECD את רווחת החיים בהווה מתאפיין בהתמקדות ברמת הפרט או משק הבית, תוך הדגשת מדידה של תוצאות (outcomes) והתפלגותן בין קבוצות האוכלוסייה, ותוך מדידת היבטים אובייקטיביים וסובייקטיביים כאחד (OECD Statistics Directorate 2013; Broader Measures of Progress 2014). לצד זאת מדגיש ה-OECD כי כדי להבין את מצב החברה כולה יש לסכום את התוצאות הללו בהתבסס על התפיסות הערכיות של כל חברה וחברה. מתוך תפיסה זו ה-OECD מעמיד את תוצאות המדידה לשימוש הציבורי כחלק מהכלי המקוון "מדר החיים הטובים יותר", ומעניק לכל משתמשת את הכוח לקבוע את המשקלות לתחומי החיים באופן ההולם ביותר בעיניה.¹⁵ ה-OECD מצהיר כי בעתיד ירכיב

15 אף על פי שבפועל קיים שקלול מסוים בין האינדיקטורים בכל תחום, בהתאם לנוסחה אחידה שפיתח ה-OECD.

מדד משוקלל המתבסס על המשקלות שאזרחי המדינות השונות מעניקים לתחומים השונים (Sharpe and Andrews 2012).

מאמצים בינלאומיים נוספים

א. **מדד הפיתוח האנושי (Human Development Index)** – מאז תחילת שנות התשעים של המאה הקודמת מפרסמת תוכנית הפיתוח של האו"ם (UNDP) דוחות התפתחות לאומיים ל-140 מדינות (Malik 2013). במסגרת זו מציגה ה-UNDP מדד משוקלל להתקדמות המדינות בשלושה תחומים, הנתפסים כממדים הבסיסיים של ההתפתחות האנושית: חיים ארוכים ובריאים, נגישות לידע ותנאי חיים הולמים (decent standard of living). נתוני המדד בכל מדינה מושווים ביחס לערכי מינימום ומקסימום בינלאומיים, והוא מעניק לכל מדינה ציון בין 0 ל-1 בכל תחום. הבריאות נגזרת מתוך תוחלת החיים בכל מדינה, חינוך נמדד מתוך שנות ההשכלה הממוצעות ותוחלת ההשכלה, ותנאי החיים מתבססים על ההכנסה הממוצעת (תל"ג לנפש). שקלול שלושת הפרמטרים מעניק למדינה ציון משוקלל במדד HDI. יצוין כי ה-UNDP מפרסם גם כמה וריאציות למדד ה-HDI:

1. **מדד משוקלל לפי אי-שוויון (IHDI)**: הציון שמקבלת כל מדינה בכל אחד משלושת התחומים "מנוכה" לפי מדד Atkinson לאי-שוויון, כך שהציון במדד IHDI שווה לציון במדד HDI אם ורק אם מתקיים שוויון מלא במדינה בשלושת התחומים.

2. **מדד המתמקד בהתפתחות שוויון מגדרי (GII)**: המורכב ממדידת הפערים בין המגדרים בבריאות, בהעצמה חברתית ובשוק העבודה. מדד זה מתבסס על נתונים על אודות שיעור תמותת אימהות, שיעור הריונות בגיל ההתבגרות, שיעור נשים וגברים בוגרי חינוך על-יסודי לפחות, שיעור גברים ונשים של חברי פרלמנט, שיעור השתתפות בכוח העבודה של גברים ונשים.

3. **מדד המתמקד בעוני (MPI)**: המשקלל היבטים של בריאות, חינוך ואיכות חיים, כאשר הדגש הוא על תזונה ותמותת ילדים, שיעור ילדים הרשומים למערכת החינוך, ונגישות לשורת משאבים (דלק לבישול, שירותים, מים, חשמל, שטח מגורים ונכסים אחרים).

כמו כן, לצד המדדים המשוקללים, מתפרסמים נתונים השוואתיים בין המדינות בשורת פרמטרים אשר ה-UNDP מוצאת לנכון לעסוק בהם, כגון ממשל, סביבה, שילוב חברתי או חדשנות.

ב. **מדד הכוכב השמח (Happy Planet Index; HPI):** בשנת 2006 קרן הכלכלה החדשה (New Economic Foundation; NEF)¹⁶ פרסמה לראשונה את מדד ה-HPI כאמצעי למדידת רווחת החיים, עם דגש על "אושר האזרחים" בהווה ובעתיד, באופן שיוכל לתת בסיס להשוואה בין מדינות בעלות רמות תל"ג שונות (Murphy 2012; New Economic Foundation 2014). במסגרת זו ביקש הארגון להעמיד את הצמיחה הכלכלית, שלאורך המאה העשרים נתפסה כתכלית העליונה של המדיניות הציבורית, במקומה ההולם – כאמצעי ולא כמטרה בפני עצמה – ובאמצעות מדד אשר ישקף את הסביבה המשברית בכלכלה ובסביבה כיום (Murphy 2012, 4–5). מדד HPI נבנה אפוא על בסיס שלושה נתונים מקובלים וזמינים לכל מדינה: איכות חיים המדווחת בסקר גאלופ (אשר מאפשר השוואה בין איכות חיים סובייקטיבית על פני מדינות), תוחלת החיים (כמדד לבריאות) וטביעת הרגל האקולוגית (כמדד לניהול המשאבים העתידיים). שקלול המדדים הללו מעמיד את המדינות המתועשות, הזוכות לרוב להוביל את מדדי רווחת החיים, הרחק מראש טבלת הדירוג.¹⁷ מדד זה מתפרסם מדי שלוש שנים.

ג. בשנת 2009 פרסמה קרן הכלכלה החדשה את הדוח "National Accounts of Well-Being" כקריאה ל"שיבה הביתה" של החשבונאות הלאומית למטרתה המקורית: כלי לממשלות למדידת ההיבטים המשפיעים ביותר על החוויה האנושית (Michaelson *et al.* 2009, 14). באמצעות יצירת שיטה חדשה לחשבונאות לאומית שאף הארגון לשפר את הדרכים למדידת התקדמות חברתית, לתמוך בעיצוב מדיניות באופן אינפורמטיבי יותר ולסייע לממשלות להתחבר לסדר העדיפויות של אזרחיהן. הארגון חבר לאוניברסיטת קיימברידג' בהפקת שאלון בינלאומי עבור הסקר החברתי האירופי (European Social Survey), אשר הופנה ל-40,000 אזרחים ב-22 מדינות אירופאיות. תוצאות השאלון קובצו לפי שבע קטגוריות (ותשע תת-קטגוריות) הבוחנות רווחה אישית ורווחה חברתית:

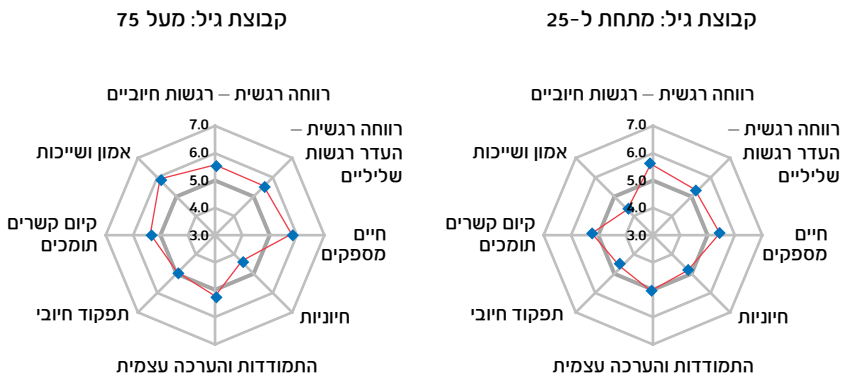
16 מכון מחקר בריטי אשר הוקם ב-1987 ומצהיר כי הוא מתמקד בהנעת ממשלות לשיפור הרווחה האינדיבידואלית והקולקטיבית תוך שמירה על קיימות והוגנות חברתית.

17 כך, למשל, במדד לשנת 2012 הובילו קוסטה ריקה, וייטנאם וקולומביה את מדד HPI. ארה"ב דורגה במקום ה-105 מבין 151 מדינות, מקום אחד לפני ג'בוטי. מעניין לציין כי בשנת 2012 דורגה ישראל במקום ה-15 במדד HPI – הראשונה מבין מדינות ה-OECD. זאת בעיקר בזכות תוחלת החיים הגבוהה והציון הגבוה באושר המדווח בסקר גאלופ.

1. רוחה רגשית: האיזון בין חוויית רגשות חיוביים ושליליים.
2. חיים מספקים: הערכה כללית של החיים באופן חיובי.
3. חיוניות (vitality): אנרגיה, תחושת רעננות ובריאות, וביצוע פעילות פיזית.
4. התמודדות (resilience) והערכה עצמית: הערכת המשאבים הפסיכולוגיים של הפרטים, כמו אופטימיות.
5. תפקוד חיובי: אוטונומיה, יכולת ביצוע (רתימת היכולות האישיות לתחושת הישג), מעורבות (engagement) ותחושת משמעות.
6. קיום קשרים תומכים: היקף ואיכות האינטראקציות הקרובות עם אחרים.
7. אמון ושייכות: מתן אמון באנשים אחרים, קבלת יחס הוגן מהם, תחושת שייכות ותחושת תמיכה מאנשים בסביבה.

מדדים אלה נורמלו לציון בסולם של 0-10 בכל תחום, כאשר 5 הוא הממוצע באירופה. לצד זאת פורסמו כמה הצעות לשקלול התחומים, באופן המעניק משקלות שונים לכל תחום. כמו כן, פורסמו מדדים שונים לכל מדינה בחתך קבוצות שונות.

איור 2: השוואת רוחת החיים של צעירים וזקנים בבריטניה על פני ממדים שונים

מקור: Michaelson et al. 2009

מאמצים לאומיים

צרפת

העיסוק הצרפתי במדידת פיתוח בר קיימא קיבל דחיפה משמעותית בעקבות דוח ועדת שטיגליץ, שהוזמן על ידי נשיא צרפת סרקוזי (Stiglitz et al. 2010). הוועדה התבקשה לזהות את מגבלות התמ"ג כאינדיקטור לביצועים כלכליים וקדמה חברתית, ולבחון את המידע הדרוש ליצירת מדדים רלוונטיים יותר לקדמה חברתית. דוח הוועדה הפריד בין הערכת רווחת החיים הנוכחית והערכת הקיימות (דהיינו האם היא תימשך לאורך זמן). הוועדה המליצה על התמקדות בשמונה תחומים: תנאי חיים חומריים (הכנסה, צריכה ועושר); בריאות; חינוך; פעילות פרטית, לרבות עבודה; מעורבות פוליטית וממשל (political voice and governance); קשרים חברתיים ומערכות יחסים; סביבה (תנאים נוכחיים ועתידיים); וחוסר ביטחון כלכלי ופיזי. המלצות הוועדה הובילו לפיתוח שיטות מדידה חדשות שהוטמעו בעבודת המכון הלאומי ללימודי סטטיסטיקה וכלכלה (INSEE) (INSEE 2014; Broader Measures of Progress 2014).

תמצית המלצות ועדת שטיגליץ

המלצות על מדידת תוצר מקומי גולמי:

- בהערכת רווחת חיים חומרית יש להדגיש הכנסה וצריכה, הנתפסים כמייצגים טוב יותר את רווחת החיים החומרית של הפרטים, ולא להתמקד רק בייצור, אשר מתפתח לעתים באופן שונה.
- יש להדגיש את נקודת המבט של משקי הבית.
- יש לבחון הכנסה וצריכה יחד עם עושר, שכן הוא משקף גם את הרווחה בעתיד.
- יש להעניק משקל רב יותר להתפלגות ההכנסות, הצריכה והעושר, שכן עליית המדדים הממוצעים עלולה להיטיב עם משקי בית אחדים אך במקביל לפגוע באחרים.
- יש להרחיב את מדדי ההכנסה לפעילויות שאינן בשוק, ובפרט לשיירותים שמשקי הבית מייצרים לעצמם ולשעות הפנאי.

המלצות על מדידת איכות חיים:

- יש לשפר את המדדים האובייקטיביים לקשרים חברתיים, כוח פוליטי וחוסר ביטחון.

- על מדדי איכות חיים בכל התחומים להעריך אי-שוויון באופן מקיף, ולבחון את איכות החיים על פני קבוצות חברתיות-כלכליות, מגדר וגיל.
- על סקרים להיבנות כך שניתן יהיה להעריך את הקשרים בין ממדי איכות החיים, ולעצב בעזרתם מדיניות אשר לוקחת בחשבון את הקשרים בין תחומים אלה.
- יש לאסוף את הנתונים הדרושים לאגרגציה, כך שניתן יהיה לבנות מדד משוקלל.
- יש לתת משקל למצבם האובייקטיבי והסובייקטיבי של האנשים, כדי להבין באופן מקיף את חייהם של האנשים והגורמים המעצבים אותם.

המלצות על מדידת קיימות:

- יש לבנות "לוח מחוונים" של המדדים לטובת הערכת הקיימות, בנפרד מהערכת איכות החיים כיום, ולעקוב אחר השינויים במלאיים הרלוונטיים.
- לתמחר הקיימות במונחים מוניטריים יש מקום ב"לוח המחוונים", אך במצב הנוכחי עליו להיות מוגבל להיבטים הכלכליים שלה.
- יש צורך בפיתוח נפרד של מדדים לקיימות סביבתית, ובפרט לסיכון התמשותו של נזק סביבתי.

רוח שטיגליץ בחן שלוש גישות עיקריות למדידת איכות החיים: הגישה הסובייקטיבית (subjective well-being), מדגישה את אוטונומיית הפרטים בשיפוט מצבם, ורואה ביצירת אנשים מאושרים מטרה אוניברסלית לקיום האנושי; גישה שנייה מדגישה את היכולות המאפשרות לאנשים לממש את רצונותיהם באופן חופשי, ומשקפת אמונה ביכולת האינדיבידואל לקדם ולממש מטרות שהוא מעריך ומייחס להן ערך; ולצד זאת גישה שלישית, המתמקדת בהקצאה הוגנת (fair allocation), המחפשת נקודות ייחוס להשוואת מצבם של הפרטים במגוון רחב של תחומים.

בהינתן נקודות הדמיון והשוני בין הגישות המליצו מחברי הרוח על התמקדות בהיבטים סובייקטיביים ובהיבטים אובייקטיביים של רווחת החיים כאחד. לטענת המחברים, ההתמקדות בתחומים אובייקטיביים חיונית ככלי להערכת מדיניות והכוונתה. בפרט המליצו מחברי הרוח להתמקד בשמונה תחומים אובייקטיביים (Stiglitz et al. 2010, 44–54):

א. בריאות: בריאות ככלל, ובפרט תוחלת החיים (או הסיכון למוות – mortality) והתחלואה (morbidity), הם מרכיבים עיקריים באיכות החיים. בהקשר זה

ניתן להבחין בין תוחלת הפגיעות (הסיכון להיפגע) ובין תוצאות הפגיעה (איכות הטיפול).

ב. **חינוך:** מעבר לתפקיד של ההשכלה ביצירת כישורים העומדים בבסיס הייצור הכלכלי, מוסכם כי חינוך מביא גם לתוצאות חיוביות לא-מוניטריות לפרטים.¹⁸ להיבטים החלוקתיים של חינוך יש חשיבות גם כמנבאי רווחת חיים בעתיד. במדידת החינוך ניתן להבחין בין תשומות (כגון הוצאות על חינוך לתלמיד) ובין תפוקות (שיעור בעלי תעודת בגרות), ובנוגע לתפוקות יש המתמקדים בכישורים של בוגרי החינוך (כמו תוצאות של מבחנים השוואתיים). מחברי הדוח מדגישים כי הכלים הקיימים למדידת תפוקות החינוך מוגבלים מטבעם, ואינם משקפים את השפעות החינוך על כלל הכישורים ותחומי החיים.

ג. **פעילות אישית, לרבות עבודה:** לפעילויות שאנשים מבצעים יש השפעה על רווחת החיים הסובייקטיבית שלהם, הן כחוויה הדונית והן באשר לתפיסתם העצמית. בין הפעילויות אשר יש להן השפעה על רווחת החיים ניתן למנות עבודה בתשלום (ובכלל זה התנאים בעבודה כגון אפליה, הזדמנויות, רמת סיכון וכו'), עבודה בבית שאינה בתשלום (דוגמת גידול ילדים), יוממות, פנאי (כמות הזמן ואיכותו). מחברי הדוח מנו בהקשר זה גם את צריכת שירותי הדיור כפעילות אשר יש לאמוד אותה.

ד. **מעורבות אזרחית וממשל:** לחופש הפוליטי יש משמעות לאיכות החיים הן במובן המהותי (חיים ללא פחד מהבעת דעה) והן במובן האינסטרומנטלי (דיון ציבורי ככלי להפגת מתיחויות וקבלת שירותים ציבוריים טובים יותר). על אינדיקטורים לאיכות החיים לשקף את ההגנה הפוטנציאלית על זכויות אזרחיות רלוונטיות (כמו זכויות אדם, חופש בחירה, חופש ביטוי ועיתונות וכו'), אך גם את המימוש שלהן (שיעור ההצבעה בבחירות, למשל), והם יכולים להיות מכך על ידי ניתוח תפיסות האזרחים באשר לתפקוד מוסדות השלטון.

ה. **קשרים חברתיים ומערכות יחסים:** לא רק כמות הקשרים החברתיים תורמת לאיכות החיים של האדם, אלא גם טבעם ואיכותם. דעיכה בקשרים החברתיים עלולה לפגוע באיכות החיים, גם אם אותם שירותים שסופקו בעבר בידי הקהילה מסופקים כיום בידי מסגרות אחרות (כגון המדינה או השוק). לצד

18 למשל, נמצא כי חינוך טוב מתואם עם איכות חיים גם כאשר מפקחים על השכר הגבוה שלרוב צמוד אליו. לאנשים שזכו לחינוך טוב יש לרוב בריאות טובה יותר, יותר קשרים חברתיים והם מגלים מעורבות אזרחית רבה יותר.

זאת, מחברי הדוח המליצו לבחון קשת רחבה של קשרים חברתיים, מסוגים מגוונים ככל האפשר.

ו. **תנאים סביבתיים:** אלו חשובים לא רק לשם הקיימות, אלא גם בשל האפקט המידי שלהם על איכות חייהם של האנשים. הם משפיעים על הבריאות, מאפשרים שירותים (כמו מים נקיים או אזורי נופש), ומוערכים כשיקול בהחלטות הפרטים (כמו נוף באזור המגורים). עם זאת, יש קושי לאמוד את הזיקה בין איכות הסביבה לאיכות החיים, כל שכן שקנה המידה של הזמן להערכתן שונה. יתרה מכך, מדידת התנאים הסביבתיים צריכה לשקף הן ממדים אגרגטיביים והן השפעות מדויקות על כל פרט וקבוצה.

ז. **חוסר ביטחון פיזי:** כולל גורמים חיצוניים המאיימים על השלמות הפיזית של כל אדם (כמו פשיעה, מלחמות, תאונות דרכים וכו'). סיכונים אלה משפיעים על איכות החיים באופן החורג מהשיעור שלהם מכלל הפגיעות, ומכאן שיש חשיבות גם לתחושות המדווחות בידי הפרטים.

ח. **חוסר ביטחון כלכלי:** עשוי לנבוע מגורמים כגון אבטלה, חולי או זקנה. הגם שאלו אינם בהכרח סיכון במובן המקובל, הרי לחשש מההשלכות הכלכליות שלהם עשויות להיות השפעות חמורות על איכות החיים בהווה. חלק מהגישות למדידה נוגעות לשכיחות הסיכון, בעוד אחרות מתייחסות להשלכות התממשות.

תחומים אלה, טענו מחברי הדוח, מוגדרים באופן נורמטיבי עבור כל חברה וחברה, אף שיש להם ממדים משותפים בין חברות שונות. למרות הצורך בהשוואה בין חברות, מחברי הדוח הדגישו כי שקלול המרכיבים השונים בכל תחום כפוף בסופו של דבר לשיפוטם נורמטיביים אשר עשויים להיות שונים מחברה לחברה. מכאן שבמקרים רבים ערכם של המדדים מבוסס על השוואה בתוך אותה חברה בין קבוצות ופרטים שונים.

בשנת 2003 אימצה צרפת אסטרטגיה לאומית לפיתוח בר קיימא (National Sustainable Development Strategy 2003–2008), ובכלל זה "לוח מחוונים" לבקרה עליו (Broader Measures of Progress 2014). במסגרת הכנת האסטרטגיה לשנים 2010–2013 פותח גיליון מדדים שנבחרו כדי להמחיש את הנושאים המרכזיים בפיתוח בר קיימא שנכללו בתשעת האתגרים שבהם התמקדה האסטרטגיה. בכל אחת מתשע הקטגוריות שנבחרו (המשלבות בין המלצות ועדת שטיגליץ לקטגוריות שבשימוש האיחוד האירופי) נבחרו לרוב חמישה או שישה מדדים (אחד או שניים מתוכם כמדדים ראשיים, והשאר משלימים). כך, 54 אינדיקטורים פורסמו לשנת 2013.

בריטניה

שני מאמצים מקבילים בבריטניה יוצרים הפרדה בפועל בין מדידת איכות חיים למדידת קיימות ארוכת טווח:

א. אינדיקטורים של פיתוח בר־קיימא (Sustainable Development Indicators): אינדיקטורים אלה פותחו בהובלת משרד הסביבה, המזון והכפר (DEFRA). מדדים אלה פותחו בעקבות חזון הממשלה להעניק דגש לפיתוח בר קיימא (sustainable development) ולמדוד את ההתקדמות שהממשלה מבצעת למען כלכלה, חברה וסביבה בנות קיימא. המדדים שפותחו לראשונה ב־DEFRA ב־1996 עודכנו מעת לעת, וב־2013 צומצמו ל־12 אינדיקטורים ראשיים ו־22 אינדיקטורים תומכים המחולקים לשלושה תחומים: כלכלה (כגון גשוג כלכלי, אבטלה ארוכת טווח, עוני, ידע וכישורים), חברה (כגון תוחלת חיים בריאים, הון חברתי, ניידות חברתית בקרב בוגרים ומגורים) וסביבה (ובראשם פליטות גזי חממה, שימוש במשאבי טבע, חיי בר ומגוון ביולוגי, ושימוש במים). כל אינדיקטור מורכב ממדד אחד או משילוב של כמה מדדים, כך שבסך הכול תורמים לאינדיקטורים 66 מדדים שונים (Department for Environment Food and Rural Affairs 2013; Broader Measures of Progress 2014). עדכון המדדים בוצע בהיוועצות עם קשת של גורמים, בין היתר מהאקדמיה, המגזר העסקי וארגוני מגזר שלישי.

ב. מדידה של רווחת החיים הלאומית (Measuring National Well-being): המדידה נעשתה בהובלת הלשכה לסטטיסטיקה לאומית (ONS).¹⁹ בהשראת דוח ועדת שטיגליץ ופעילות ה־OECD (ONS 2011) ביקשה הלשכה לגבש חלופה למדידת התל"ג, וזאת מתוך שאיפה להציע לציבור כלים להבנה ולהערכה של איכות החיים הלאומית, וכן לסייע לממשלה (כחלק ממדיניותו של ראש הממשלה דאז, דייוויד קמרון) להתמקד באיכות החיים מעבר לצמיחה כלכלית גרידא. המדדים גובשו בהליך היוועצות ציבורי רחב, שכלל דיונים עם שורת מומחים וקבוצות מייצגות, שנמשך כשנה והניב כ־34,000 תגובות. תוצאות ההיוועצות עובדו במטרה לגבש רשימת מדדים שתעמוד בשורה של קריטריונים מקצועיים (כמו מהימנות סטטיסטית, זמינות, יכולת השוואה או הסכמת מומחים) וציבוריים (כגון כיסוי מלא של התחומים שעלו, עקביות וקוהרנטיות, ייצוג מדיניות תוך צמצום חשש למניפולציות או עניין ציבורי). לבסוף הוחלט להציג את המדדים במגוון רמות פירוט

19 הורוע הביצועית של רשות הסטטיסטיקה הבריטית, הכפופה ישירות לפרלמנט.

ופלטפורמות,²⁰ כך שיענו על מגוון הצרכים שעלו בהיוועצות. על המדדים שנבחרו נמתחה ביקורת, בין היתר בשל הרגישות הנמוכה של המדדים הסובייקטיביים שהודגשו במדד להתפתחות במדיניות הממשלה (ובפרט ביחס לאי-שוויון) לאורך זמן (Tomlinson and Kelly 2013).

ארה"ב

ניתן למנות מאמצים רבים ובהיקף רחב להערכת איכות החיים בארה"ב. הבולטים שבהם הם:

א. **מדד רווחת החיים של גאלופ-הלת'ווייז (Gallup-Healthways Well-Being Index):** בשנת 2008 חברו תאגיד הבריאות הלת'ווייז וחברת הסקרים גאלופ ליצירת מסד נתונים רחב על איכות החיים בכל קהילה וקהילה בארה"ב (Healthways, undated). במסגרת זו סקרה חברת גאלופ מאות אלפי משיבים לאורך השנה ברחבי ארה"ב, ושאלה אותם על תפיסותיהם בשישה תחומים שבהם ניתן ציון משוקלל מ-1 עד 100: הערכת החיים (בהווה ובעתיד), בריאות רגשית (כיצד הרגישו הנסקרים ביום הקודם), בריאות פיזית (מצב כיום והיסטוריה), התנהגות בריאה, סביבת עבודה ונגישות בסיסית (ל-13 משאבים בסיסיים כמו מזון, מחסה, בריאות או ביטחון) (Gallup-Healthways 2014). עד שנת 2013 התמקדה השותפות במדידת רווחת החיים בארה"ב בלבד, ומאז הרחיבה את הסקר ל-140 מדינות.²¹ כמו כן, בעקבות הניסיון המצטבר עודכנו התחומים הנמדדים, והחל משנת 2014 הם אוגדו לחמישה יסודות (the Gallup-Healthways Well-Being 5):

1. **משמעות (Purpose):** עד כמה הפרט אוהב את מה שהוא עושה מדי יום, והמוטיבציה שלו להשיג את מטרותיו.
2. **יסוד חברתי (Social):** קיום קשרים תומכים ואהבה בחיי הפרט.
3. **יסוד פיננסי (Financial):** ניהול החיים הכלכליים להפחתת מתח וצבירת ביטחון.

20 ראו המיצג האינטראקטיבי www.ons.gov.uk/ons/interactive/well-being-wheel-of-measures/index.html Well-being Wheel of Measures:

21 בכך מתקרב סקר זה למדדים של סקר Gallup World Poll, אשר מאז 1935 סקר מדי שנה עמדות של אזרחים בלמעלה מ-130 מדינות (Gallup Inc. 2014). סקר זה, כאמור, נבדל מהסקר המשותף עם Healthways בכמה היבטים מתודולוגיים. ההבדל העיקרי הוא שסקר זה איננו ממוקד באופן מובנה במדידת רווחת חיים אלא רק מספק נתונים סובייקטיביים בני השוואה למדדי רווחת חיים שונים.

4. קהילה (Community): עד כמה הפרט אוהב את המקום שבו הוא חי, מרגיש בטוח וחש גאווה בקהילתו.
5. יסוד פיזי (Physical): קיום בריאות טובה ואנרגיה מספקת לביצוע משימות מדי יום.
- ב. סקר ניצול הזמן האמריקאי (American Time Use Survey): המקורם על ידי הלשכה לסטטיסטיקה של תעסוקה (Bureau of Labor Statistics) במשרד העבודה (DOL). מאז 2003 סקר זה מודד כיצד, היכן ועם מי מעבירים האזרחים האמריקנים את זמנם. זהו הסקר הפדרלי היחיד המודד פעילות שאינה נסחרת בשוק (Broader Measures of Progress 2014), והוא משמש סוכנויות שונות בהערכת השינויים במשאב הזמן האישי כחלק מאיכות החיים (כמה מושקע בפנאי, כמה בטיפול בקרובי משפחה, כמה בבריאות, כמה בפרנסה וכו'). עם זאת, לא נמצאה רשות ממלכתית אשר מאגדת את התוצאות של סקר זה (יחד עם נתונים אחרים) לכדי מדידה משוקללת של איכות החיים לכלל האוכלוסייה.
- ג. מדרי איכות חיים לאוכלוסיות ייעודיות: הפורום הבין-סוכנותי לסטטיסטיקה על הזדקנות (Federal Interagency Forum on Aging-Related Statistics) והפורום הבין-סוכנותי לסטטיסטיקה על ילדים ומשפחה (Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics) מפרסמים דוחות שנתיים של אינדיקטורים לאיכות החיים של אנשים מבוגרים וילדים (בהתאמה). כך, למשל, מפורסמים 37 מדדים על רווחת החיים של האוכלוסייה המבוגרת, המתמקדים בחמישה תחומים: הרכב האוכלוסייה, מצבה הכלכלי, מצבה הבריאותי, הסיכונים וההרגלים הבריאותיים ושירותי בריאות (Federal Interagency Forum on Aging-Related Statistics 2012). המדדים נבחרו כך שיהיו קלים להבנה, מבוססים על נתונים תקופתיים ורשמיים, שהקשר בינם לבין רווחת החיים של אזרחים מבוגרים מבוסס מחקרית, שיאזנו בין מגוון הנושאים וייצגו פלחים גדולים של האוכלוסייה המבוגרת. בנוגע לילדים, מתפרסמים מדדים בשבעה תחומים, ובהם: סביבה חברתית ומשפחתית, נסיבות כלכליות, שירותי בריאות, סביבה פיזית ובטיחות, התנהגות אישית, חינוך ומצב בריאותי (Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics 2013). בהרכבת 41 המדדים שנבחרו להערכת איכות חייהם של הילדים הסתייע הפורום הבין-סוכנותי בשורת מומחים מהממשלה ומחוצה לה.²²

22 לניתוח נרחב של מדדים אלה ודומים להם בארה"ב ראו גם De Leon and Boris (2010)

ד. **מדד הפיתוח האנושי של אמריקה (American HDI):** פרויקט מדדים לאמריקה (Measure of America) של המועצה למחקר במדעי החברה (Social Science Research Council) מפרסם גרסה מותאמת לארה"ב של מדד הפיתוח האנושי של האו"ם, שצוין לעיל (Lewis and Burd-Sharps 2014). בדומה למקבילו הבינלאומי, ה-America HDI מתמקד בנתונים על בריאות, נגישות לידע ותנאי חיים הולמים. עם זאת, הגרסה האמריקנית מתבססת על נתונים אחרים, אשר נועדו לשקף טוב יותר את ההקשר בארה"ב. כך למשל, החינוך נמדד בעזרת שיעור ההרשמה לבתי הספר ושיעור בעלי תארים מתקדמים מעל גיל 25; תנאי החיים נמדדים על בסיס ההכנסה החציונית לנפש ושיעור העובדים במשרות מלאות וחלקיות.²³ Measure of America מוסיפים ובוחרים את ההבדלים בנתונים הללו על פני מגוון אזורים גיאוגרפיים ושיוכים אתניים ומגדריים. סקירת הנתונים עבור כלל המדינות מתפרסמת מדי שנתיים.

גרמניה

כחלק מאסטרטגיית הקיימות שממשלת גרמניה אימצה, בין היתר לאור אמנת Agenda 21, מפיך המשרד הפדרלי לסטטיסטיקה (Statistisches Bundesamt) דוח עיתי על התקדמות הקיימות בגרמניה.²⁴ המוטיב המרכזי בדוח זה, הבוחן 38 מדדים המכסים ארבעה תחומים, הוא הקשר בין הפעולות שמבוצעות כיום ובין הטווח הארוך:

א. **שוויון בין־דורי (intergeneration equity):** האחריות על הדורות הבאים עומדת בבסיס תפיסת הקיימות. ההשקעה משחקת תפקיד מרכזי בשימור האפשרויות לדורות הבאים, וכוללת הן השקעה אקטיבית (כמו חינוך והכשרה או מחקר ופיתוח) והן חיסכון (כפי שהדבר מתבטא למשל בשימור קרקע או בצמצום החוב הלאומי).

ב. **איכות חיים:** כחלק מקידום הקיימות יש לפעול ליצירת איזון בין נקודות המבט של הדורות הקיימים והעתידיים גם יחד. בהקשר זה, איכות החיים כיום היא מרכיב חיוני בתפיסת הקיימות. איכות החיים הנמדדת רחבה יותר מתנאי החיים החומריים, וכוללת גם ניידות פיזית, תזונה, איכות אוויר, חיים בריאים וביטחון אישי.

ג. **לכידות חברתית:** הלכידות החברתית אינה נוגעת רק לרשתות הביטחון שמציעה המדינה, אלא לאופן שבו מעורבים כל האזרחים בפיתוח הכלכלי

23 הבריאות נמדדת בעזרת תוחלת החיים, כפי שנעשה גם ב־HDI של האו"ם.
24 Federal Statistical Office of Germany 2012; German Federal Government 2014a; German Federal Government 2014b; German Federal Government 2014c

והטכנולוגי. על כן, נמדדים בהקשר זה היבטים של שיעור תעסוקה, שילוב בין עבודה למשפחה, שוויון הזדמנויות בתעסוקה ושילוב אזרחים זרים.

ד. **אחריות בינלאומית:** הממשלה הגרמנית רואה עצמה אחראית לחלקה בעולם, הן בהיבטים כלכליים (כחלק מהגלובליזציה) והן בהיבטים אקולוגיים (כמו הגנה על האקלים). על כן, נלקחים בחשבון התמיכה במדינות מתפתחות והיקפי הסחר של גרמניה אתן.

ממשלת גרמניה מפרסמת את היעדים שלה לטווח הארוך בכל מדד המוגדר באופן ברור ואובייקטיבי, ומדי שנה מתפרסם עדכון על צפי ההתקדמות לעמידה בכל יעד.

אוסטרליה

הלשכה לסטטיסטיקה של אוסטרליה החלה לפרסם את מדד (Measures of Australia's Progress (MAP) בשנת 2002, וכללה בו מדדים שונים להתקדמות בתחומי החברה, הכלכלה, הסביבה והממשל (Australian Bureau of Statistics) (2013; Broader Measures of Progress 2014). בשנת 2012 עדכנה הלשכה לסטטיסטיקה את המדדים בעקבות תהליך היועצות עם הציבור, מתוך כוונה למקד את המדידה בתחומים שבהם האזרחים שואפים לקדמה ברמה הלאומית. כ-150 מדדים קובצו בחלוקה לפי ארבע הקטגוריות (חברה, כלכלה, סביבה וממשל) ו-26 תתי-קטגוריות. בכל מדד מוצג חיווי (צמיחה, נסיגה או קיפאון), הממחיש את השינוי לעומת התקופה הקודמת שלגביה קיימים נתונים זמינים (לעתים אף בעשור הקודם). רשימת המדדים כוללת גם מדדים רבים שטרם נמדדו בפועל.

ישראל

בדצמבר 2012 החליטה ממשלת ישראל לפתח מדדי רווחת חיים "אשר יספקו נתונים למקבלי החלטות ולכלל הציבור בישראל לגיבוש תמונת מצב חברתית, כלכלית וסביבתית מהימנה מקיפה ועדכנית, אשר תהווה בסיס לעיצוב מדיניות הממשלה או מקבלי החלטות אחרים, תאפשר את בחינת השלכותיה של מדיניות זו, וכן תאפשר לציבור להעריך את ההתקדמות והשינוי באיכות חיינו".²⁵ במסגרת זו גיבש צוות בין-משרדי, בסיוע מומחים מישראל ומהעולם, רשימה של תשעה תחומי חיים למדידת איכות החיים, בהתבסס על פרקטיקות נהוגות בעולם (בעיקר התחומים אותם מודד ה-OECD) ותוך התאמות להקשר הישראלי:

25 החלטה מספר 5255 של הממשלה מיום 2 בדצמבר 2012: www.pmo.gov.il/Secretary/GovDecisions/2012/Pages/des5255.aspx

- א. רמת חיים חומרית: רמת ההכנסות והעושר של משקי הבית בישראל והתפלגותם באוכלוסייה.
- ב. מעורבות אזרחית וממשל: מגוון של פעילויות שבהן תושבי המדינה מביעים את קולם ומשתתפים בפעילויות הפוליטיות בחברה.
- ג. איכות התעסוקה: שביעות רצון הציבור מתעסוקתו, איכות התעסוקה והאיזון שבין העבודה לפנאי.
- ד. השכלה וכישורים: חינוך (פורמלי ולא פורמלי), תוצאותיו, כישורי חיים, כישורי עבודה ועמדות אזרחים.
- ה. סביבה: מה שמשפיע על הסביבה הטבעית, על המערכות האקולוגיות, על מצב משאבי הטבע ועל בריאות האדם.
- ו. בריאות: בריאות הפרט והאופן שבו הוא תופס את בריאותו.
- ז. רווחה אישית וחברתית: הקשרים החברתיים והפעילות החברתית של הפרט לצד תחושותיו בעניין רווחה וחוסן אישי.
- ח. ביטחון אישי: הגנה על האזרח מפני קשת רחבה של איומים בחיי היומיום וכן תחושות הביטחון הסובייקטיביות של האזרח.
- ט. תשתיות ודירור: דיור הולם (תנאים פיזיים מינימליים שיאפשרו קיום אנושי כגון קורת גג, מחסה, פרטיות וכדומה) ונגישות לשירותים (כגון תחבורה, תעסוקה, בריאות, חינוך, חברה ודת).

צוותי עבודה, הכוללים נציגים מהממשלה וכן מומחים חיצוניים, גיבשו רשימת מדדים מומלצים בכל אחד מהתחומים, שהוגשה לוועדת היגוי בראשות מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מנכ"ל משרד האוצר, ראש המועצה הלאומית לכלכלה במשרד ראש הממשלה ומנכ"לית המשרד להגנת הסביבה. עם התקדמות התהליך בצוותי העבודה, החלה הממשלה לפנות לציבור הרחב בהליך היועצות, הכולל שאלונים מקוונים וסדנאות, באשר לתחומי המשנה המשקפים את העדפותיו.

קרמו להחלטת הממשלה שורת עבודות לפיתוח מדדים משלימים לתל"ג בישראל, ובכלל זה אינדיקטורים לפיתוח בר קיימא של המשרד להגנת הסביבה והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשיתוף מכון ירושלים (פייטלסון 2004, קפלן ואחרים 2009); פרויקט "ערך" למדידת איכות חיים וקדמה בישראל²⁶ של העמותה לכלכלה בת קיימא; ושלל מאמצי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בפיתוח מדדים משלימים לתמ"ג (כמו "רוח פני החברה בישראל" והסקר החברתי). בהמשך לכך,

26 פרויקט "ערך": www.ecoeco.org.il/indices?q=taxonomy_menu/5/13

בשנת 2012, ערב החלטת הממשלה, התפרסם דוח המשרד להגנת הסביבה בנושא "מדדים לצמיחה, לקיימות ולרווחת חיים, ישראל 2000-2010".²⁷ ב-2015 החליטה הממשלה לאמץ סדרה מפורטת של מדדים בהובלת המועצה הלאומית לכלכלה,²⁸ ובשנת 2016 התפרסמה הרשימה הסופית של אינדיקטורים ומדדים. בהמשך הועבר הפרויקט לאחריותה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אשר גם היא טרם הוציאה פרסום מרוכז של התוצאות. במסגרת ההחלטה נאמר שבעתיד תהיה התייחסות לתחום הקיימות וכן נוספו תחומים שלא היו בהחלטה המקורית, כגון פנאי, תרבות וקהילה.

סיכום: השוואת מדגם מדדים מהעולם

כבסיס למחקר זה נסקר מדגם של 15 מאמצים בינלאומיים לפיתוח מדדי איכות חיים. כפי שניתן לראות בטבלה 1, נכללו במדגם מדדים המיועדים למדידת רווחת חיים כמו גם מדדים המיועדים למדידת קיימות. עם זאת, כמה מהמדדים שנדגמו כלל לא מבחינים בין שני האובייקטים הללו. רוב המדדים הללו נגזרו מתוך מחויבותן של ממשלות, בתי נבחרים וארגונים בינלאומיים לקידום סדר יום מסוים. מכאן שהאובייקטים הנמדדים משקפים את סדר היום או הבסיס התיאורטי שמתוכו הם צמחו, העשוי לכלול קידום רווחת חיים וקיימות גם יחד.

בבחינה מפורטת יותר של מבנה המדדים ניכרת שונות גם במספר התחומים המרכיבים כל מדד. למעשה, ניתן לסווג אותם בין מדדים מינימליסטים, המודדים שלושה עד חמישה תחומים (כמו מדד ה-HDI של האו"ם), מדדים המקיפים סדר גודל של עשרה תחומים (לרוב בהשראת העבודות שנעשו בצרפת, באיחוד האירופי וב-OECD) ומדדים המקיפים מספר רחב של תחומים (כמו מדד MAP האוסטרלי). כמות האינדיקטורים המרכיבים כל מדד גם היא מגוונת, ונעה בין שלושה אינדיקטורים (ב-HPI) ל-165 אינדיקטורים (ב-MAP). מרבית המדדים נוהגים בשיטה של רשימת יעדים אובייקטיביים, וחלקם כוללים התייחסות ישירה למצב הנפשי (דהיינו מידת האושר) של האוכלוסייה. עם זאת, רבים מהמדדים משלבים בין מדידת היבטים סובייקטיביים שונים, גם אם אלו אינם משקפים באופן ישיר את האושר המדווח על ידי הפרטים (כגון תחושת ביטחון). לבסוף, ניכר כי גורמים רבים בחרו לאפשר הצגה של המדדים ללא שקלול מפורש, או עם שקלול במשקל שווה בין כל התחומים ובין האינדיקטורים בכל תחום.

27 דוח "מדדים לצמיחה, לקיימות ולרווחת חיים": www.sviva.gov.il/InfoServices/ReservoirInfo/DocLib2/Publications/P0601-P0700/P0685.pdf

28 להחלטת הממשלה ראו: <https://tinyurl.com/pmo190415>

המדגם שנבחר מאפשר ניתוח של מדדים המיועדים למדידת רווחת חיים בהשוואה למדדים מקבילים (כלומר כאלו שהוגדרו באותה מדינה או באותו ארגון) שהוגדרו למדידת קיימות. הקבלות כאלה ניתן למצוא למשל בכריטינה ובאיחוד האירופי (טבלה 2). מהשוואה זו ניתן לזהות תחומים ואינדיקטורים אשר מופיעים באופן כפול, וכך נמדדים כמשפיעים הן על רווחת החיים בהווה והן על הקיימות (רווחת החיים בעתיד). דוגמאות בולטות לאינדיקטורים כאלה הם התל"ג לנפש, ההכנסה החיצונית לנפש, תוחלת החיים הבריאים, היקף ההון האנושי הקיים, מידת השייכות והאמון בשכונת המגורים, היקף פליטת גזי חממה (אשר נמדדים בכריטינה הן במסגרת MWB והן במסגרת SDI), התפלגות ההכנסות, שיעור סיכון לעוני, שיעורי אבטלה, תוחלת חיים בריאים, שיעור משקי בית בעלי עצימות העסקה נמוכה במיוחד (very low work intensity), שיעור תאונות במקום העבודה, שיעור נושרים ממערכת החינוך, התפלגות פערים בטיפול רפואי לפי הכנסה, משקי בית הסובלים מרעש במקום המגורים ואמון האזרחים במוסדות (הנמדדים באיחוד האירופי הן במסגרת QoLI והן במסגרת SDI). לכאורה אין בעיה במדידה כפולה של תחומים ואינדיקטורים מסוימים, שכן פעילויות רבות משלבות "הנאה" בהווה ו"השקעה" למען העתיד, אולם ניכר כי לא כל האינדיקטורים בדוגמאות לעיל מייצגים באותה מידה את הרווחה בהווה ובעתיד.

גם בבחינה רחבה יותר של מדדי קיימות או רווחת חיים, הבודקים באופן מובהק את אחד מהאובייקטים הללו, ניכר חוסר בהירות כאשר למשמעות המושגים. כמה ממדדי רווחת החיים כוללים, למשל, את מלאי משאבי הטבע או ההון האנושי ארוך הטווח (אך לא את מידת הנגישות הנוכחית למשאבי טבע או להשכלה), בעוד מדדי קיימות כוללים אינדיקטורים של תל"ג לנפש או שיעור אבטלה שעיקר השפעתם הוא ברווחה הנוכחית. כפי שניתן לצפות, מדדים אשר ממוקדים באופן בלעדי במדידת קיימות מנעמים משקלול היבטים סובייקטיביים של דיווחי אושר ישירים, אף שחלקם כוללים אינדיקטורים המתבססים על דיווחים סובייקטיביים אחרים (לרוב כחלק מהערכת ההון החברתי).

מסקנות אלה עולות בקנה אחד עם ניתוח שנערך עבור האו"ם (UNECE/OECD/Eurostat 2008), שמצא כי במדדי קיימות רבים בעולם שולבו אינדיקטורים שלא תורמים באופן ישיר כל אינפורמציה על ההון הדרוש לרווחה בעתיד. מבין האינדיקטורים הנפוצים ביותר ניתן לציין את התמ"ג לנפש, סך הסיוע ההומניטרי לחו"ל, מידת החוואות האורגנית והיקפי התחבורה לפי אמצעי. חלק מהאינדיקטורים הללו ניתן לקשור בעקיפין, תחת הנחות רבות, למדידת קיימות, אך הם אינם מסייעים למדידת קיימות במישרין. ההסבר שניתן לעירוב זה נשען על הרקע הפוליטי שהוביל לפיתוח מדדים אלה, ובעיקר הדרישה להטמעת אינדיקטורים אשר יענו גם על הצורך לקדם סדר יום של הטווח הקצר במדדי קיימות.

טבלה 1: סיכום המודדים שנרשמו

שטת הצגה	אובייקטיבי/ סובייקטיבי	מסגרת תאורטית	כמות אינדקסורים	כמות תחומים	המושג הנמדד	מוכיל הפרויקט	שם הפרויקט	מדינה/ ארגון
ללא שקלול	משולב	רשימת יעדים	165	26	Well-being (+sustainability)	ABS	Measures of Australia's Progress (MAP)	אוסטרליה
ללא שקלול	אובייקטיבי	רשימת יעדים	58	34	Sustainability	DEFRA	Sustainable Development Indicators (SDI)	בריטניה
ללא שקלול	משולב	רשימת יעדים + מצב נפשי	41	10	Well-being (+welfare)	ONS	Measuring National Well-being	בריטניה
ללא שקלול	אובייקטיבי	רשימת יעדים	54	9	Sustainability	INSEE	Indicators for National Sustainable Development Strategy	צרפת
עם וכלי שקלול	סובייקטיבי	מצב נפשי		5	Well-being	Gallup- Healthways	Gallup-Healthways Well-Being Index	ארדה"ב
מספר יחיד	אובייקטיבי	רשימת יעדים	5	3	Well-being	Measure of America	American HDI	ארדה"ב

שיטת הצגה	אובייקטיבי/ סובייקטיבי	מטרות תיאוריות	כמות אינדיקטורים	כמות תחומים	המושג הנמדד	מוביל הפרויקט	שם הפרויקט	מדינה/ ארגון
ללא שקלול	אובייקטיבי	רשימת יעדים	37	21	Sustainability	Statistisches Bundesamt	Sustainability Development Indicators	גרמניה
ללא שקלול	משולב	רשימת יעדים	132	10	Sustainability (+welfare)	Eurostat	Sustainable Development Indicators (SDI)	האיחוד האירופי
ללא שקלול	משולב	רשימת יעדים + מצב נפשי	80	9	Well-being	Eurostat	Quality of life indicators	האיחוד האירופי
עם נבלי שקלול	משולב	רשימת יעדים	24	11+4	Well-being (+sustainability)	Directorate of statistics	Better Life Index	OECD
מספר יחיד	אובייקטיבי	רשימת יעדים	4	3	Well-being	UNDP	Human Development Index	אר"ם
	סובייקטיבי	מצב נפשי	47	7	Well-being	NEF	National Accounts of Well-being	אירופה
מספר יחיד	סובייקטיבי	רשימת יעדים + מצב נפשי	3	3	Sustainability + Well-being	NEF	Happy Planet Index (HPI)	בינלאומי
ללא שקלול				9	Well-being	למ"ס	מדדי רווחת חיים	ישראל

טבלה 2: אינר'קטורים מקבילים במרדי קיימות ורווחת חיים

א. האיחוד האירופי

מרדי רווחת חיים	מרדי קיימות
הכנסה ממציעת ההכנסה הציונית, לפי גיל ומין	פזרן התמ"ג האזורי לתושב
שיעור האבטלה, לפי מין	שיעור האבטלה, לפי מין
שיעור הנמצאים בסיכון לעוני לפי קו העוני, גיל ומין	שיעור הנמצאים בסיכון לעוני, לפי קבוצת גיל
כני אדם החיים בבתים שבהם עצמות עבודה נמוכה מאור	כני אדם החיים בבתים שבהם עצמות עבודה נמוכה מאור
נושירים מחנינד ומהכשרה, לפי מין	נושירים מחנינד ומהכשרה
שנות חיים בריאות	שנות חיים בריאות ותוחלת חיים בעת הלידה, לפי מין
רעש מן השכנים או מן הרחוב	שיעור האוכלוסייה המתגוררת בבתי אב הסבורים שהם סובלים מרעש
תאונות בעבודה: שיעור היארעות מתקפן	תאונות חמורות במקום העבודה
יחס ההכנסה בין החמישית העליון לתחתון לפי מין וקבוצת גיל נבחרת	אי-שוויון בחלוקת ההכנסות
פער שכר מגדרי בלתי מותאם כ- %	פער שכר מגדרי בלתי מותאם
צרכי בריקות רפואיות שאינם נענים על פי דיווח עצמי: לפי מין, גיל, סיבה וחמישון הכנסה	צרכי בריקות רפואיות שאינם נענים על פי דיווח עצמי, לפי חמישון הכנסה
אמון במוסדות (נמצא בפרתוח ב-SILC 2013)	רמת אמון האזרחים במוסדות האיחוד האירופי
שיעור אבטלה ארוכת טווח, לפי מין	שיעור אבטלה ארוכת טווח, לפי מין

ב. בריטניה

מדדי הרווחה הלאומית	מדדי קיימות
הכנסה לאומית ריאלית נקייה לנפש	מדד תמ"ג לנפש
הכנסה חצייונית לכית אב	מדד הכנסה חצייונית
הון אנושי: ערכן של מיומנויות, ידע ויכולות של יחידים בשוק העבודה	מלאי הון אנושי והון אנושי לנפש
תחלת חיים בריאים בעת הלידה (נכר/נקבה)	תחלת חיים בריאים
התנדבו יותר מפעם אחת ב-12 החודשים האחרונים	שיעור בני האדם העוסקים בכל פעילות התנדבותית לפחות פעם בשנה
יש בן/בת-זוג, בן/בת-משפחה או חבר/ה שניתן להסתמך עליהם במקרה של בעיה תמורה	שיעור בני האדם שיש להם בן/בת-זוג, בן/בת-משפחה או חבר/ה שניתן להסתמך עליהם במקרה של בעיה תמורה
הסכימו/הסכימו מאוד שזהם חשים שייכות לשכונתם	שיעור בני האדם המסכימים כי אפשר לסמוך על הריירים בשכונתם
החוב הנקי של המגור הצבורי כבר יטונה כאחוז מן התוצר המקומי הגולמי	חוב המגור הצבורי כשיעור מן התמ"ג
סך הכול פליטות גזי חממה (במיליוני טונות)	פליטות CO ₂ על פי מגזר, במיליוני טונות
פסולת ביתית העוברת מחזור	שיעור הפסולת הביתית הממוחזרת
מבוגרים העוסקים בפעילות ספורט מחוניה, פעם בשבוע למשך 30 דקות	שיעור תפעילים החלים-פעילים גופנית באוכלוסייה הבוגרת

השיטה: שאלון דלפי

שאלון דלפי, השיטה העומדת בבסיס מחקר זה, קודמה בשנות השישים על ידי מכון ראנד, כשיטה לקבלת תשובות מהימנות מקבוצת אנשים, ובפרט תוכנות קונסנזואליות מקרב קבוצת מומחים ויועצים מקצועיים (Dalkey 1967). שיטה זו פותחה במקור על בסיס שלושה עקרונות מרכזיים: אנונימיות חברי הקבוצה, המיועדת לנטרל את השפעת זהות חברי הצוות על עמדות עמיתיהם; משוב מבוקר, הכולל לרוב כמה איטרציות ("סיבובים", כלומר הפצה חוזרת של השאלון ומענה עליו) מול הקבוצה הנועצת; ותוצר סטטיסטי, המייצג את עמדת חברי הקבוצה. שאלון דלפי נחשב לדרך יעילה לשילוב ידע קבוצתי לפתרון בעיות מורכבות, תוך למידה הדרגתית ונטרול חלקי של הקשיים הנובעים מאינטראקציה ישירה (Gupta and Clarke 1996; Landeta 2006). עם זאת, גם בכיצוע זהיר ומדויק של השיטה, יש להביא בחשבון כי היא עדיין נתונה למגבלות. אלו נובעות בעיקר מהסובייקטיביות שבהרכב קבוצת המומחים וממאפייני התנהגותם תחת מעטה האנונימיות, ובהיעדר יכולת לדון ביניהם.

כמות האיטרציות שנערכות במסגרת שיטת דלפי שונה ממקרה למקרה, ונקבעת בהתאם למידת הקונסנזוס הנדרשת (Hsu and Sandford 2007). מקובל לרוב להתחיל בסיבוב ראשון של שאלות פתוחות, המיועד למיפוי העמדות הכלליות של המומחים. תשובותיהם מספקות בסיס לבניית שאלון סגור לסיבוב השני, וממנו מתקבל מיפוי ראשוני של תחומי ההסכמה ואי-ההסכמה. בסיבוב השלישי מופץ סיכום השלב הקודם למשתתפים, וכל אחת מקבלת הזדמנות לעדכן את תשובותיה או לנמק מדוע היא בוחרת להישאר מחוץ לקונסנזוס. אם נערכים סיבובים נוספים, הם מהווים הזדמנות נוספת לעדכון התשובות. מסגרת הזמן המקובלת לכל שלב היא כשבועיים.

התאמת מדגם משתתפים, בעלי ידע ומומחיות רלוונטיים, לשאלת המחקר היא חיונית לאמינות התוצאות (Hasson et al. 2000; Hsu and Sandford 2007). בין שמדובר במומחים בעלי בקיאות בפרטים, במקבלי ההחלטות אשר יעשו שימוש בתוצאות שיתקבלו, ובין שבקבוצה אחרת אשר יש חשיבות להתבססות על עמדה קונסנזואלית שלה – יש להעמיד לרשותם את מרב האינפורמציה כך שתסייע להם לבטא את עמדתם בצורה המושכלת ביותר. מגד, משאב הזמן של קבוצת המומחים הוא יקר, ועשוי להגביל את היקף המחקר. כך או כך, הרכבת מדגם המשתתפים אינה מבוססת על מתודה ברורה, ולרוב היא מותאמת לצורכי המחקר.

בהקשר של בניית מדדי איכות חיים, שיטת שאלון דלפי דומה במהותה לגישת המשקלות²⁹ מבוססת-המומחים שסקרו דקנק ולוגו (Decancq and Lugo 2012). למעשה, בגישה זו קיימות כמה דרכים להטמיע את עמדות המומחים במבנה המדד:

א. **הקצאת משקלות מתוך סכום נתון:** בשיטה נפוצה זו עומד לרשות המומחים "תקציב" של משקלות, והם מתבקשים להקצות אותו בין אינדיקטורים או תחומים שונים. כך למשל, 27 מומחים מתחומים שונים התבקשו ב-2007 בידי מסקרני והוסקינס להקצות ניקוד סופי לתחומים שונים, והשיטה אומצה גם על ידי קבוצות חוקרים נוספות (Mascherini and Hoskins 2008; Sharpe and Andrews 2012)³⁰.

ב. **השוואה מקומית:** שיטה חלופית להטמעת עמדות המומחים, שבה כל מומחה מתבקש לבחון זוגות של תחומים ולהצביע על החשוב מביניהם (OECD 2008, Dalkey et al. 1972, 96–98). כך מתקבלת מטריצת השוואה (matrix comparison) בין כל התחומים, שממנה ניתן להסיק משקלות.

ג. **הערכת היגדים:** מעבר לשימוש בשאלון דלפי לבניית המשקלות השונים, ניתן לעשות שימוש בדיאלוג המומחים כחלק מעיצוב קונסנזוס על עקרונות מופשטים. כך למשל, התבקשו 18 מומחים לציין את מידת הסכמתם לשורת היגדים על המאפיינים והדגשים הרצויים לאינדיקטורים שירכיבו את מדד רווחת החיים לילדים באירלנד (Hanafin et al. 2007). 14 הקריטריונים להערכת מדדי איכות חיים שיישמו הגרטי ואחרים (Hagerty et al. 2001) הורכבו גם הם באמצעות שאלון דלפי.

החששות העיקריים משימוש בשאלון דלפי עם פאנל מומחים בהקשר של עיצוב מדדי איכות חיים הם הטיה בבחירת המומחים (כך שמתקבלת קבוצה שאינה מייצגת), ופטרנליזם נורמטיבי של המומחים על פני מי שאינם מומחים – דבר שמוצג לעתים כחוסר אובייקטיביות בבחירת המשקלות (Decancq and Lugo 2012, 7; Sharpe and Andrews 2012). במובן זה, לשילוב עמדות האוכלוסייה הרחבה בפיתוח המדדים עשוי להיות ערך. יתרה מכך, שילוב עמדות אזרחים עשוי

29 בהקשר זה יש להדגיש כי מתן משקלות הוא שם כללי לשיטות שונות לבניית מדדים, וכולל בתוכו גם בחירה פשוטה של האינדיקטורים. זהו למעשה מקרה ספציפי שבו האינדיקטורים הנבחרים מקבלים משקל שווה והאינדיקטורים שאינם נבחרים מקבלים משקל 0.

30 שיטה זו נזנחה בשלבים המתקדמים של מחקרם של שארפ ואנדרו בשל הביקורת שהיא בעצם שקלול העמדות הסובייקטיביות של יוצרי המדד, ושהתוצאות שהניבה לא עלו בקנה אחד עם תפיסותיהם של חלק מהמשתמשים במדד (Sharpe and Andrews 2012, 7).

לסייע גם להזדהות עם המדרד המתקבל, ובהיבט זה הוא עדיף על פני משקלות זהים לכל האינדיקטורים, כפי שמצאו הגרטי ולאנדר (Hagerty and Land 2007). כאמור, ה־OECD מקדם שילוב אזרחים כחלק מקביעת המשקלות למדדי איכות חיים, ומזמין אותם "להצביע" באמצעות שימוש בכלי המקוון (Better Life Index) (Kasparian and Rolland 2012).

מנגד, שילוב אזרחים מן השורה בעיצוב המדרד אינו חף מביקורות.³¹ ראשית, אף על פי ששילוב אזרחים באמצעות סקרי דעת קהל זוכה לקונוטציות דמוקרטיות, הרי בפועל הוא פועל כנגד מרכזיות הדיון הרחב והפתוח כבסיס לגיבוש הערכים המובילים את החברה. לעורכי הסקרים יש השפעה רבה לכאורה על התפתחות ההליך ותוצאותיו – הדילמות הנורמטיביות המורכבות מתוחמות למעשה בידי החוקרים, השולטים בתמונת השיקולים המוצגת למשיבים, משפיעים על הרכב המשתתפים (ולו באמצעות שימוש בערוצים שאינם נגישים לכל אזרח),³² ומחליטים על שיטת האגרגציה של הערכים השונים בחברה. כך, למרות השאיפה שמדדי איכות החיים יהיו גם כלי מסייע לעיצוב מדיניות, הרי ניתן לטעון כי עמדות הציבור לא תמיד ידגישו את השיקולים הקשורים למדידה נכונה של הרווחה וממילא הן מקבלות ביטוי עדיף בקלפי. הנימוק העקרוני השני נגד שילוב אזרחים נוגע לקושי לבצע שיפוטיות חברתיים רב-ממדיים באופן מפורש: על המשיבים להכיר ביחודיות ניסיון חייהם האישי, ולשקלל אותו יחד עם מרב המידע הזמין. בפרט, סקרים המבקשים למדוד רווחת חיים סובייקטיבית עלולים להיות רגישים מאוד להקשר המידי ולא רגישים מספיק לשינויים עמוקים וארוכי טווח. לכן נטען כי מומחים המנוסים בדילמות הערכיות בתחומם ובקיאם בו עשויים לספק תשובות תקפות יותר לכלל החברה.

במישור המעשי, העלות הגבוהה של פנייה לציבור הגבילה, לפחות בעבר, שילוב נרחב של אזרחים בפיתוח מדדי איכות חיים, ומכאן שהניסיון המחקרי בתחום זה מועט.

כמה מהניסיונות השונים להשוות בין מחקרים שיישמו את מתודת דלפי בפיתוח מדדי רווחת חיים בעזרת קבוצות מומחים שונות הניבו תוצאות עקביות בכל הנוגע לתחומים שאותם יש לשקלל, אך תוצאות שונות מאוד בכל הנוגע למשקלות שאותם יש לייחס לכל תחום ולאופן נרמול האינדיקטורים בכל תחום (Dalkey

Michalos *et al.* 2011, 17–20; Decancq and Lugo 2012; Sharpe and Andrews 2012; Adler 2013

32 התמונה המתקבלת בשאלוני רווחת חיים תלויה גם במידת הנגישות של הקבוצות הנבחרות לשאלון, כלומר אם ישנן קבוצות רחבות שאין להן נגישות לשאלון לא ניתן להתייחס אליו כמייצג נאמנה את תחושות האוכלוסייה (Heffetz and Rabin 2013).

מעבר לשאלת זהות המומחים המשתתפים בעיצוב המדד, יש לזכור כי במקרים מסוימים נמצא שלמשקלות השונים השפעה רבה על התמונה המתקבלת מהמדדים (Mittelhammer *et al.* 2005). לעומת זאת, במקרים אחרים נמצא כי בהשוואות בינלאומיות של מדדים שונים, למרות ההשלכות המשמעותיות של אופן קביעת המשקלות על התוצאות הקרדינליות (ניקוד זה או אחר של כל מדינה), השפעת המשקלות על התוצאות האורדינליות (הדירוג המבני של המדינות והמיקום היחסי של כל מדינה לעומת האחרות) היא מוגבלת יחסית.³³

התאמת שאלון דלפי למחקר זה

השימוש במתודת שאלון דלפי במחקר זה נשען על כמה עקרונות מרכזיים:

א. **התבססות על מומחיות נושאית:** חברי הפאנל המומחים שאליהם מופנה שאלון דלפי במחקר זה הם חוקרים ואנשי מקצוע בעבר ובהווה, בעלי היכרות מעמיקה עם עולמות התוכן המשפיעים על איכות החיים ועם הדרכים למדידתם. כדי להפיק את המרב מניסיונם המקצועי של חברי הפאנל הופנו לכל אחד שאלות בתחום מומחיותו בלבד. לצורך כך חולקו חברי הפאנל המומחים לתשעה תחומים, המקבילים לתשעת התחומים הנכללים במדדי רווחת החיים שמפתחת ממשלת ישראל. לכל תחום הוקצו בין שלושה לארבעה מומחים, כאשר לפחות אחד מהם הוא מהאקדמיה ולפחות אחד הוא בעל תפקיד במגזר הציבורי – בהווה או בעבר.

ב. **שילוב אזרחים מן השורה:** מאחר שכל מומחה בקיא רק בתחומו, הרי יש חשיבות לפרספקטיבה רחבה שתשקף את התחלופה בין תחומי החיים השונים בעיני הציבור. יתרה מכך, אחד החששות המרכזיים בהתבססות על המלצות קבוצת מומחים הוא ההתמקדות בשיקולים ערכיים שאינם עולים תמיד בקנה אחד עם הרצונות והשיקולים של הציבור הרחב.³⁴ לצורך כך, ככוונתנו לארגן פנייה לאזרחים, אשר יענו על שאלון שמיועד לקבוע את סדרי העדיפויות בעיני הציבור. לשם כך נשאל שאלה כגון: "התמנית לשר אוצר; כיצד היית מחלק מיליון ש"ח בין תחומי הרווחה השונים?". שאלה כזו

33 Guio *et al.* 2009; Bossert *et al.* 2009; Kasparian and Rolland 2012

34 גם ממשלת ישראל ביקשה לשלב את הציבור הרחב בבניית מדדי איכות החיים, ואף ביצעה הליך היוועצות רחב היקף ותקדימי. תהליך זה הניב כ-2,500 התייחסויות מהציבור, אך בסופו של דבר ההחלטה הסופית נותרה בידי מומחי הממשלה, וללא כל מחויבות להתחשב בעמדת הציבור.

מיועדת לקבוע באופן חד את סדרי העדיפויות של הציבור, במטרה לקבוע את המשקלות של התחומים השונים. נכון לכתיבת שורות אלה טרם יושם מהלך השאלונים ובכוונתנו להפעילו בעתיד.

ג. **ייצוג הוגן ומאוזן:** ההטרוגניות הרבה המאפיינת את החברה הישראלית מדגישה את חשיבות הייצוגיות בפנייה לציבור. בפרט, יש לתת מקום הולם לנקודת המבט של מגזרים שונים בחברה הישראלית – ערבים ויהודים, עולים וותיקים, חילונים, מסורתיים ודתיים, מרכז ופריפריה, מגדר, מעמדות וקבוצות השכלה וגיל.

ד. **הבחנה בין רווחת חיים וקיימות:** מחקר זה נעזר בעמדת קבוצת המומחים בנוגע להבחנה בין מדדי רווחת חיים ומדדי קיימות. בכך הוא מוסיף על הניסיונות הקודמים להתבסס על קבוצת המומחים לדירוג התחומים והאינדיקטורים המרכיבים את מדדי איכות החיים. דולן ואחרים (Dolan et al. 2006) נעזרו בשאלון ובסדנה פנים-אל-פנים כדי ללמוד ממומחים, מפקידי ממשלה ומפעילים כיצד יש לשלב בין מדידת רווחת חיים וקיימות. אלו סיפקו מגוון עמדות, אשר סייעו ללמוד על היתרונות והמכשלות העיקריים באינטראקציה בין רווחת חיים וקיימות, אך לא יצרו קונסנזוס באשר לאופן שבו יש להתמודד עם שני המושגים הללו. במחקר זה מתבקש פאנל המומחים (אך לא פאנל האזרחים) להעניק משקלות נפרדים לרשימת המדדים – פעם כמדדים לרווחת חיים ופעם כמדדים לקיימות. פאנל האזרחים יראה בהמשך את עיבוד תשובות המומחים רק עבור מדדי רווחת חיים, מתוך שאיפה לא להעמיס על האזרחים מורכבות נוספת, ולהתמקד בלמידה מהבנתם את רווחת חייהם בהווה. ההפרדה בין רווחת חיים לקיימות תלווה את עבודת המומחים לכל אורך המחקר, ותסייע להבטחת דיון ברור ומדויק בשני המושגים.

שלב 2: כביצוע שאלון דלפי

שלב 2: הרכבת פאנל המומחים

כאמור, פאנל המומחים הורכב מתשעה פאנלים נושאים, כאשר בכל פאנל נושאי חברים בין חמישה לשמונה מומחים לאותו נושא. בהתבסס על רשימות הממשלה, נערך חיפוש מקוון אחר מומחים מהאקדמיה ומארגונים ציבוריים, תוך תשומת לב לאיזון בין בעלי תפקידים לשעבר בממשלה ובין מומחים מחוץ לממשלה, ולייצוג הולם ככל האפשר של מגוון הקבוצות באוכלוסייה. מומחים אשר הוזמנו להשתתף בפאנל קיבלו לידיהם חומר רקע כתוב על מדידת רווחת חיים וקיימות.

השלב הראשון: מיפוי ראשוני של האינדקטורים

בשלב זה התבקשו המומחים לסייע בצמצום רשימת האינדקטורים הרלוונטיים בתחומם לקראת השלבים הבאים. כבסיס לדיון שימשו האינדקטורים אשר מרכיבים את 15 המדדים שנדגמו (ובכלל זה גם כל האינדקטורים המשמשים את מדד Better Life Index של ה-OECD).³⁵ אינדקטורים אלו סוכמו, יחד עם נתונים ממקורות נוספים הזמינים בישראל, לרשימה הכוללת כ-40 אינדקטורים בכל תחום ותחום.

המומחים התבקשו לעיין ברשימת האינדקטורים בתחומם, ולסמן בין חמישה לעשרה אינדקטורים שהם הרלוונטיים ביותר למדידת רווחת חיים וכך גם לגבי אינדקטורים הרלוונטיים למדידת קיימות. המומחים נשאלו האם יש בעיניהם אינדקטורים רלוונטיים אשר חסרים ברשימה המוצגת לפניהם. במידה שהם טענו כי חסרים אינדקטורים, הם התבקשו להציע אינדקטורים חדשים ולנמק את הצעתם. באופן זה הובטח כי רשימת האינדקטורים שהורכבה ממצה כבסיס לדיון. בסופו של שלב זה התקבלה רשימת אינדקטורים מצומצמת אשר תעמוד בבסיס הדיון בשלבים הבאים. רשימה מצומצמת זו שימשה גם כפיילוט למדד, אשר מאפשר לבחון האם הוא אכן מקיף את ההיבטים הרלוונטיים ועד כמה הוא שונה ממדדים קיימים.

השלב השני והשלב השלישי: דירוג של מדדים בתחומי איכות החיים

כל אחד מהמשתתפים בתשעת הפאנלים התחומיים קיבל רשימת אינדקטורים מצומצמת בתחומו (על בסיס תוצאות השלב הראשון), והתבקש לאשר או לשנות את חוות דעתו בהתאם לדעה הרווחת על פי החוכמה הקולקטיבית של המומחים. כל אחד ממשתתפי הפאנלים התחומיים קיבל את רשימת האינדקטורים שדורגו בתחומו בלבד, ואת המשקל הממוצע שקיבל האינדקטור בדירוג כל המשתתפים (בהפרדה בין מדידת איכות חיים וקיימות). הפאנליסטים קיבלו הזדמנות לעדכן את תשובותיהם בעקבות תשובות שאר המשתתפים. אם הם בחרו להעניק משקל לאינדקטור שאינו אחד מהשלושה שקיבלו את המשקל הממוצע הגבוה ביותר, התבקשו המשתתפים לנמק את עמדתם. כמו כן, למשתתפים נתנה הזדמנות למסור הערות כלליות על התמונה המתקבלת מרשימת המדדים והמשקלות. תשובות הפאנלים מהשלב השני שוקללו כדי להנפיק רשימת מדדים משוקללת בכל תחום, בהתאם לקונסנזוס של המומחים.

35 ראו טבלה 2 לעיל.

טבלה 3: סיכום מתווה תהליך דלפי המתוכנן

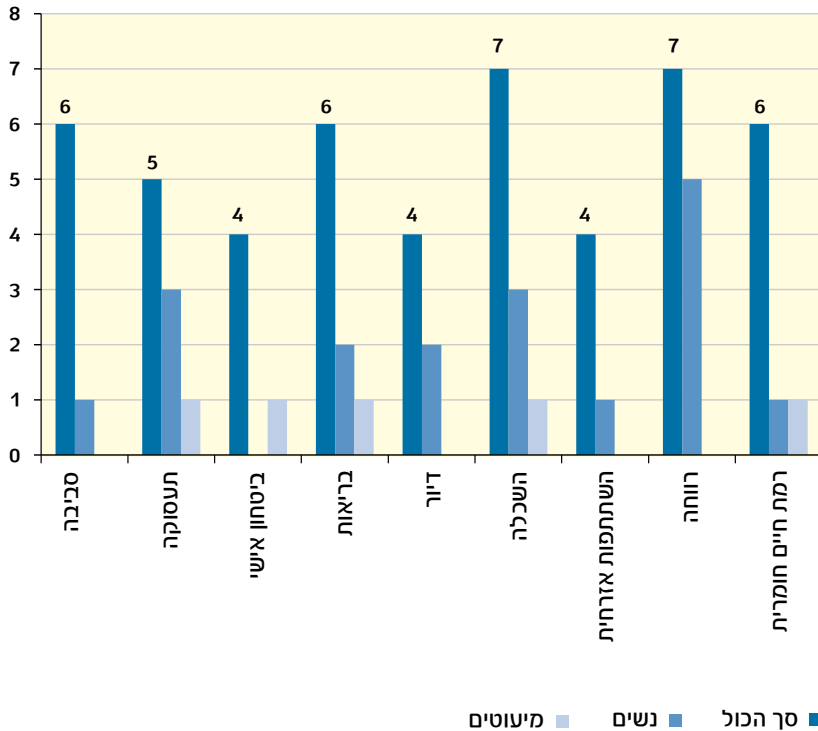
פאנל אזרחים	פאנל מומחים	שלב
איתור מועמדים מייצגים בסיוע ארגוני מגזר שלישי	גיבוש רשימת מומחים על בסיס משתתפי הפרויקט הממשלתי, חיפוש מקוון שליחת חומרי רקע כתובים	שלב מקדים
	צמצום רשימת האינדיקטורים וערכונה, תוך הפרדה בין רווחת חיים לקיימות	שלב ראשון
מתן משקלות לרשימת כל האינדיקטורים (רווחת חיים בלבד)	מתן משקלות לרשימת האינדיקטורים בתחומם, תוך הפרדה בין רווחת חיים לקיימות	שלב שני
	עדכון העמדות בעקבות ממוצע תשובות שאר המשתתפים (בתחומם), והנמקה בכתבה. הזדמנות להערות כלליות על התמונה הסופית ועל התהליך כולו	שלב שלישי

השלב הראשון: מיון ראשוני של האינדיקטורים

החל מ־2 בספטמבר 2014 החל צוות הפרויקט ליצור קשר עם שורת מומחים כאמור לעיל. בסיום התהליך התקבלה הסכמתם של 49 מומחים. רובם של המשתתפים הם אקדמאים וחוקרים, וחלקם גם בעלי תפקידים ציבוריים לשעבר או מומחים מהפרקטיקה. שלישי מאלו שהסכימו להשתתף הן נשים, וכעשירית הם מיעוטים. למשתתפות ניתנו מעט יותר משבועיים כדי להשיב על שאלון השלב הראשון. בשאלון זה הוצגו לכל משתתפת כ־40 אינדיקטורים בתחומה, אשר הורכבו מאינדיקטורים שנסקרו במדדים הבינלאומיים, וכן אינדיקטורים נוספים אשר זמינים בישראל. מתוך הרשימה התבקשה כל משתתפת להצביע על חמישה עד עשרה אינדיקטורים עיקריים למדידת רווחת חיים, ועל חמישה עד עשרה אינדיקטורים עיקריים למדידת קיימות. כמו כן, התבקשו המשתתפות להציע אינדיקטורים חשובים נוספים שהושטמו.

בסיום השלב הראשון התקבלו 44 שאלונים מלאים, כאשר בכל תחום השיבו לפחות שלושה פאנליסטים. לקראת השלב השני נערך מאמץ נוסף להשלים תחומים נוספים, כך שבסיכומו של הפרויקט לקחו בו חלק 48 מומחים (ראו נספח ד ואיור 3 להלן).

איור 3: מספר המומחים שהשתתפו בפרויקט

השלב השני והשלב השלישי: דירוג סופי של האינדיקטורים

החל מתאריך ה-7 למאי 2015 נשלח שאלון השלב השני לחברי הפאנל, אשר התבקשו להשיב עליו תוך שבועיים. בשאלון זה הוצגו למומחים הצבעתם בשלב הראשון והתוצאות המשוקללות יחד עם הצבעות עמיתיהם. הוצגו להם רק האינדיקטורים אשר זכו לתמיכה כלשהי מחברי הפאנל, ולצד כל אינדיקטור צוין שיעור התמיכה שלה זכה. למומחים הוסבר כי המדד יורכב מחמישה עד עשרה אינדיקטורים שזכו לתמיכה המשמעותית ביותר. לאור זאת, הוצע להם לשנות את תשובותיהם מהשלב הראשון לפי תוצאות הביניים כדי להשפיע על המדד הסופי. כדי למקד את המשיבים בתשובותיהם התבקשו המומחים להתייחס לתוצאות שהוצגו בפניהם וכן להבדלים בין מדידת איכות חיים וקיימות. 42 מומחים נענו

לפנייה להשיב לשאלון הנוסף, ומתוכם עשרה בחרו לשנות את תשובותיהם מהשלב הראשון. לאחר שהתקבלו כל תשובות השלב השני, התקבלה רשימת אינדיקטורים מעודכנת אשר משקפת את עמדות קבוצת המומחים בכל תחום.

לצורך הרכבת המדד נבחרו אינדיקטורים שעבורם יש נתונים זמינים ואשר זכו לפחות לשלוש הצבעות מבין המומחים. בתחומים מסוימים הורחבה הרשימה גם לאינדיקטורים אשר זכו לשתי הצבעות.³⁶ ערכי האינדיקטורים נלקחו ממקורות המידע הזמינים עבור כל מדינות ה-OECD³⁷ בין השנים 2005-2014. הציונים של כל אינדיקטור נורמלו לטווח בין 0 (הציון הגרוע ביותר שהתקבל מתוך כלל המדינות בכלל השנים) ו-1 (הציון הטוב ביותר). האינדיקטורים בכל תחום ומדד שוקללו לפי מספר ההצבעות של המומחים, כך שאינדיקטורים שזכו לקונסנזוס רחב יותר קיבלו משקל גבוה יותר. בהיעדר מידע על החשיבות היחסית של כל אחד מהתחומים, קיבל כל אחד מהתחומים משקל שווה ביצירת מדד איכות החיים ומדד הקיימות הכלליים.³⁸ רשימת מקורות המידע העיקריים אשר שימשו להפקת הנתונים מובאת בנספח ו.

ניתוח התוצאות

טבלה 4 מציגה את האינדיקטורים שנכללו במדידת איכות החיים³⁹ לפי תחום, ומשווה אותם לאינדיקטורים המקבילים שאושרו על ידי ממשלת ישראל⁴⁰ ב-2015 והאינדיקטורים הנכללים במדד Better Life Index של ה-OECD. ניכר כי מדד ון ליר מוסיף אינדיקטורים רבים על המדד הממשלתי, ומרחיב אותו בתחומים רבים. תוספת האינדיקטורים תורמת להצגת תמונה מבוססת ומאוזנת יותר, המשקללת אינדיקטורים שבהם מצבה של ישראל טוב למול כאלה שבהם מצבה בעייתי.

36 בעיקר בתחומים שבהם הצבעות המומחים התפזרו על פני כמות רבה של אינדיקטורים, בתחומים שהשתתפו בהם מעט מומחים, או כאשר היה קושי להשיג נתונים לכל האינדיקטורים: מעורבות אזרחית וממשל, איכות התעסוקה, רווחה אישית וחברתית, דיור ותשתיות, ביטחון אישי (מדידת קיימות).

37 ניתנה עדיפות למקורות מידע שבהם ניתן למצוא כמה שיותר מדינות, ובלבד שהגדרת הנתונים קרובה מספיק להגדרת האינדיקטור.

38 כאמור, ניתן יהיה להחליף משקלות אלה בתוצאות אשר יתקבלו מהפנייה לציבור האזרחים.

39 ללא קיימות, שכן עבור מדדים אלה אין הקבלה ישירה ב-OECD, ובמובן מסוים גם לא במדידה שעליה החליטה ממשלת ישראל.

40 האינדיקטורים שעבורם קיימים נתונים זמינים הנאספים באופן קבוע, כפי שהופיעו בהחלטת הממשלה.

טבלה 4: השוואת אינדקסי חיים לפי תחומים, מדד OECD Better Life Index, מדד איכות החיים של ממשלת ישראל ומדד ןן ליר

ןן ליר – איכות חיים	ממשלת ישראל	OECD – BLI	
<ul style="list-style-type: none"> • ערך החזן הטבעי פר נפש • פליטות גזי חממה (סך הכול) • ריכוזים של זיהום אוויר חלקיקי (PM10) בערים הגדולות (מעל 100,000 תושבים) • שטח המוגן למטרות שימור (שמורות טבע וגנים לאומיים) • שיעור האנרגיה המתחדשת מתוך כולל צריכת האנרגיה 	<ul style="list-style-type: none"> • שיעור הפסולת הממוחזרת • מסך הפסולת הנאספת • שביעות רצון מניקיון באזור המגורים • מרד רעש כסביבת מגורים • אספקת אנרגיה ממקורות מתחדשים ביחס לכולל מקורות אספקת האנרגיה 	<ul style="list-style-type: none"> • זיהום אוויר • איכות מי שתייה 	איכות סביבה
<ul style="list-style-type: none"> • משיקי בית הממציים את כושר ההשתכרות שלהם אך נמצאים מתחת לקרן העוני (הגדרת OECD) • שיעור אבטלה • שיעור החוששים שיאבדו את מקום עבודתם כ-12 תחרישים הקרויים מאמציהם והישגיהם • שיעור המרווחים כי הם חשים שהם מקבלים תשלום הולם בהתחשב בכל המושקע בהכנסים אחרים של חייהם • שיעור המרווחים על שביעות רצון מעבודתם הנוכחית • שיעור העסקה 	<ul style="list-style-type: none"> • שיעור מוטסקים בג'לאי • התעסקה העיקריים • הכנסה הציונית ברוטו • מעבורה (למשה מלאה) • כביחות בעבודה • שיעור האבטלה הממושכת 	<ul style="list-style-type: none"> • ביטחון תעסוקתי • שיעור אבטלה ארוך-טווח • הכנסה אישית • שביעות העובדים • שעות ארוכות • כמות הזמן המוקדשת לפנאי וטיפוח אישי • שיעור התעסקה 	איכות התעסוקה

* בארזם – אינדקסי חיים אשר מדד ןן ליר מוסיף על מדד איכות החיים כפי שאושר בממשלה

טבלה 4 (המשך)

<p>תן ליר – איכות חיים</p>	<p>ממשלת ישראל</p>	<p>OECD – BLI</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • הוצאה צבורית על מערכת אכיפת החוק לנפש • מדד האלימות הלאומי של משטרת ישראל (שקלול עברות לפי חומרת העונש) • מספר עברות פליליות • שיעור המדרוחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לבר בשעות הערב בסביבת מגוריהם • שיעור ריצחות ל-100,000 תושבים 	<ul style="list-style-type: none"> • מספר פציעים קשה והרוגים בתאונות דרכים ל-100,000 תושבים • מקרי רצח ל-100,000 תושבים • כיסחוזן ללכת לבר בחושך 	<ul style="list-style-type: none"> • שיעור מקרי התקיפה • שיעור מקרי הרצח 	<p>ביטחון אישי</p>
<ul style="list-style-type: none"> • הוצאות ישירות של משקי בית כאחוז מההוצאה הלאומית על בריאות • שיעור בעלי מחלות או בעיות בריאותיות כרוניות • שיעור המדרוחים כי ויתרו על סימפל רפואי או בדיקה במלל שלא היו נגישים להם • שיעור המדרוחים על בריאות טובה או טובה מאוד • שיעור המדרוחים על בריאות נפשית טובה • שיעור המדרוחים על מוגבלות בביצוע פעילויות כלשהן במלל בעיות בריאות • שיעור שביעות וצון מקופות החולים • תוחלת חיים בריאים 	<ul style="list-style-type: none"> • שיעור תמותת תינוקות • תוחלת חיים בלידה • הערכה עצמית של בריאות • עורף משקל ילדים • אחוז הסובלים מדיכאון (ריווח עצמי) 	<ul style="list-style-type: none"> • תוחלת חיים • רמת בריאות על פי ריווח עצמי 	<p>בריאות</p>

<p>ון ליר – איכות חיים</p>	<p>ממשלת ישראל</p>	<p>OECD – BLI</p>	
<p>מדד לכיטוחן שישי למשקי בית באפשרות להחזיק כבתיהם</p> <ul style="list-style-type: none"> • מספר חדרים ממוצע לנפש • נפגעים בתאונות דרכים לאלף כלי רכב בשנה • נפגעים בתאונות דרכים קטלניות לאלף מושבים • שיעור האוכלוסייה שבמגורים איך מים זורמים, לרבות שירותים, מקלחת או אמבטיה • שיעור הוצאה המוצעת על דיוור למשק בית מתוך ההכנסה הפרויה • שיעור העובדים אשר נוסעים עד חצי שעה למקום עבודתם • שיעור משקי הבית אשר מוציאים למעלה מ־30% מהכנסתם על שירותי דיוור ותחבורה 	<ul style="list-style-type: none"> • אחוז משקי הבית המגלמים תשלומי דיוור ישירים ועקיפים בשיעור של 30% או יותר • מהכנסות נטו של משק הבית שביעות רצון מהחידה ומאזור המגורים • שביעות רצון מתחבורה • ציבורית בשכונה • צפיפות דיוור – מספר נפשות לאחד 	<ul style="list-style-type: none"> • מגורים ללא שירותים בסיסיים • הוצאה על דיוור • מספר חדרים לנפש 	<p>דיוור ותשתיות</p>
<p>הוצאה לחינוך לתלמיד במוסדות על-תיכוניים והשכלה גבוהה</p> <ul style="list-style-type: none"> • הזדמנויות לחינוך • המשך לימודים גבוהים של מסיימי תיכון בתוך שמונה שנים מסיום לימודיהם התכנייים • יחס הוצאה ציבורית לפדיונות על חינוך (הוצאה שוטפת) • מדד לאקלים וסביבה פדגוגית בבתי ספר (על בסיס מייצג) • נגישות להמשך לימודים • עוד שנת השכלה במונחי שכר • שיעור הנמצאים בסיכון לעוני מבין חסרי השכלה תכנית • שיעור החללניים בעלי קשיי קריאה בניהח ה (PISA) • שיעור רשומים למערכת החינוך בגיל שלוש 	<ul style="list-style-type: none"> • שיעור מתקשים במתמטיקה לפי מחקר פיזה • שיעור בעלי השכלה על תכנית בקרב בני 30 • שיעור הלומדים במסגרות חינוך מקרב בני 15 – 17 	<ul style="list-style-type: none"> • יכולת השגת חינוך • כישורי החללניים • שנות חינוך 	<p>חינוך והשכלה</p>

טבלה 4 (המשך)

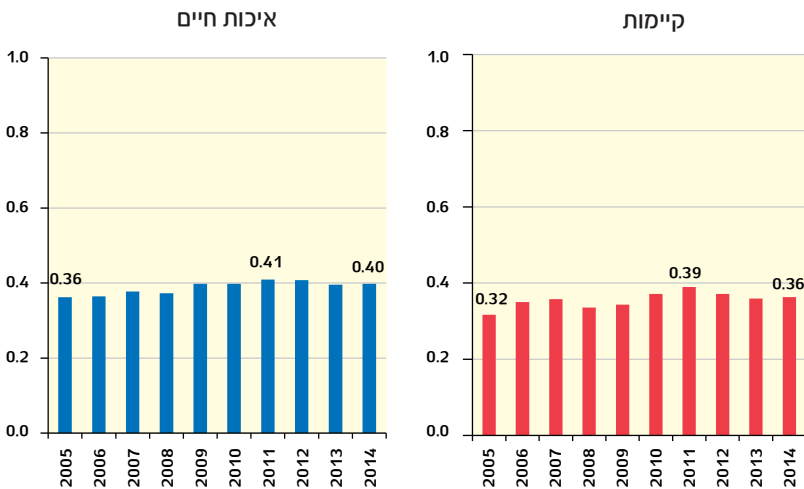
<p>רו ליר – איכות חיים</p>	<p>ממשלת ישראל</p>	<p>OECD – BLI</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • מוד האמון הכללי (ממוצע האמון במוסדות המדינה • מוד החופש (Freedom House) • מוד הליכי בחירות ופלוורליזם (Economist) • מוד חופש העיתונות (Freedom House) • שיעור המאמינים כי הם חכריהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה במידה מועטה או בכלל לא • שיעור המרוצים והמרוצים מאור מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראליה מתפקדת • תרבות פוליטית דמוקרטית (Economist) 	<ul style="list-style-type: none"> • שיעורי הצבעה לבחירות • לנסת 	<ul style="list-style-type: none"> • היווצרות בקביעת חוקים • שיעור הצבעה 	<p>מעורבות אזרחית וממשל</p>
<ul style="list-style-type: none"> • הוצאה ציבורית אודחית כאחוז מהתל"ג • שיעור האנשים המדווחים כי יש להם אדם (כדו"ג, בן משפחה או חבר) שיוכלו לסמור עליו בשעת משבר • שיעור האנשים המדווחים כי יש להם אדם מחוץ למשק הבית שיוכל לתמור בהם בשעת משבר • שיעור האנשים המדווחים כי הם מרגישים לחוצים בזמן לעתים קרובות • שיעור המדווחים כי הם מכירים אנשים שדואגים להם • שיעור המדווחים כי הרגישו בודדים • שיעור המדווחים כי הם מוכרים עם חברים בתדירות נמוכה מפעם בשבוע או שאיך להם חברים שאתם הם מוכרים • שיעור המדווחים כי הם רואים את עצמם באופן חיובי • שיעור המדווחים על שביעות רצון מחייהם באופן כללי • שיעור המדווחים על שביעות רצון מהקשר עם בני משפחתם • שיעור המדווחים על שביעות רצון מחיי החברה שלהם 	<ul style="list-style-type: none"> • שביעות רצון מהחיים • תחושת בדידות • רשת תמיכה חברתית 	<ul style="list-style-type: none"> • איכות רשת התמיכה החברתית • שביעות רצון מהחיים 	<p>רווחה אישית וחברתית</p>

<p>ון ליר – איכות חיים</p>	<p>ממשלת ישראל</p>	<p>OECD – BLI</p>	
<p>ההוצאה האזרחית הממשלתית לנפש הכנסה הצינונית למשק בית שיעור השתתפות בכוח העבודה שיעור צמיחת התוצר המקומי הריאלי לנפש תוצר מקומי גולמי לנפש</p>	<p>צריכה פרטית וציבורית לנפש מדד גייני לאי-שוויון בהכנסות נטו הכנסה ממוצעת לנפש סטנדרטית משכר ומחזור הכנסה ריאלית לאומית פנויה לנפש מדד גייני לאי-שוויון ברכוש חוב ציבורי לנפש ברוטו באחוזי תוצר שביעות רצון ממצב כלכלי</p>	<p>הכנסה פנויה ממואמת (נטו) של משק הבית עושר כלכלי (נטו) של משק הבית</p>	<p>רמת חיים חומרית</p>

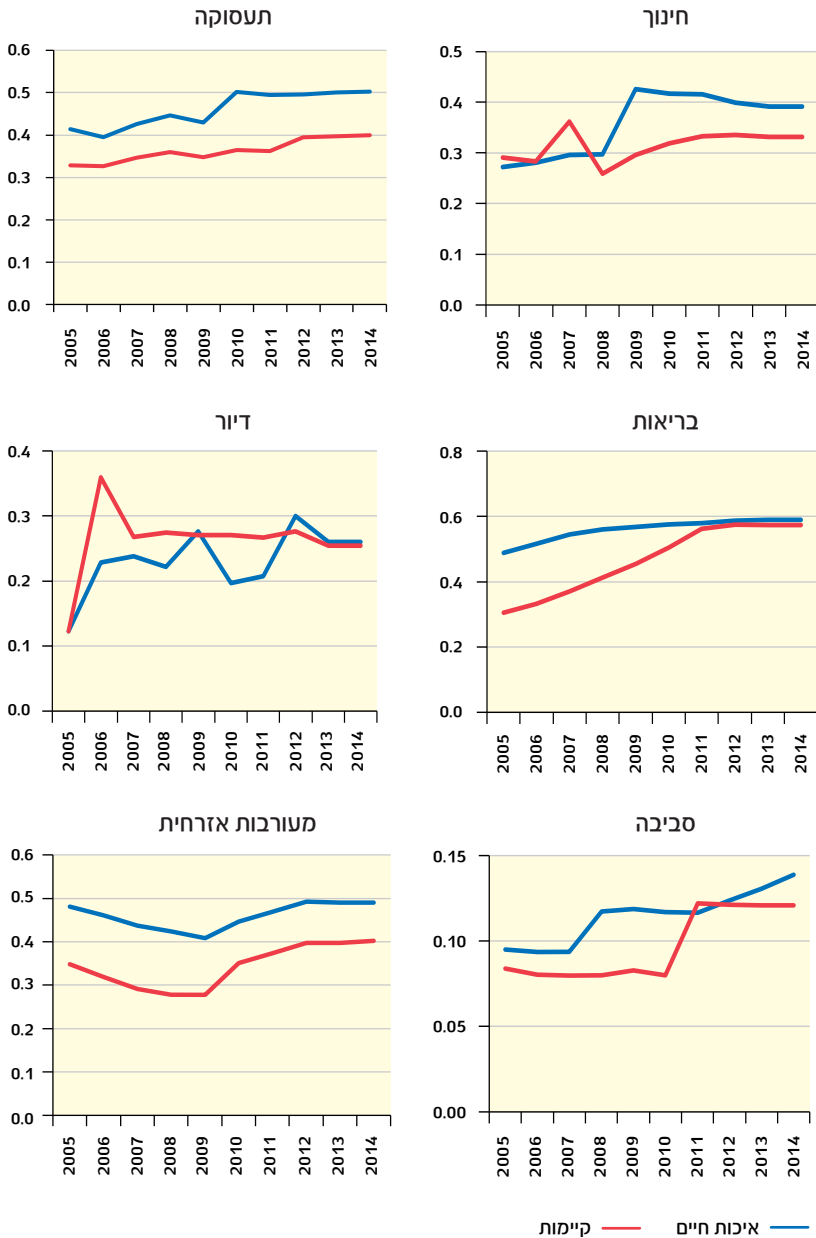
איור 4 מציג את תוצאות המדד עבור ישראל בין השנים 2005-2014, בחלוקה לאיכות חיים וקיימות כפי שהבחינו ביניהן המומחים. לצורך הרכבת המדד המשוקלל הוענק לכל התחומים משקל שווה לעת עתה. כל תחום ותחום מורכב מסל האינדיקטורים האמור בטבלה 4, כשכל אינדיקטור שוקלל לפי מספר ההצבעות היחסי שקיבל. מאיור 4 ניכר כי תנודתיות המדד בין כל שנה לזו שאחריה קטנה, כפי שניתן לצפות לאור ריבוי האינדיקטורים. עם זאת, קל לזהות כי סביב השנים 2009-2010 נבלמה מגמת שיפור באיכות החיים.

עוד ניכר כי ציון איכות החיים גבוה יותר מציון הקיימות לאורך כל התקופה. בחלוקה לפי תחומים ניתן לראות כי ציון איכות החיים גבוה יותר מציון הקיימות כמעט בכל תחום, למעט תחום הביטחון האישי, שבו ציון הקיימות גבוה יותר באופן עקבי מציון איכות החיים (איור 5). במקרה זה האינדיקטורים הנוגעים לשיעור הפשיעה (שיעור מקרי רצח ועברות אלימות) וההוצאה הציבורית על ביטחון אישי מעניקים לאיכות החיים בתחום זה ציון נמוך יותר בהשוואה לקיימות. יש להדגיש כי עדיפות איכות החיים על קיימות אינה מחוייבת מכך שאיכות חיים היא מושג של טווח קצר – דבר המאפשר מדידה מדויקת יותר. בקוריאה הדרומית, למשל, ציון הקיימות גבוה באופן עקבי מציון איכות החיים (איור 6). ניתן להניח, כי מצב זה משקף סדר עדיפויות שונה בין המדינות באשר להתייחסות קצרת הטווח לעומת תכנון לטווח ארוך.

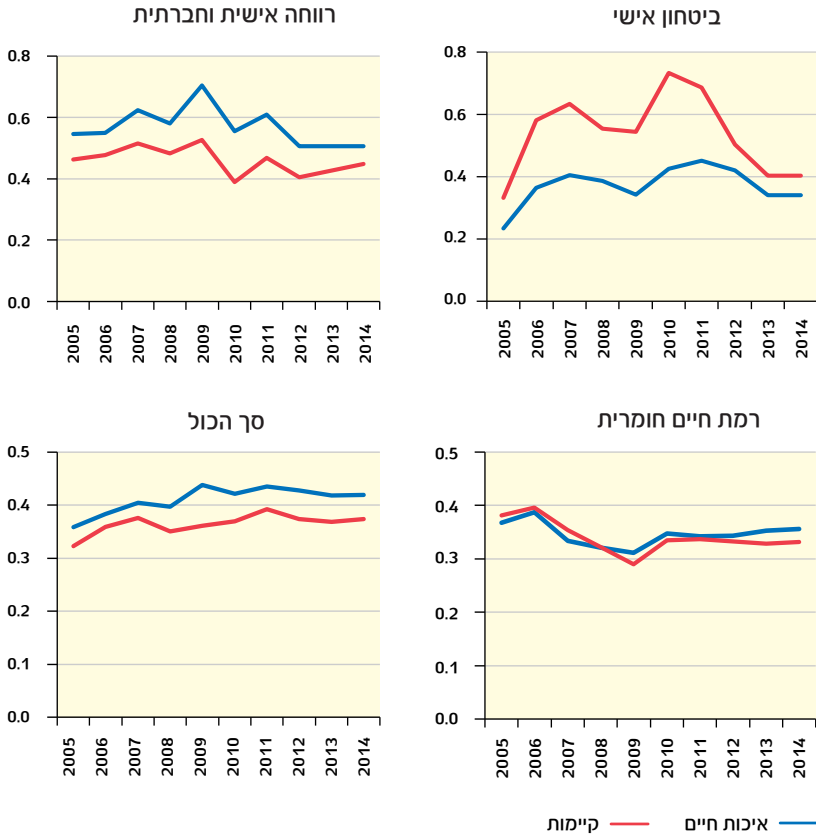
איור 4: מבט-על – מדד קיימות ומדד איכות חיים בישראל, 2005-2014

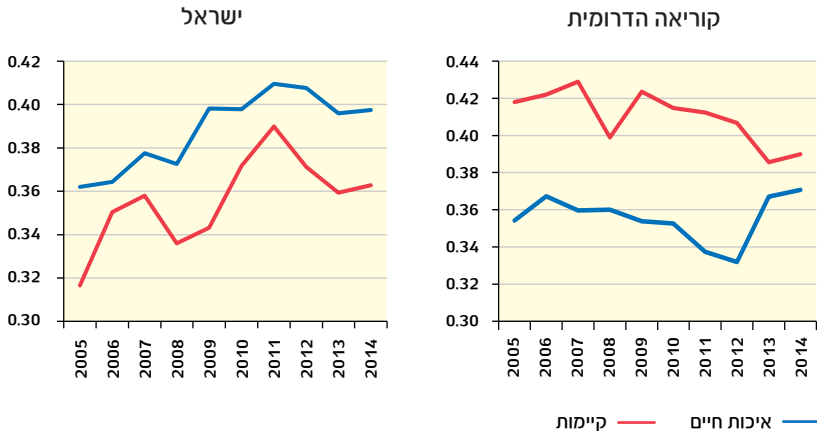
איור 5: השוואת ציון קיימות ואיכות החיים בישראל לפי תחומים, 2004-2014

איור 5 (המשך)

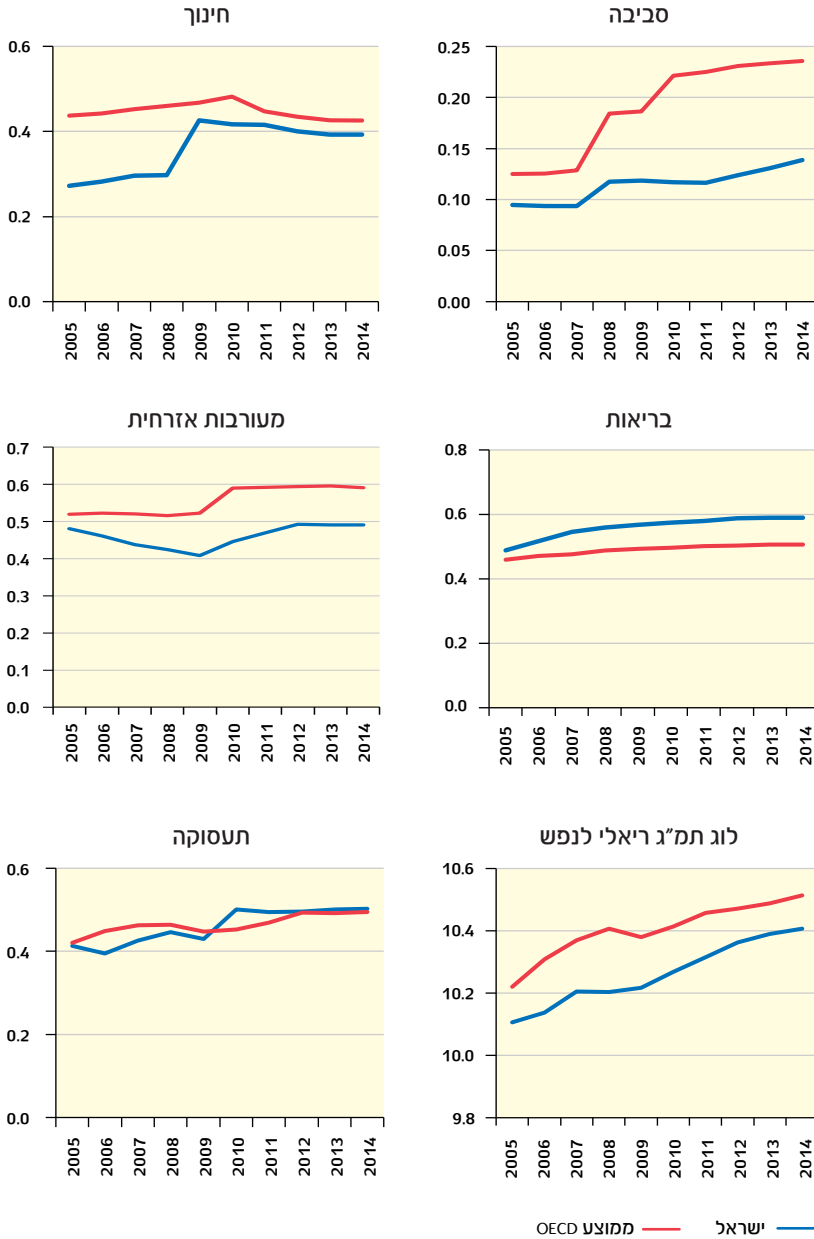

איור 6: השוואת ציון קיימות ואיכות החיים, ישראל וקוריאה הדרומית

בהשוואה למדינות ה-OECD, ניתן לראות שהציון שישראל מקבלת נמצא מתחת לממוצע ברוב התחומים במדידת איכות חיים ובמדידת קיימות (איור 7 ואיור 8). תחום הבריאות הוא התחום העיקרי שבו ישראל מציגה ביצועים טובים יותר מממוצע ה-OECD באופן עקבי. בתחומי הרווחה האישית והחברתית, איכות הסביבה והביטחון האישי ממוצע ה-OECD הולך ומתרחק מישראל בשנים האחרונות. ישראל ממוקמת מתחת לחציון ה-OECD הן בקיימות והן באיכות חיים, ולא מצליחה להשתפר, ובקיימות היא אף מתדרדרת מעט בשנים האחרונות (איור 9). בהיבט זה ישראל נמצאת בגבול של קבוצת המדינות השלילית ביותר – המדינות שבהן ערכי המדד נמוכים ובמגמת ירידה, יחד עם טורקיה ויוון. זאת בהשוואה למדינות שבהן ערכי המדד גבוהים מלכתחילה ונמצאים במגמת שיפור (כמו נורווגיה או איסלנד). בנורווגיה איכות החיים משתפרת באופן עקבי ברוב התחומים (איור 10). הפער בינה לבין ישראל הולך ונעשה בולט במיוחד בתחום התעסוקה והדיר.

איור 7: איכות חיים – ישראל מול ממוצע ה-OECD

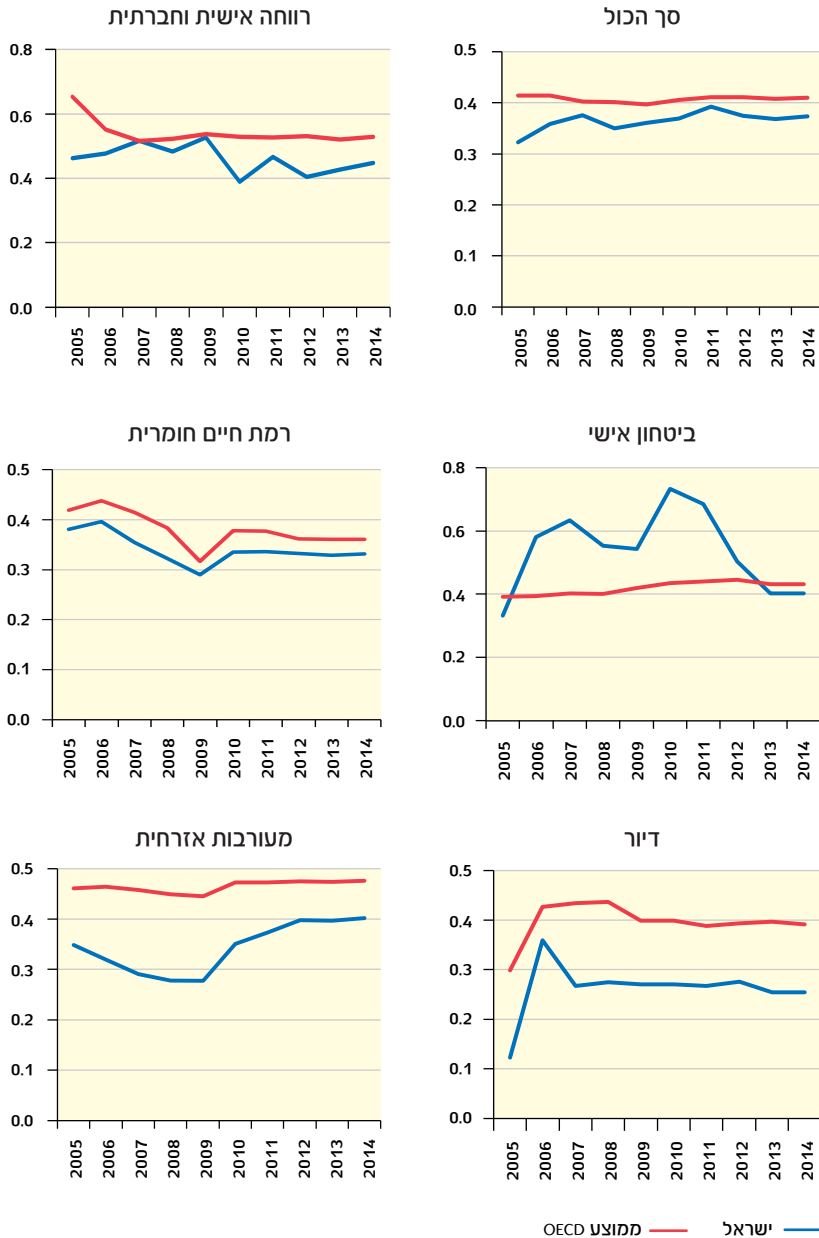

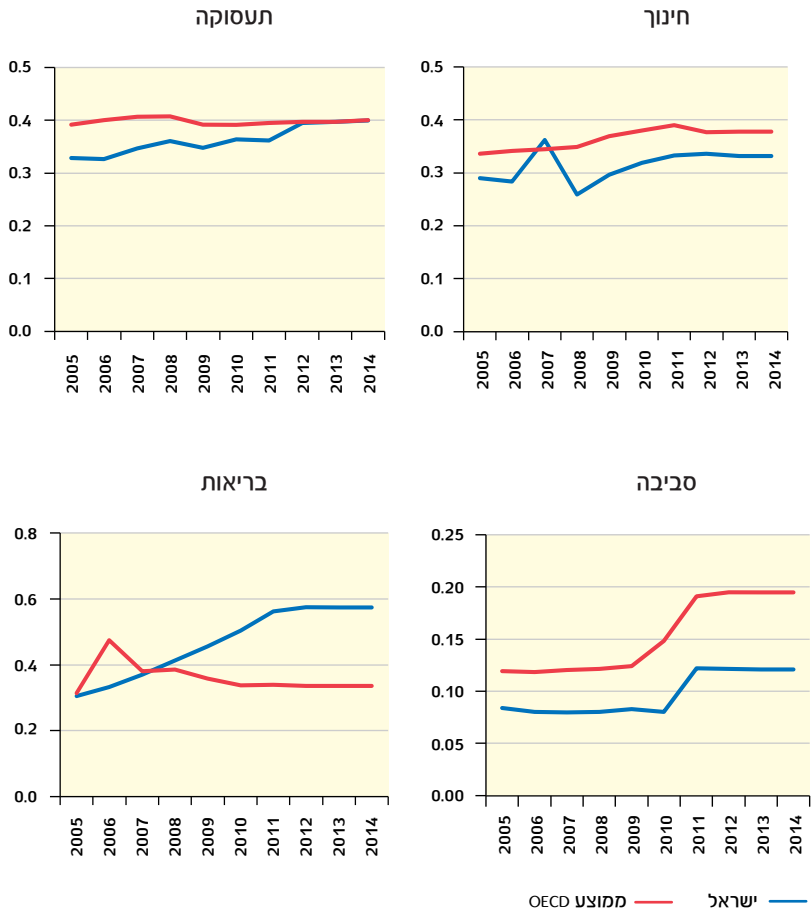
איור 7 (המשך)

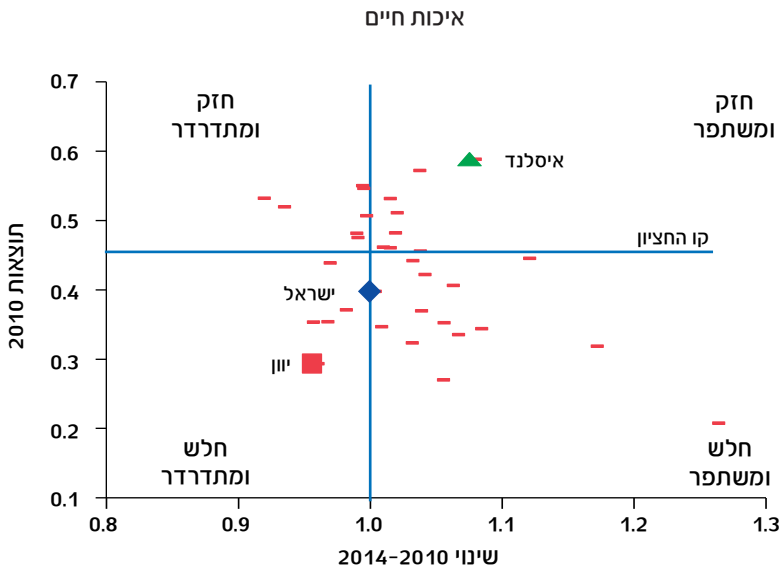
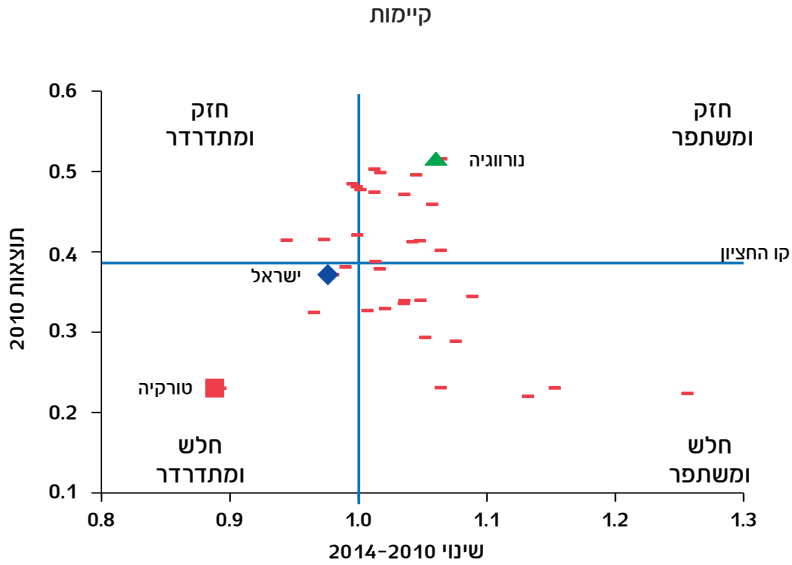
איור 8: קיימות – ישראל מול ממוצע ה-OECD

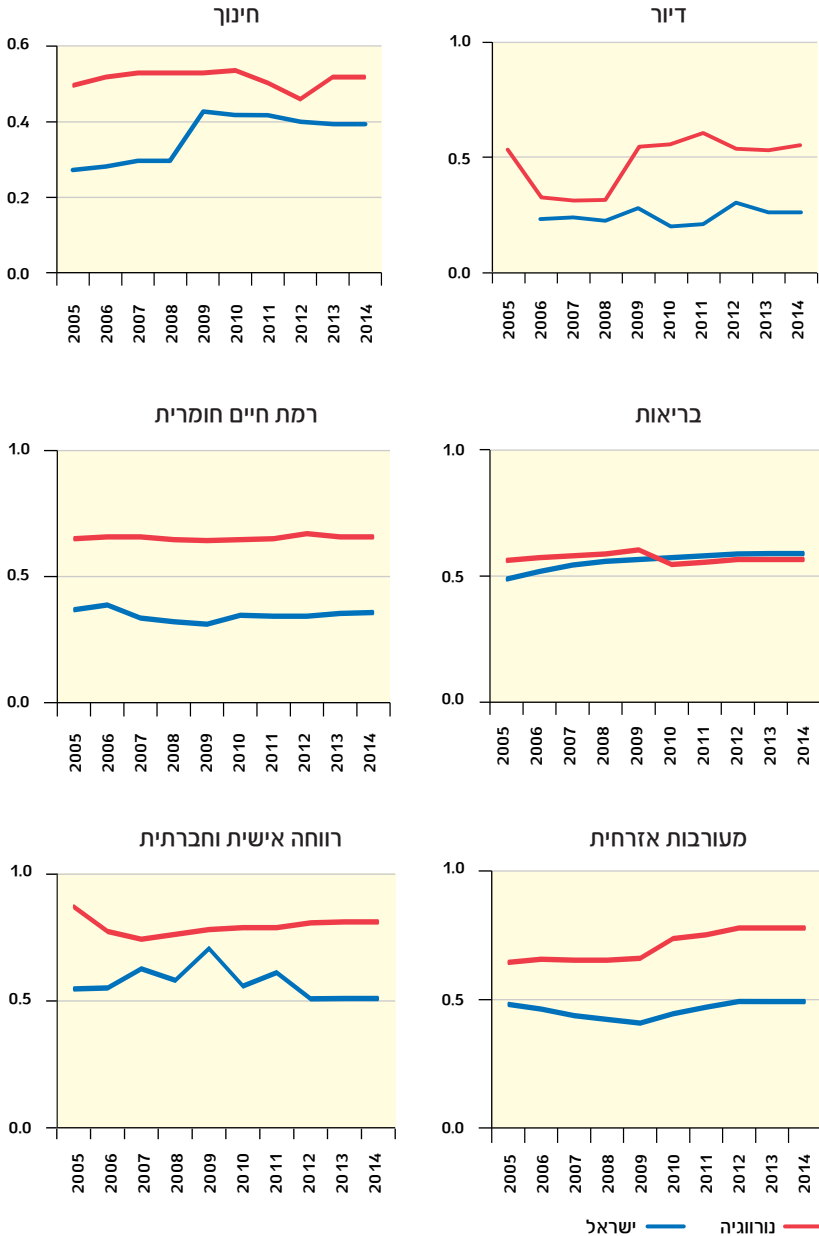
איור 8 (המשך)

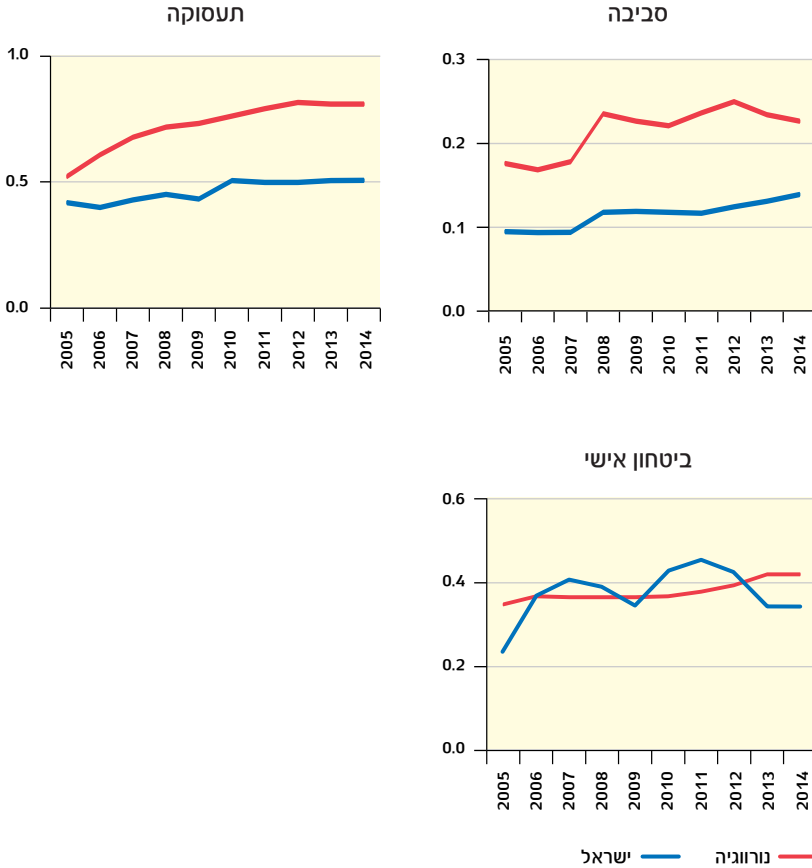
איור 9: ערך המדרד בשנת 2010 והשינוי במדרד בין השנים 2010-2014

איור 10: השוואת ערכי מדד איכות החיים – ישראל ונורווגיה

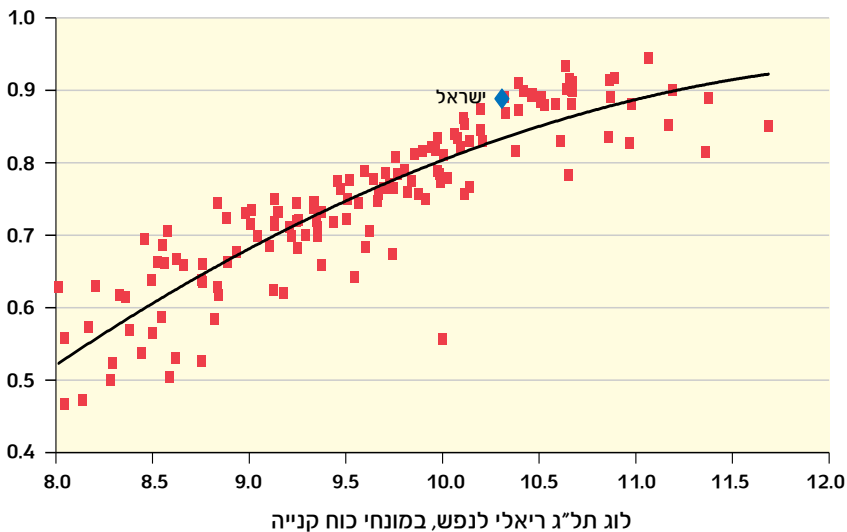
איור 10 (המשך)

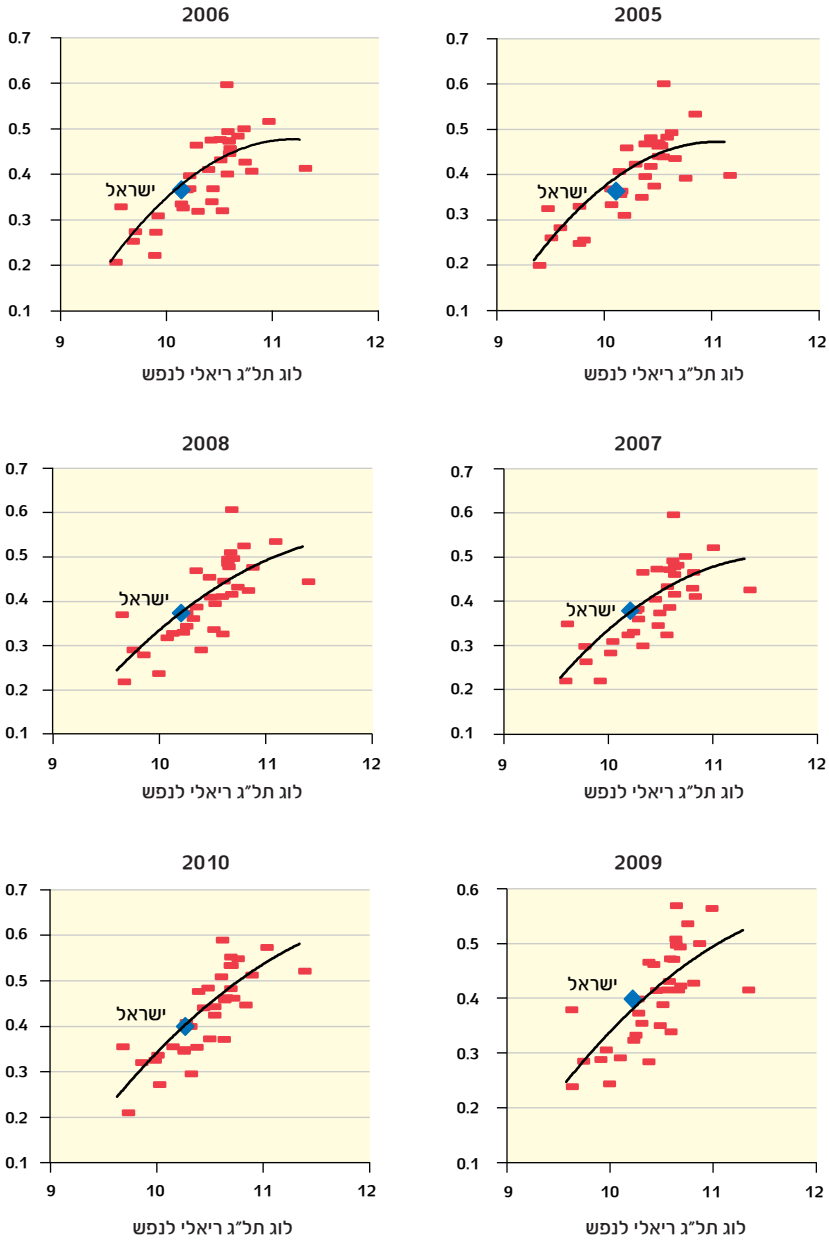
זכור, אחד מתפקידי מדידת איכות החיים הוא קידום מדידת היבטים של רווחה שאינם נכללים במדידה המקובלת של התל"ג לנפש. בהקשר זה מעניין לבחון את הקשר בין ערך התל"ג לנפש לבין ערכי המדד של איכות חיים. מדדים רבים בעולם מפגינים מאפיינים של תשואה שולית יורדת לתוצר במונחי רווחה (ראו למשל איור 11, בעזרת מדד Human Development Index). כלומר, ככל שלמדינה תל"ג גדול יותר בהווה כך השיפור האפשרי ברווחה כתוצאה מגידול עתידי כלשהו בתוצר – התשואה השולית לתוצר במונחי רווחה – יורד. תשואה

שולית יורדת לתוצר מתקבלת גם עבור מדד ון ליר לאיכות חיים ולקיימות (איור 12 ואיור 13). יתרה מזאת, בשני המקרים אפשר לראות שישראל קרובה מאוד לקו המגמה ב-OECD. כלומר, ישראל "ממירה" תל"ג לאיכות חיים כמעט כפי שניתן לצפות. לצד זאת, במדידת איכות חיים ישראל נמצאת כמעט תמיד מתחת לקו המגמה והדבר נכון גם לגבי מדידת קיימות בשנים האחרונות. כלומר, יש מקום לשיפור באיכות החיים, גם בהינתן רמת התל"ג הקיימת בישראל.

איור 11: תשואה יורדת לתל"ג לנפש במונחי רווחה – המחשה בעזרת מדד HDI

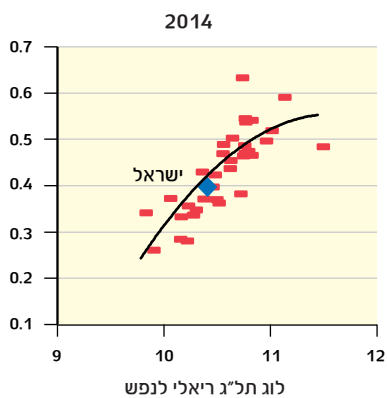
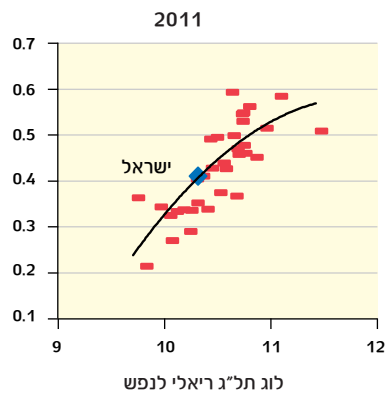
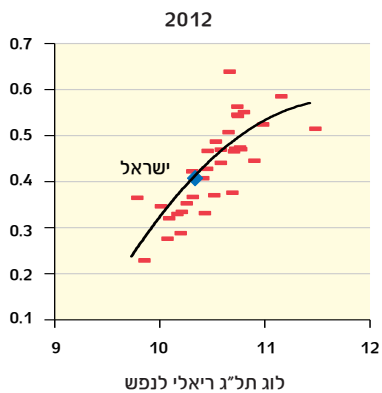

איור 12: תשוואה יורדת לתל"ג לנפש – איכות חיים בישראל ובמדינות ה-OECD

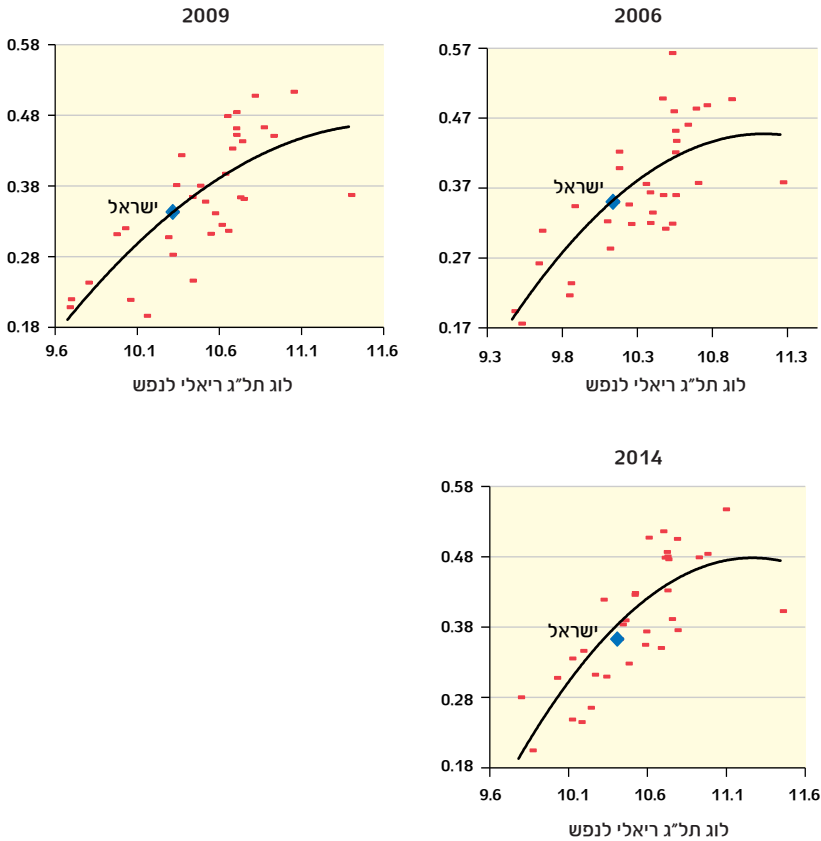

איור 12 (המשך)

איור 13: תשוואה יורדת לתל"ג לנפש – קיימות בישראל ובמדינות ה-OECD, לפי שנים נבחרות

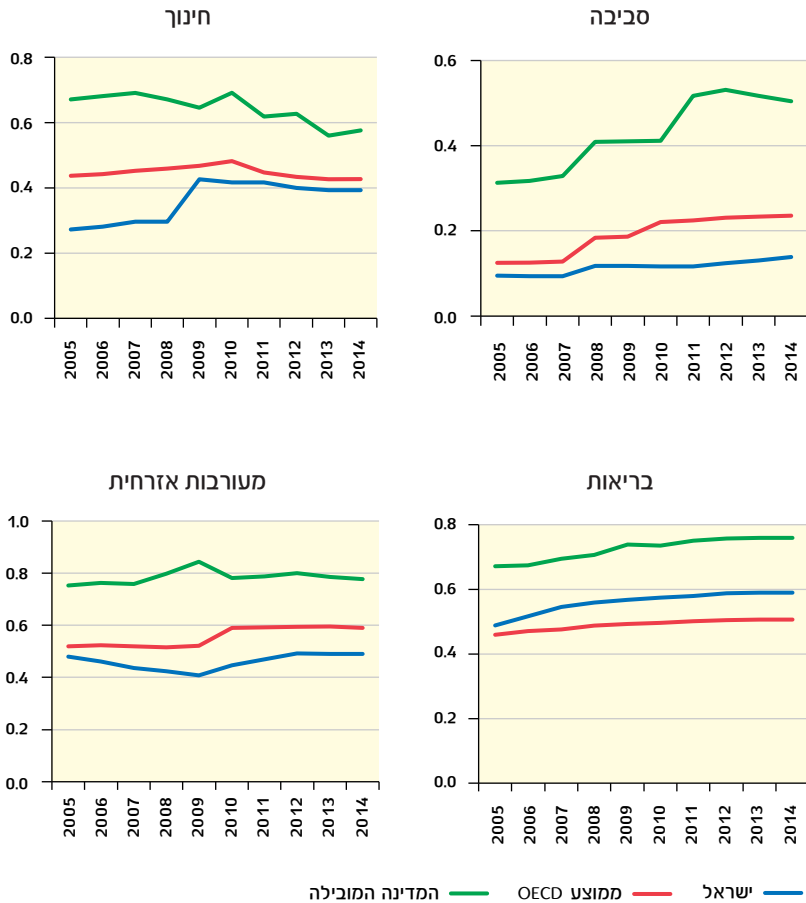

בהשוואה למדינות ה-OECD, ישראל קרובה למוצע אך במרבית התחומים נמצאת מתחתיו. בפרט, ישראל אינה מצליחה לצמצם את הפער עם המדינה המובילה בכל תחום (איור 14 ואיור 15).

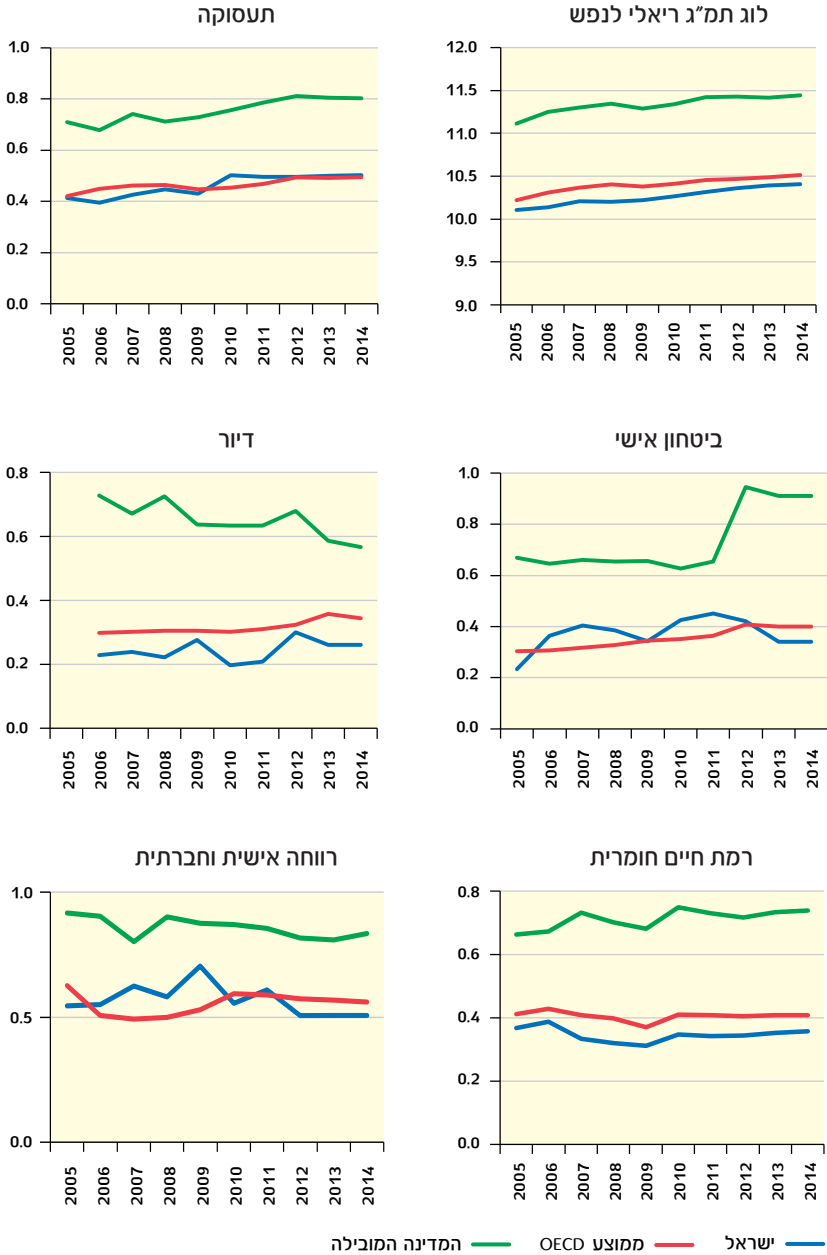
בתחומי איכות הסביבה והמעורבות האזרחית והממשל הפער באיכות החיים אף הולך ומתרחב. רק בתחום הבריאות מצבה של ישראל טוב יותר מן הממוצע של ה-OECD, אך גם בתחום זה ישראל רחוקה מהמדינה המובילה. ואולם ככלל, מדר ון ליר מציג את ישראל כקרובה יותר למוצע ה-OECD בהשוואה לציונה של

ישראל במדד Better Life Index של ה־OECD (איור 16). ניתן להסביר זאת, בין היתר, באמצעות סל האינדיקטורים הרחב שמשמש את מדד ון ליר, המציג תמונה מורכבת יותר בהשוואה למדד Better Life Index.

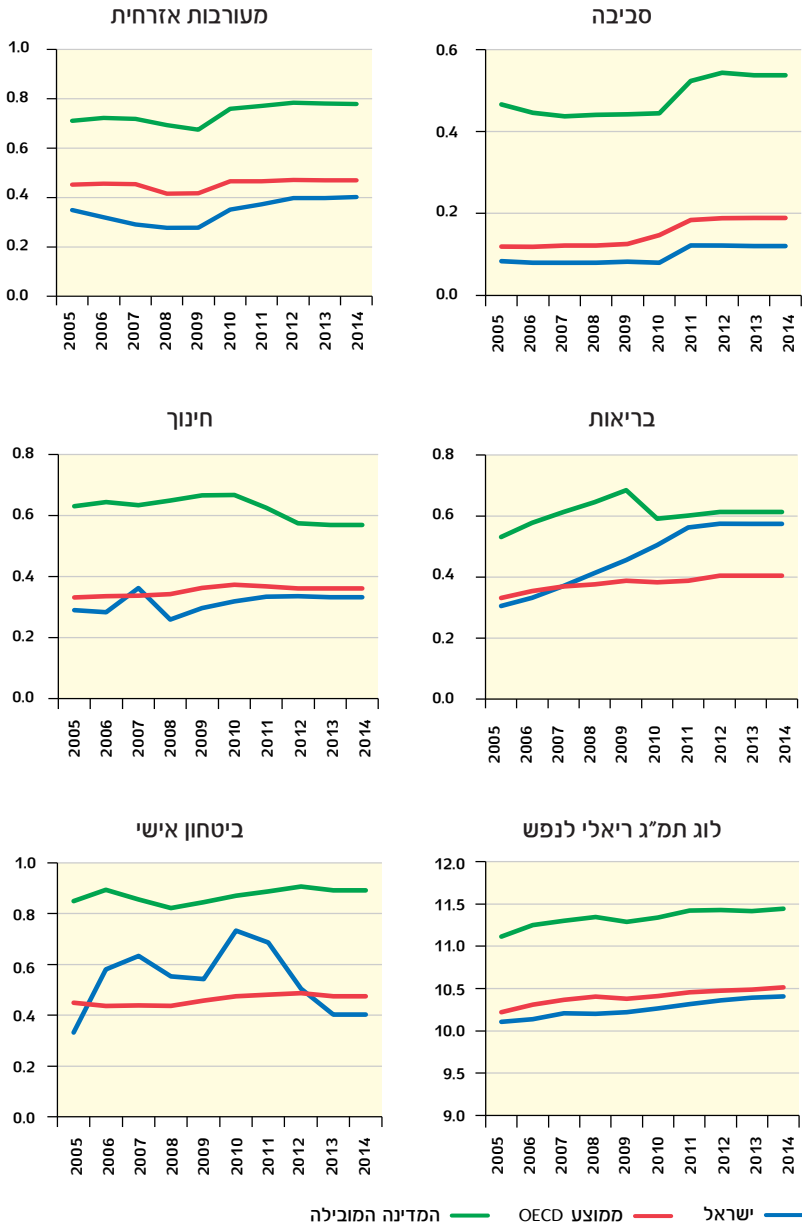
איור 14: ציון מדד איכות החיים של ישראל, ממוצע ה־OECD והמדינה המובילה בכל שנה, לפי תחום

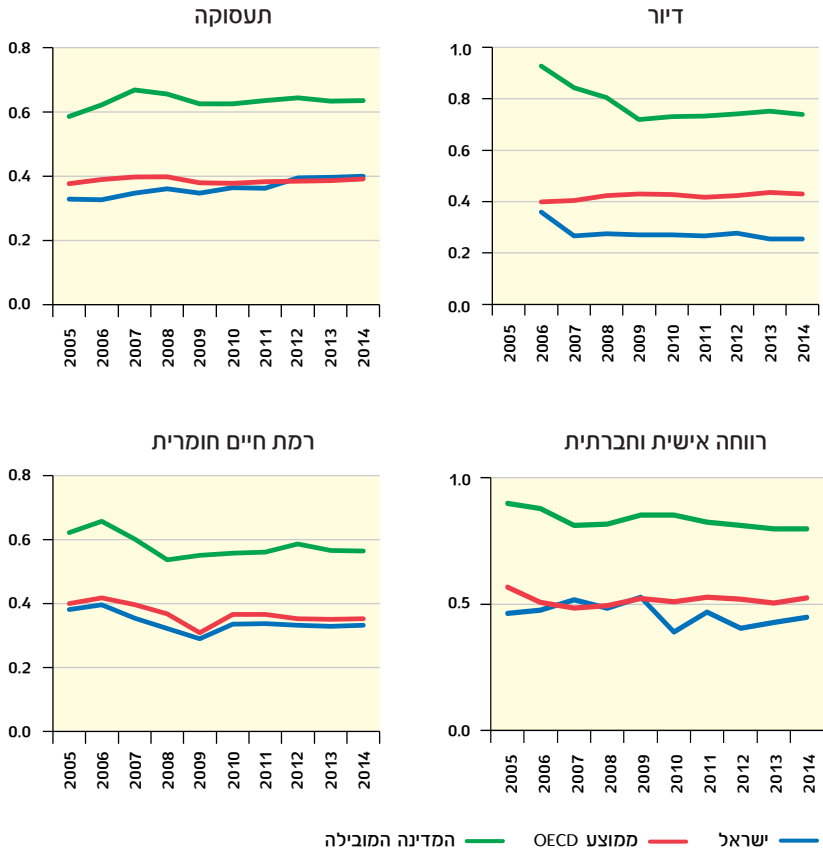
איור 14 (המשך)

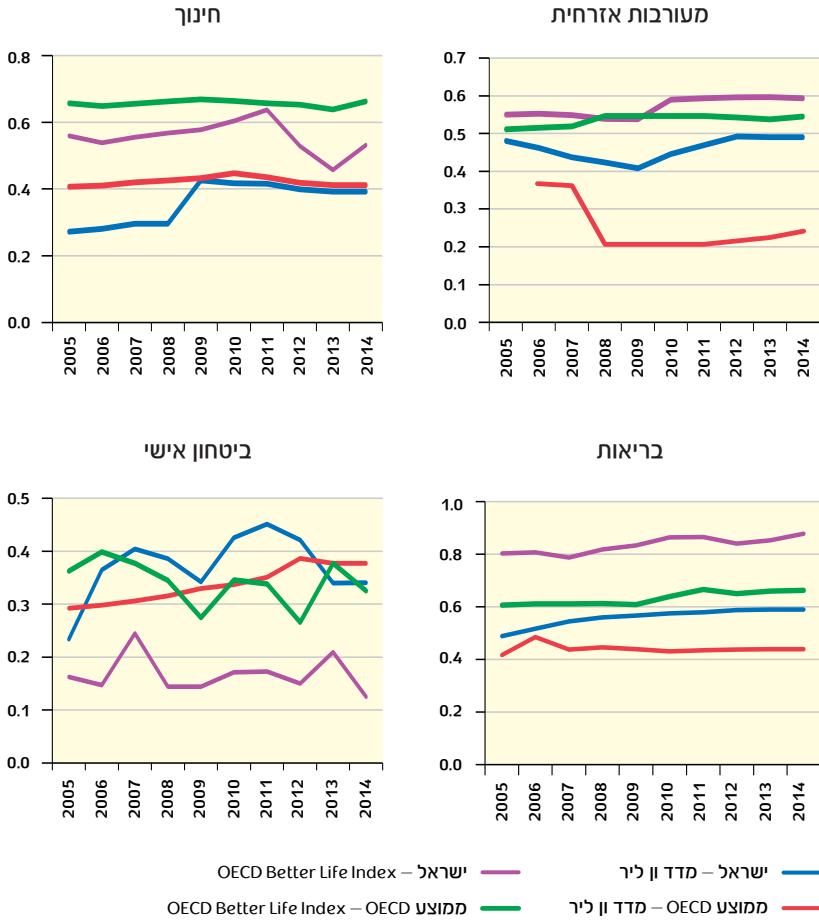
איור 15: ציון מדד הקיימות של ישראל במדד ון ליר, ממוצע OECD והמדינה המובילה בכל שנה, לפי תחום

איור 15 (המשך)

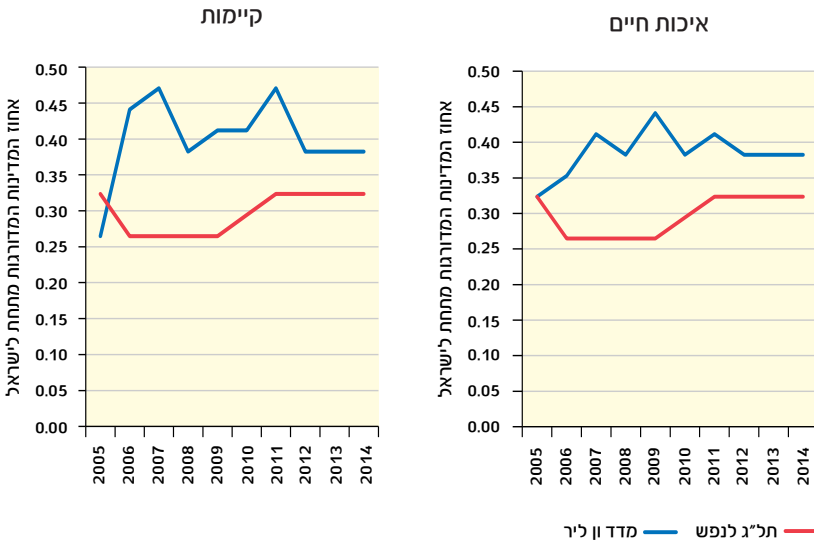

איור 16: מדד ון ליר ומדד Better Life Index של ה-OECD, תחומים נבחרים

בדירוג המדינות ב-OECD, ישראל שומרת על מיקום בינוני-נמוך בקיימות ובאיכות חיים (איור 17). כשמשווים את התל"ג לנפש בלבד, כפי שעושים בדרך כלל בהשוואות כלכליות בינלאומיות, מקומה של ישראל קרוב לחציון ה-OECD. לעומת זאת ציונה של ישראל במדד ון ליר לקיימות ואיכות חיים קרוב יותר לשליש התחתון. גם בחלוקה לפי תחום ישראל מדורגת לרוב במיקום בינוני-נמוך בהשוואה למדינות ה-OECD (איור 18). ניכר שלצד תחומים שבהם דירוג ישראל היה נתון במגמת שיפור (כמו תעסוקה או בריאות), קיימים גם תחומים שבהם דירוג ישראל הולך ומתדרדר באופן עקבי (כמו רווחה, איכות הסביבה או ביטחון אישי). רשימת המדינות המובילות שונה בכל תחום, אך ברוב המקרים כוללת מדינות בעלות תל"ג לנפש גבוהה מזה של ישראל או דומה לה (טבלה 5 וטבלה 6).⁴¹ בפרט, בולטת הימצאותן של מדינות סקנדינביה (נורווגיה, שוודיה ודנמרק) ברשימת חמש המדינות המובילות בכל תחום.

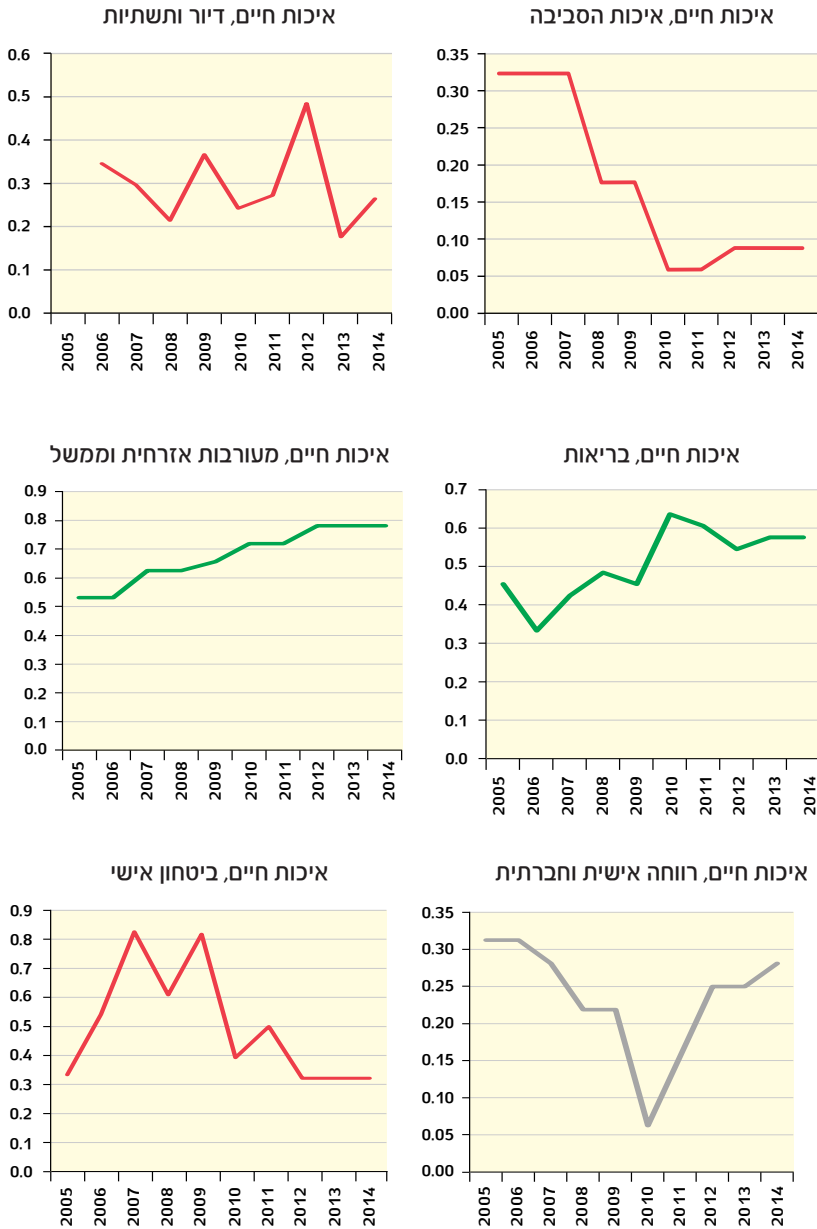
איור 17: שיעור מדינות ה-OECD המדורגות מתחת לישראל, מדד ון ליר והתל"ג לנפש

41 לפירוט השינויים באינדיקטורים המרכיבים כל מדד עבור ישראל ראו נספח ה.

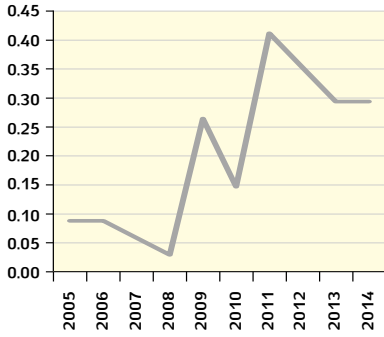

איור 18: שיעור מדינות ה-OECD המדרוגות מתחת לישראל, לפי תחום ומדר

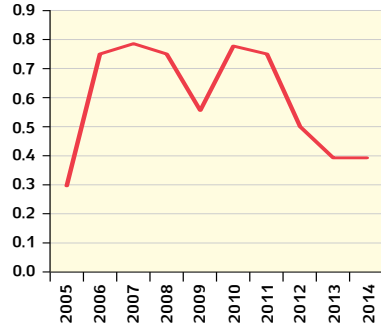

איור 18 (המשך)

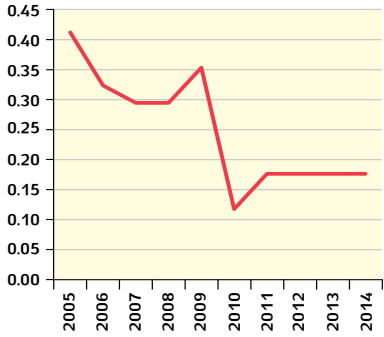
איכות חיים, חינוך והשכלה

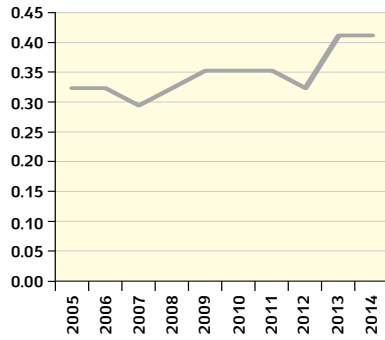
איכות חיים, ביטחון אישי

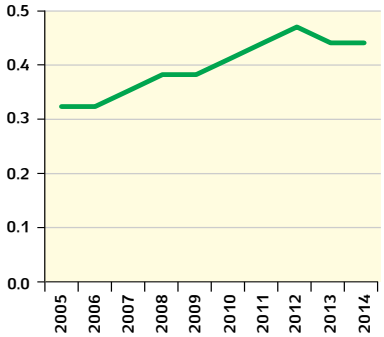
קיימות, איכות הסביבה

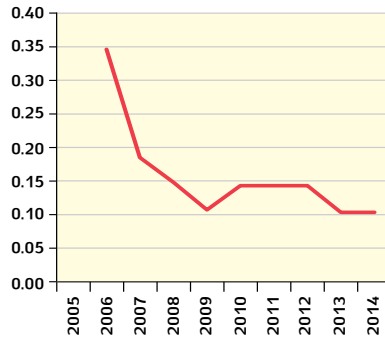
איכות חיים, רמת חיים חומרית

קיימות, איכות התעסוקה

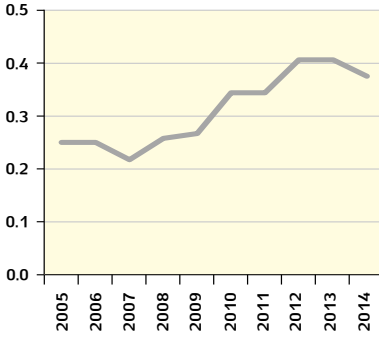

קיימות, דיור ותשתיות

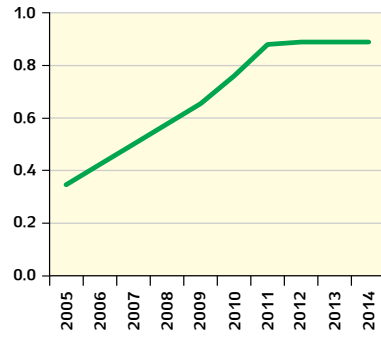

איור 18 (המשך)

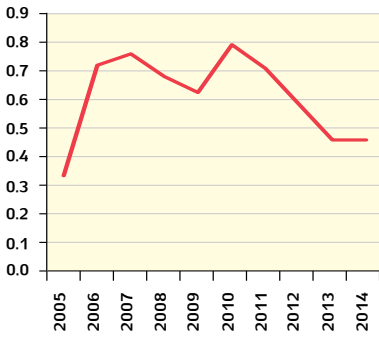
קיימות, מעורבות אזרחית וממשל

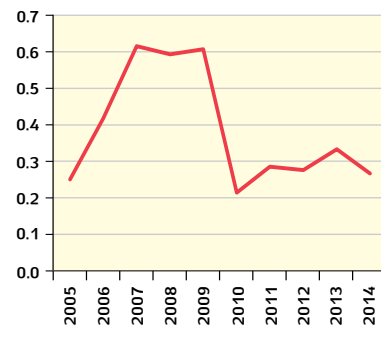
קיימות, בריאות

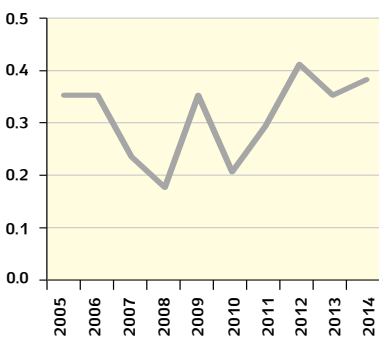
קיימות, ביטחון אישי

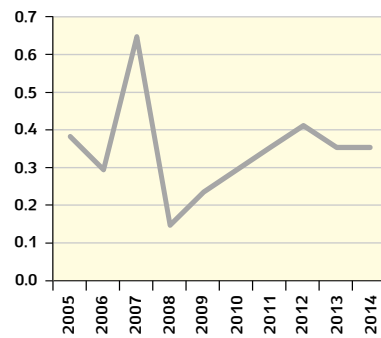
קיימות, רווחה אישית וחברתית

קיימות, רמת חיים חומרית

קיימות, חינוך והשכלה

טבלה 5: דירוג חמש המדינות המובילות וישראל במדרד איכות החיים, לפי תחום, לשנים 2010 ו-2014 (דירוג יחסי מבין מדינות ה-OECD)

בריאות		סביבה		רווחה אישית וחברתית	
2010	2014	2010	2014	2010	2014
(1) יפן	(1) איסלנד	(1) יפן	(1) איסלנד	(1) איסלנד	(1) אוסטריה
(2) שוודיה	(2) גרמניה	(2) שווייץ	(2) גרמניה	(2) דנמרק	(2) דנמרק
(3) הולנד	(3) ארה"ב	(3) הולנד	(3) סלובניה	(3) אוסטריה	(3) נורווגיה
(4) שווייץ	(4) סלובניה	(4) שוודיה	(4) ארה"ב	(4) לוקסמבורג	(4) איסלנד
(5) אוסטרליה	(5) ניו זילנד	(5) איסלנד	(5) ניו זילנד	(5) נורווגיה	(5) פינלנד
(9) ישראל	(32) ישראל	(7) ישראל	(31) ישראל	(17) ישראל	(19) ישראל
תעסוקה		חינוך		מעורבות אזרחית	
2010	2014	2010	2014	2010	2014
(1) נורווגיה	(1) נורווגיה	(1) איסלנד	(1) איסלנד	(1) אוסטרליה	(1) נורווגיה
(2) הולנד	(2) איסלנד	(2) יפן	קוריאה (2) הדרומית	(2) דנמרק	(2) דנמרק
(3) שווייץ	(3) הולנד	קוריאה (3) הדרומית	(3) נורווגיה	(3) שוודיה	(3) שוודיה
(4) דנמרק	(4) דנמרק	(4) דנמרק	(4) דנמרק	(4) נורווגיה	(4) פינלנד
קוריאה (5) הדרומית	(5) שווייץ	(5) פינלנד	(5) צ'ילה	(5) איסלנד	אוסטרליה (5)
(12) ישראל	(14) ישראל	(29) ישראל	(24) ישראל	(30) ישראל	(23) ישראל
ביטחון אישי		רמת חיים חומרית		דיוור ותשתיות	
2010	2014	2010	2014	2010	2014
(1) איסלנד	(1) איסלנד	(1) לוקסמבורג	(1) לוקסמבורג	(1) אוסטרליה	(1) ארה"ב
(2) אוסטריה	(2) יפן	(2) נורווגיה	(2) נורווגיה	(2) הולנד	(2) נורווגיה
(3) ארה"ב	(3) לוקסמבורג	(3) איסלנד	(3) איסלנד	(3) נורווגיה	(3) אירלנד
(4) יפן	(4) ארה"ב	(4) שוודיה	(4) שווייץ	(4) לוקסמבורג	(4) הולנד
(5) לוקסמבורג	(5) הולנד	(5) שווייץ	(5) שוודיה	(5) שווייץ	(5) שווייץ
(6) ישראל	(17) ישראל	(22) ישראל	(20) ישראל	(25) ישראל	(25) ישראל

טבלה 6: דירוג חמש המדינות המובילות וישראל במדד קיימות, לפי תחום, לשנים 2010 ו-2014 (דירוג יחסי מבין מדינות ה-OECD)

בריאות		סביבה		רווחה אישית וחברתית	
2010	2014	2010	2014	2010	2014
(1) קנדה	(1) קנדה	(1) איסלנד	(1) איסלנד	(1) דנמרק	(1) דנמרק
(2) איטליה	(2) איטליה	(2) ארה"ב	(2) סלובניה	(2) הולנד	(2) נורווגיה
(3) לוקסמבורג	ישראל (3)	(3) סלובניה	(3) ארה"ב	(3) איסלנד	(3) איסלנד
(4) שוודיה	(4) אוסטרליה	(4) לוקסמבורג	(4) לוקסמבורג	(4) טורקיה	(4) שוודיה
(5) ספרד	(5) הולנד	(5) ניו זילנד	(5) הונגריה	(5) נורווגיה	(5) פינלנד
ישראל (6)		ישראל (30)	ישראל (28)	ישראל (22)	ישראל (22)
תעסוקה		חינוך		מעורבות אזרחית	
2010	2014	2010	2014	2010	2014
(1) נורווגיה	(1) נורווגיה	(1) ארה"ב	(1) ארה"ב	(1) נורווגיה	(1) נורווגיה
קוריאה (2) הדרומית	קוריאה (2) הדרומית	קוריאה (2) הדרומית	קוריאה (2) הדרומית	(2) הולנד	(2) פינלנד
(3) שווייץ	(3) שווייץ	(3) פינלנד	(3) יוון	(3) פינלנד	(3) ניו זילנד
(4) אוסטרליה	(4) איסלנד	(4) דנמרק	(4) פינלנד	(4) שוודיה	(4) שוודיה
(5) הולנד	(5) שוודיה	(5) יפן	(5) דנמרק	(5) דנמרק	(5) דנמרק
ישראל (20)	ישראל (19)	ישראל (24)	ישראל (22)	ישראל (21)	ישראל (20)
ביטחון אישי		רמת חיים חומרית		דיוור ותשתיות	
2010	2014	2010	2014	2010	2014
(1) פינלנד	(1) פינלנד	(1) אוסטרליה	(1) אוסטרליה	(1) קנדה	(1) קנדה
(2) נורווגיה	(2) נורווגיה	(2) ארה"ב	(2) ארה"ב	(2) אוסטרליה	(2) אוסטרליה
(3) פולין	(3) פולין	(3) שוודיה	(3) נורווגיה	(3) לוקסמבורג	(3) ארה"ב
(4) שווייץ	(4) הולנד	(4) נורווגיה	(4) איסלנד	(4) יפן	(4) לוקסמבורג
ישראל (5)	(5) שווייץ	(5) לוקסמבורג	(5) שוודיה	(5) גרמניה	(5) גרמניה
	ישראל (13)	ישראל (27)	ישראל (21)	ישראל (24)	ישראל (26)

התחומים שבהם ישראל נמוכה בקרוב ל-40 אחוזים יחסית לממוצע של ה-OECD הם תחומי הדיור ואיכות הסביבה. בתחום הדיור ישראל נמוכה במיוחד בשיעור משקי הבית שלהם אין מים זורמים (בעיה שמאפיינת יישובים של מגזרי המיעוטים) ובאחוז ההוצאה של משקי הבית על דיור מתוך ההכנסה הפנויה. באיכות הסביבה ישראל מקבלת ציון נמוך בשטח המוקצה למטרות שימור וביעור האנרגיה המתחדשת מתוך כלל צורכי האנרגיה.⁴²

תחום שבו חלה הידרדרות משמעותית החל מ-2010 ועד 2014 הוא תחום הביטחון האישי, כאשר בתקופה זו ישראל עברה מהמקום ה-6 המכובד למקום ה-17 בקרב מדינות ה-OECD. בהשוואה בין 2010 ל-2014 בולטת העלייה במדר האלימות של המשטרה, כמו גם ההידרדרות החדה במדר שמשקף את שיעור המדווחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לבד בשעות החשכה.

התחום היחיד שבו ישראל גבוהה מהממוצע של ה-OECD הוא תחום הבריאות. מיקומה הטוב של ישראל בתחום זה נובע ממדרים כגון שיעור המדווחים על בריאות טובה או טובה מאוד, שיעור שביעות רצון מקופות החולים, השיעור הנמוך של בעלי מחלות או בעיות בריאותיות כרוניות ותוחלת חיים בריאה.

תחום שבו ישראל נמצאת מתחת לממוצע הוא תחום החינוך. תחום זה מהווה אתגר משמעותי, משום שישראל מבססת את יתרונה הכלכלי על ההון האנושי שלה, ובשל השינוי בהרכב האוכלוסייה שצפוי להתרחש עד שנת 2059, שלפיו החרדים והערבים יהיו כ-50 אחוזים מהאכלוסייה. תוצאות המדר מדגישות את החשיבות של הגדלת המשאבים המוקצים לתחום זה, בין השאר במטרה להקטין את מספר הילדים הממוצע בכיתות. אחת התופעות הלא רצויות היא שבתחום הקיימות ישראל נמוכה יחסית לאיכות החיים, עקב הציון הנמוך בכמה אינדיקטורים: תעסוקה בתחום שבו הפרטים קיבלו את השכלתם הגבוהה, כניסה להשכלה גבוהה לגילאי 25 ומעלה, הזדמנויות בתחום החינוך (מדר מוביליות), הוצאה לתלמיד בהשכלה הגבוהה, הוצאות למחקר ופיתוח במוסדות להשכלה גבוהה וקשיים בקריאה בשנה השמינית.

42 האינדיקטורים הספציפיים עבור כל תחום התקבלו מתוך תהליך דלפי שבו השתתפו עשרות מומחים, אקדמאים ומקבלי החלטות בכירים מכל תחום, שהגיעו ביחד למספר מצומצם של אינדיקטורים המייצגים רווחת חיים רצויה בתחומם. המשקל של האינדיקטורים שיקף את החשיבות שיוחסה על ידי המומחים ליכולת של האינדיקטור לייצג את התחום.

סיכום ומסקנות

מחקר זה ביקש להציע דרך לפיתוח מדדים לאיכות החיים בישראל, ולהרחיב את היריעה מעבר לעיסוק המקובל בתל"ג לנפש כפרמטר המצרפי העיקרי לביטוי של שגשוג. בתוך כך, הוחלט להתמקד בתחומי החיים שעליהם מדיניות הממשלה יכולה להשפיע, מתוך שאיפה שהמדדים שיפותחו יסייעו לתאר את מדיניות הממשלה ויעזרו לנתח את יתרונותיה וחסרונותיה.

המחקר ביקש ליצור בסיס להבחנה בין איכות חיים וקיימות, במשמעות של רווחה בהווה מול הבטחת שגשוג עתידי. במובן זה ההבחנה בין המושגים נועדה לחדר את הגדרתו של מושא המדידה. כחמישים מומחים מהאקדמיה ומהפרקטיקה נרתמו לסייע ליצירת המדד בתחומים.

לצורך פיתוח המדד נסקרו כ-15 פרויקטים למדידת איכות חיים ממדינות וארגונים שונים בעולם, המשקפים למעלה מ-350 אינדיקטורים. פרויקטים אלה כללו מדדים המיועדים למדידת רווחת חיים ולמדידת קיימות. האינדיקטורים מוינו לפי תשעת התחומים שבחרה ממשלת ישראל בהחלטתה המקורית לפיתוח מדד לאיכות חיים. בעזרת חברי פאנל המומחים ותוך שימוש במתודולוגיית דלפי בעלת שני סבכים, סומנו בין חמישה לעשרה אינדיקטורים, הרלוונטיים ביותר למדידה בכל תחום, בהבחנה בין מדידת איכות חיים ומדידת קיימות. כך, מדד איכות החיים שהתקבל כולל 66 אינדיקטורים אשר זכו לקונסנזוס הרב ביותר מבין המומחים בכל תחום. במובן זה תהליך העבודה הקפדני ומספר האינדיקטורים הרב יצרו תמונה רכי-ממדית, מורכבת ומאוזנת של החיים בישראל. ייצוג רכי-ממדי זה מייצג להערכתנו בצורה מהימנה יותר את המצב בתחומים השונים, כאשר התחום הבולט מתוכם הוא מעורבות אזרחית וממשל – שבו ישראל נמצאת במקום הלפני האחרון על פי המדד של ה-OECD (המבוסס על שני אינדיקטורים ולעתים אפילו אחד) בעוד מיקומה במדד ון ליר הוא 23.

ערכי המדד חושבו עבור ישראל ומדינות ה-OECD בשנים 2005-2014 בעזרת נתונים ממאגרי מידע ופרסומים הזמינים באופן פומבי. התוצאות מלמדות כי בעשר השנים הללו ציון איכות החיים במדינות ה-OECD היה גבוה באופן עקבי מציון הקיימות של ישראל. ברוב תחומי איכות החיים דורגה ישראל מתחת לממוצע ה-OECD, והרחק מהמדינה המובילה בכל תחום. תחום הבריאות הוא התחום העיקרי שבו ציונה של ישראל היה גבוה באופן עקבי בהשוואה לשאר מדינות ה-OECD. שני התחומים שבהם ישראל מקבלת דירוג שהוא נמוך מאוד בתקופת המדגם הם איכות הסביבה ודירוג. יחסית לשנת 2010 השתפרה ישראל בחינוך ומעורבות אזרחית, אך היא הידרדרה בתחום הביטחון האישי. מבין המדינות

החברות ב-OECD ישראל מדורגת לרוב מתחת להציון, ובחלק מהתחומים אף ממשיכה להידרדר. בהשוואה לתל"ג לנפש, ערכי איכות החיים בישראל קרובים לקו המגמה אך נמוכים ממנו. מכאן ניתן להסיק שגם בהינתן התל"ג לנפש הקיים בישראל, יש מקום למדיניות טובה ויעילה יותר.

הממצאים שמוצגים במחקר זה מצביעים על הצורך לשנות את מדיניות הממשלה תוך הקדשת משאבים וביצוע רפורמות בתחומים שבהם המדרים היו נמוכים במיוחד, וכן על הצורך לשפר את המצב בתחומים אחרים שבהם ישראל הובילה בעבר. תחום משמעותי המסמן את היתרון היחסי של ישראל הוא תחום החינוך. הממצאים מצביעים על צורך דחוף לביצוע רפורמות והקדשת משאבים כספיים נוספים כדי להבטיח את חזרתה של ישראל למקום גבוה – דבר שהוא משמעותי כדי לשפר את המצב הן בתחום איכות החיים והן בתחום הקיימות.

כאמור, מחקר זה ביקש לשמש בסיס למדידת איכות החיים והקיימות בישראל. שקלול עתידי של תשובות פאנל האזרחים יאפשר להעניק משקל דיפרנציאלי לכל תחום מתחומי החיים בהתאם לסדר העדיפויות הציבורי. מחקר זה מניח את הבסיס לבחינת ההתפתחות במצבה של ישראל גם בעתיד, ככל שיהיו זמינים נתונים עדכניים יותר עבור האינדיקטורים המרכיבים את המדד. לבסוף, הניסיון אשר נצבר במחקר זה עשוי להיות שימושי בפיתוח מדרים מורכבים לאיכות החיים בארגונים וגופים ממשלתיים נוספים, בישראל ובחו"ל.

נספחים

נספח א: סיכומי דיונים

סיכום דיון בנושא מדד לאיכות חיים, התוכנית לכלכלה וחברה במכון ון ליר
הדיון נערך במכון ון ליר ביום א, 6 ביולי 2014
משתתפים:

- פרופ' לאה אחדות, המרכז האקדמי רופין.
- פרופ' אורי חפץ, אוניברסיטת קורנל.
- פרופ' משה יוסטמן, אוניברסיטת בן-גוריון.
- פרופ' מישל סטרבצ'ינסקי, האוניברסיטה העברית בירושלים (מנהל אקדמי).
- פרופ' שמואל שי, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- ירון קידר, רכז התוכנית לכלכלה וחברה ומנהל הפרויקט.

במסגרת הדיון הציג פרופ' מישל סטרבצ'ינסקי את העקרונות של מערך הפעלת השאלונים מסוג דלפי ואת תוצאות ההשוואה הבינלאומית שנעשתה לצורך גיבושו. המצגת הוכנה על ידי גל ישרון, עוזר המחקר של הפרויקט שנבצר ממנו להגיע לישיבה.

להלן הנקודות שהודגשו על ידי המגיבים:

פרופ' אורי חפץ

- א. קיימת חשיבות רבה להצבת שאלות ישירות לקהל כדרך לאמוד את המשתנים החשובים לאיכות החיים.
- ב. קיימת חשיבות רבה למתודולוגיה שכאמצעותה ייעשה שימוש לחילוף המשקלות.
- ג. לדעתו יש מקום להוספת מדדים יחסית לאלה שמופיעים במתודולוגיה של ה-OECD.
- ד. לשאלה האם ההפרדה בין קיימות לאיכות חיים רצויה השיב שיש כאן פוטנציאל ליישום מתודולוגיה חדשנית, שכן לרוב הפרויקטים שיושמו לא מבחינים בין שני תחומים אלה.
- ה. המליץ על יישום דרך ישירה לניסוח השאלה לקהל הרחב או למומחים במטרה לחלץ את המשקלות: "נניח שיש לחלק מיליון דולר בין היעדים הבאים: אבטלה, חינוך, בריאות וכיוצא באלה...".

פרופ' משה יוסטמן

- א. מדגיש את החשיבות לפנייה לציבור ולאזרחים מהשורה. לדעתו על דבר זה להיות חלק מרכזי בפרויקט.
- ב. תומך בגישה של "לחלק מיליון דולר".
- ג. כשהוא נשאל האם רצוי להוסיף תחום ביטחוני-מדיני, בהינתן המצב המיוחד של ישראל, הוא נוטה להמליץ על הכנסתו.

פרופ' שמואל שי

- א. מדגיש את השוני בגישות: ישנן גישות מדעיות המבקשות ללמוד מה באמת משפיע על איכות החיים בניגוד לגישות אחרות שמטרתן שונה.
- ב. מחدد את המטרות של הפרויקט: האם המטרה היא לדעת איך באמת נקבעת איכות החיים ומה כדאי שהממשלה תעשה כדי לשפרה, או שהמטרה היא לבחון את האפקטיביות של מדיניות הממשלה בתחומים הניתנים למדידה?
- ג. מבקש לחדד את "המודל הפוליטי": האם המטרה היא לשפוט את הממשלה?
- ד. לדעתו הניתוח הזה מוביל לכיוון מעשי: יש לזהות את תחומי המצוקה של הציבור ולהכניסם לתוך המדרד כדי שנוכל לעקוב האם יש שיפור לאורך זמן במדיניות המופעלת כלפי תחומים אלה (ובכלל במצב).

פרופ' לאה אחרות

- א. מדגישה את ערך הפרויקט כדבר ששורד לאורך זמן ומאפשר לבדוק המשכיות.
- ב. מזהירה מפני בחירת תחומים שהם תלויי זמן ומקום: למשל, אם היינו שואלים על התחום הביטחוני-מדיני בימים אלה (בפתח הלחימה בדרום) ברור שהוא תופס מקום מרכזי, אך בימים כתיקונים ייתכן שעדיף לא להכניסו.

סיכום דיון המשך בנושא מדד לאיכות החיים

הדיון נערך במכון ון ליר ביום א, 13 ביולי 2014
משתתפים

- פרופ' מישל סטרכצ'ינסקי, האוניברסיטה העברית בירושלים (מנהל אקדמי).
  - ירדן קידר, רכז התוכנית לכלכלה וחברה ומנהל הפרויקט.
  - גל ישורון, עוזר המחקר של הפרויקט.
- במסגרת הדיון נבחנו עמדות המגיבים בדיון מיום 6 ביולי 2014, והוצע כיצד ליישם.

סיכום פרופ' מישל סטרבצ'ינסקי

- א. התקבלו הערות מועילות רבות. יש צורך להטמיען בתהליך העבודה.
- ב. הגישה המנחה אותנו מדגישה את מדידת השפעת מדיניות הממשלה על איכות החיים של התושבים, אך איננו מוגבלים רק לתחומים הללו. יש מקום לכלול במחקר גם היבטים מרכזיים ברווחת משקי הבית אשר אין למדיניות הממשלה השפעה ישירה עליהם.
- ג. יש לשמור על ההפרדה בין רווחת חיים וקיימות לאורך תהליך העבודה מול המומחים. הדבר מסייע לבהירות ההגדרה בעיני המומחים, ועשוי גם לתרום ליצירת מדדים נפרדים לקיימות ולרווחת חיים.
- ד. יש לשמור על תשעת תחומי המדידה שהוגדרו בישראל, אשר דומים לתחומי המדידה שהגדיר ה-OECD. תחום מדיני-ביטחוני לא יוכנס בשל החשש כי יקבל משקל יתר בתקופות שונות. היבטים של תחום זה ישתקפו באינדיקטורים המוצעים בתחום הביטחון האישי.
- ה. לצורך השלמת רכיב פאנל האזרחים יש שלוש משימות: יצירת קשר עם עמותות, השגת רשימת אזרחים ופנייה אליהם. מאמצים שנעשו מול עמותות לא הניבו פרי עד כה. נראה כי במשאבים הקיימים (כולל תקציב מכוון וןליר) רכיב פאנל האזרחים הוא מעבר למה שאפשר לבצע.
- ו. יש לפנות להרכבת פאנל המומחים ולביצוע השלב הראשון. לצורך שלב זה יש להרכיב רשימה ממצה של אינדיקטורים מהמדדים שנסקרו בסקירת הספרות וממקורות נוספים ולהציג אותה בפני המומחים. המומחים יתבקשו לסמן בין חמישה לעשרה אינדיקטורים חשובים בתחומם. בכלל זה ידרשו להחליט האם לסמן או לא לסמן את האינדיקטורים שבחר ה-OECD למדד Better Life Index. גם אינדיקטורים בולטים ממדינות אחרות, אשר אינם זמינים בישראל, יוצגו למומחים. המומחים יתבקשו להוסיף אינדיקטורים אחרים אם חסרים כאלה בעיניהם, ובכך יסייעו לוודא כי הרשימה שהורכבה היא ממצה.
- ז. לאחר השלב הראשון נשתמש בתשובות המומחים כפיילוט למדד. כך נוכל להעריך את הכיוון שאליו המדד הולך ומתפתח.

נספח ב: רשימת האינדיקטורים שמופו ונשלחו לעיון המומחים בשלב הראשון לפי תחום

רמת חייס חומרית	<p>תחולת עוני לאחר תשלומי העברה (לפי הגדרת OECD) שיעור הנמצאים מתחת לקו העוני לאחר תשלומי העברה</p> <p>תחולת עוני לאחר תשלומי העברה (לפי הגדרת OECD) בקרב משקי בית המנצלים כושר השתכרות תוצר מקומי נטו לנפש</p> <p>הכנסה לאומית פנויה נטו (ממוצעת למשק בית) הכנסה לאומית ריאלית (ממוצע לנפש) הכנסה לאומית ריאלית פנויה (ממוצע לנפש)</p> <p>תוצר מקומי גולמי לנפש תוצר לאומי ריאלי נטו לנפש שיעור תעסוקה</p> <p>שיעור משקי בית המפגרים למעלה משלושה חודשים בתשלומי המשכנתא שונות התוצר המקומי הגולמי לנפש בין מחוזות במדינה שבעי רצון ממצבם הכלכלי</p> <p>מאמינים כי בשנים הקרובות מצבם הכלכלי יהיה טוב יותר או לא ישתנה שבעי רצון מהכנסתם מכל מקומות העבודה שיעור הסחר הבינלאומי מהתוצר מאזן סחר חוץ</p> <p>נכסים לא-פיננסיים ממוצעים למשק בית מרווחים כי לא כל כך מצליחים או בכלל לא מצליחים לכסות את ההוצאות החודשיות של משק הבית השקעה ריאלית במחקר ופיתוח על ידי עסקים הכנסה חציונית למשק בית רכוש פיננסי לנפש רכוש פיננסי למשק בית גרעון מנוכה מחזור (המפורסם על ידי בנק ישראל) גרעון הממשלה הרחבה</p> <p>שיעור המובטלים והמועסקים בהיקף משרה נמוך מכוח העבודה חוב המגזר הציבורי כאחוז מהתוצר עומק העוני (יחס פער ההכנסות – המרחק הממוצע של משקי בית עניים מקו העוני) ההוצאה האזרחית הממשלתית לנפש</p>
-----------------	---

<p>רמת חיים חומרית</p> <p>שער חליפין ריאלי עם שותפות הסחר העיקריות שיעור תעסוקה לפי רמות השכלה (יחס בין בעלי השכלה אקדמית לבעלי השכלה תיכונית)</p> <p>שיעור צמיחת התוצר המקומי הריאלי לנפש</p> <p>שיעור השתתפות בכוח העבודה</p> <p>שיעור העובדים בעלי כיסוי פנסיוני</p> <p>שיעור החסכון של משקי הבית</p> <p>שיעור האינפלציה השנתי (לפי מדד המחירים לצרכן)</p> <p>שווי כולל של התשתיות הפיזיות (סך כל הנכסים)</p> <p>צריכת שירותים שאינם נמכרים בשוק</p> <p>משקי בית שההוצאת הבסיסיות מהוות למעלה מ-75% מהתקציב שלהם</p> <p>יחס בין ההכנסה של משקי בית בעלי הכנסה נמוכה ומשקי בית בעלי הכנסה חציונית</p> <p>יחס בין ההכנסה של משקי בית בעלי הכנסה נמוכה (חמישון נמוך) ומשקי בית בעלי הכנסה גבוהה (חמישון גבוה)</p> <p>חלק היבוא של חומרי גלם מתוך סך היבוא</p> <p>השקעה ריאלית לנפש</p> <p>השקעה גולמית מקומית כאחוז מהתמ"ג</p> <p>הוצאה פרטית וציבורית על מו"פ</p> <p>הון מיוצר ריאלי לנפש</p> <p>אי-שוויון בהכנסות למשק בית (מדד ג'יני)</p> <p>אחזקות זרות ריאליות נטו לנפש</p> <p>מדווחים כי לא יוכלו להתמודד עם הוצאות חד-פעמיות חריגות</p>	<p>איכות התעסוקה</p> <p>שיעור העובדים פחות מחצי שנה במקום עבודתם מכלל השכירים</p> <p>שיעור המובטלים השנה מתוך המועסקים בשנה שעברה</p> <p>משקי בית הממציים את כושר ההשתכרות שלהם אך נמצאים מתחת לקו העוני (הגדרת OECD)</p> <p>מספר המדווחים שחוו בעיות בריאותיות הקשורות לעבודה ב-12 החודשים האחרונים</p> <p>שיעור המדווחים כי לוקח להם למעלה משעה להגיע למקום העבודה</p> <p>שיעור המדווחים כי משך הזמן הלוקח להם להגיע לעבודה מפריע או מפריע מאוד</p> <p>מתגוררים במשקי בית שבהם עצימות העבודה נמוכה (ניצול כושר השתכרות של פחות מ-20% לאורך השנה)</p>
---	---

שיעור ההכנסה מעבודה מסך ההכנסה הממוצעת בחמישון התחתון (מבטא הגנה על זכויות עובדים לפי ה-ILO)

שיעור הרשמה למעונות יום לילדים עד גיל 3

יחס בין השכר הממוצע לשעת עבודה של גברים ונשים

יחס בין שיעור אבטלה של גברים ושל נשים

שיעור אבטלה

שיעור תעסוקה

שיעור ההשתתפות בכוח העבודה (בעלי עבודה או מעוניינים לעבוד מתוך האוכלוסייה בגילאי העבודה)

יחס בין גברים לנשים בשיעורי ההשתתפות בשוק העבודה

שיעור החוששים שיאבדו את מקום עבודתם ב-12 החודשים הקרובים

שיעור הצעירים שאינם מועסקים ואינם משתתפים בלימודים כלשהם

שיעור המדווחים על שביעות רצון מעבודתם הנוכחית

שיעור המדווחים כי הם חשים שהם מקבלים תשלום הולם בהתחשב בכל מאמציהם והישגיהם

שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון מהאיזון בין הזמן העבודה לזמן המושקע בהיבטים אחרים של חייהם

שעות ביום המוקצות לפיתוח עצמי ופנאי

שיעור המדווחים על קשר טוב עם הממונים הישירים עליהם ועמיתיהם במקום העבודה

שיעור העובדים בחוזים זמניים

שיעור המקבלים את שכרם מחברות כוח אדם

תוחלת הפציעות הקשורות למקום העבודה

סגרגציה מגדרית לפי משלח יד (מדד דנקן)

שיעור הנשים העובדות במשרה חלקית או בלתי מועסקות עקב היותן עקרות בית

תחושת הפליה בעבודה (מחקרי משרד הכלכלה)

תחושת הפליה בקבלה לעבודה (מחקרי משרד הכלכלה)

שיעור המנהלות הבכירות מכלל המנהלים הבכירים במשק (מדד המגדר)

משך אבטלה ממוצע

תוצר לשעת עבודה (מדד לפריון)

שכר ממוצע לשכיר במשרה מלאה

פער באבטלה ארוכת טווח (מעל 12 חודשים) בין גברים לנשים, בנקודות אחוז

איכות התעסוקה	<p>שיעור אבטלה ארוכת טווח (משתתפים בכוח העבודה שאינם מועסקים למעלה מ-12 חודשים)</p> <p>שיעור בעלי השכר הנמוך מתוך כל המועסקים במשרות לא-ניהוליות מועסקים בעבודות בשעות לא שגרתיות (משמרות)</p> <p>יחס בין שעות העבודה הממוצעות של גברים ונשים מדד לפרודוקטיביות (Multifactor Productivity)</p> <p>ממוצע שעות העבודה השבועיות</p> <p>מספר ימי העבודה שאבדו כתוצאה מסכסוכי עבודה (ממוצע לעובד)</p> <p>פער בין שיעור אבטלה של מבוגרים וצעירים</p> <p>יחס בין השכר החציוני של גברים ונשים</p> <p>קצב פתיחת עסקים חדשים</p> <p>עבודה בשעות חריגות (שיעור העובדים יותר מ-49 שעות שבועיות)</p> <p>שיעור התעסוקה בקרב עובדים מבוגרים (מעל גיל 55 ועד גיל פרישה)</p> <p>שיעור משקי הבית בעלי משאבים כלכליים מוגבלים ושחוו משבר פיננסי בשנה החולפת</p> <p>שיעור המועסקים במשלח יד הדורש הכשרה מקצועית</p> <p>שיעור המועסקים בעלי שעות עבודה גמישות</p>
איכות חיים	<p>מספר עברות פליליות</p> <p>מדד האלימות הלאומי של משטרת ישראל (שקלול עברות לפי חומרת העונש)</p> <p>שיעור עברות איכות חיים (רעש, סכסוכי שכנים וכדומה)</p> <p>שיעור עברות מין לא מדווחות</p> <p>מספר פניות חדשות למרכזי סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בשנה (איגוד מרכזי הסיוע)</p> <p>פונות ופונים חדשים למרכזי הסיוע</p> <p>נפגעי עברות רכוש בשנה החולפת</p> <p>נפגעי עברה (תקיפה או שוד) בשנה החולפת</p> <p>נפגעים בשנה החולפת – משקי בית נפגעים בשנה החולפת - נפשות מקרי אלימות במשפחה ועברות מין</p> <p>מקרי אלימות לא מדווחות לאלף נפש</p> <p>הוצאה ציבורית על מערכת אכיפת החוק לנפש</p> <p>הנזק הכלכלי מעברות אלימות</p> <p>חלקם של משקי הבית המתגוררים בישוכים עם שיעורי פשיעה גבוהים מהממוצע</p>

<p>מדד יציבות פוליטית (Fragile States Index) מדד לזעם של קבוצות בחברה (מתוך Fragile State Index) מדד לזעם של קבוצות בחברה (מתוך Fragile State Index) מדד ליציבות פוליטית והיעדר אלימות (World Bank Governance Index) מדד למתחים לאומיים, איומים פנימיים והיצוניים (Political Risk) (Services) מדד לעלות הטרור (World Economic Forum) הוצאה ציבורית להיערכות לשעת חירום שינוי שנתי במדד ליציבות פוליטית והיעדר אלימות (World Bank) (Governance Index) שיעור בני נוער (12–18) שהורשעו ולפחות לאחד מהוריהם יש הרשעה שיעור הרצידיביזם שיעור כתבי האישום מסך התיקים (סיכויי עברייני להיתפס, ממשטרת ישראל) מדד לקיומן של מערכות ותקנות המעניקות ביטחון מספר פליטים נחשפו למקרי פשע, אלימות והשחתה בסביבתם הקרובה תחושת סביבה בטוחה שיעור המדווחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לבד בשעות הערב בסביבת מגוריהם שיעור הנשנים המדווחות כי הן מרגישות בטוחות ללכת לבד בסביבת מגוריהן בשעות החשכה שיעור עברות נגד אדם (לא לפי מבוגרים) שיעור רציחות ל-100,000 תושבים שיעור מקרי מוות כתוצאה מתקיפה שיעור פשיעה אלימה שיעור מקרי מוות של ילדים כתוצאה מתקיפה או הזנחה שיעור קורבנות בקרב ילדים</p>	<p>ביטחון אישי</p>
<p>שיעור שביעות רצון מקופות החולים יחס תלות (היחס בין אוכלוסיית הקשישים ובין אוכלוסיית גילאי העבודה) שיעור המדווחים כי הרגישו שהייתה להם הרבה אנרגיה לפעילות בשבוע האחרון שיעור המדווחים כי ויתרו על טיפול רפואי או בדיקה בגלל שלא היו נגישים להם</p>	<p>בריאות</p>

בריאות	<p>שיעור המדווחים כי ויתרו על שירותי בריאות בגלל פערי שפה</p> <p>שיעור המתנה של למעלה מארבעה שבועות לתור אצל רופא מומחה</p> <p>שיעור המדווחים על בריאות טובה או טובה מאוד</p> <p>שיעור השמנת יתר בקרב ילדים בכיתות ז-י"ב</p> <p>שיעור מבוגרים המשתתפים בפעילות ספורטיבית של 30 דקות לפחות פעם בשבוע</p> <p>שיעור המעשנים באופן יומי</p> <p>תוחלת חיים בריאים</p> <p>הוצאה על טיפול בקשישים</p> <p>הפרש בתוחלת חיים בין גברים לנשים</p> <p>ממוצע שנות החיים שנותרו לאדם מתוך תוחלת החיים</p> <p>שיעור צריכה של פירות וירקות</p> <p>שיעור החולים במחלות החייבות בדיווח</p> <p>שיעור המבוגרים בעלי משקל עודף או חריג במיוחד</p> <p>שיעור המדווחים על בריאות נפשית טובה</p> <p>שיעור המדווחים על מוגבלות בביצוע פעילויות כלשהן בגלל בעיות בריאות</p> <p>שיעור התאבדות</p> <p>שיעור ילדים בעלי סיכון התפתחותי כתוצאה ממצבם הבריאותי</p> <p>ההוצאה הלאומית על בריאות לנפש</p> <p>ההוצאה הלאומית על הבריאות חלקי מספר התושבים מעל גיל 65</p> <p>שיעור תחלואה בסרטן</p> <p>שכיחות סוכרת בגילאים 20-79</p> <p>הוצאה לאומית על בריאות לנפש</p> <p>אי-שוויון בתשתיות פיזיות בין מחוזות (יחס מיטות אשפוז לנפש בפריפריה בהשוואה למרכז)</p> <p>הוצאות ישירות של משקי בית כאחוז מההוצאה הלאומית על בריאות</p> <p>המרחק הממוצע לבית חולים בדקות</p> <p>מוגבלות בניידות או בתפקוד</p> <p>מספר מיטות אשפוז</p> <p>פניות לוועדה להפסקת הריון</p> <p>שיעור ביקורים במחלקה לרפואה דחופה</p> <p>שיעור בעלי מחלות או בעיות בריאותיות כרוניות</p> <p>שיעור הגידול במדד מחירי הפירות והירקות</p>
---------------	---

בריאות	<p>משיעור הוצאת משקי הבית על ביטוחי בריאות מסחריים מתוך כלל הוצאותיהם על בריאות שיעור תמותת תינוקות תפוסת מיטות אשפוז שיעור מעשנים בקרב מבוגרים שיעור מעשנים בקרב צעירים (כיתה ח) שיעור מקרי מוות שניתן היה למנוע שיעור פרוץ (ילדים לאישה) שיעור צריכת אלכוהול בסיכון שיעור תמותה ממחלות כרוניות שיעור תמותה מתחת גיל 65 תוחלת חיים תוחלת חיים בגיל 65 שיעור תינוקות אשר נולדו במשקל של מתחת ל-2.5 קילוגרם</p>
דיור ותשתיות	<p>שיעור ההוצאה הממוצעת על דיור למשק בית מתוך ההכנסה הפנויה אחוז שינוי שנתי במדד מחירי הדיור אחוז שינוי שנתי במדד מחירי הדיור ביחס לאחוז שינוי שנתי בשכר הממוצע מספר משכורות הדרושות לרכישת דירה בממוצע מספר חדרים ממוצע לנפש מספר משקי בית עם למעלה מ-2 נפשות לחדר משקי בית בעלי נגישות תחבורתית טובה לשירותים או עבודה (לא קיים לכל הארץ) יחס הוצאה ממוצעת על תחבורה ציבורית להוצאה ממוצעת על תחבורה פרטית בין משקי הבית שיעור העובדים אשר נוסעים עד חצי שעה למקום עבודתם מדד למרחק ממוצע (בזמן נסיעה) ממוקדי תעסוקה פרטים במשקי בית אשר לאחר הוצאות על דיור נותרו עם פחות מ-60% מההכנסה החציונית שיעור משקי הבית אשר מוציאים למעלה מ-30% מהכנסתם על שירותי דיור ותחבורה שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון ממגוריהם שינוי נטו במספר דרי הרחוב וחסרי הבית שיעור משקי בית המתגוררים בדירה בבעלותם (עם או בלי משכנתא)</p>

מדד לביטחון שיש למשקי בית באפשרות להחזיק בבתיהם
 שיעור משקי הבית המתגוררים בתנאי צפיפות (פחות מחדר לנפש)
 תוספת יחידות דיור נטו בשנה
 שיעור התחלות בנייה באזורים בנויים (התחדשות עירונית, ציפוף וכו')
 מסך התחלות הבנייה
 התחלות בנייה ביוזמה פרטית או ציבורית (יח"ד)
 שיעור גמר הבנייה בבנייה רוויה מתוך סך גמר בינוי הדירות
 אחוז נפגעים בקרב הולכי רגל ורוכבי אופניים מכלל הנפגעים בתאונות
 הדרכים בשנה
 השקעה גולמית בבנייה למגורים ועבודות הנדסה אזרחיות כאחוז מהתל"ג
 כלי רכב פרטיים לנפש
 מדד חריגות משיירות רצוי בתחבורה ציבורית (דוח שנתי ריבה יחזקאל
 למשרד התחבורה)
 אחוז ההוצאה על דיור מההכנסה בקרב משקי בית צעירים (רווקים עד גיל
 34 או נשואים עם ילד עד גיל 10)
 מהירות נסיעה מסחרית ממוצעת במטרופולינים (גודש בכבישים)
 ממוצע חודשי של מקומות ישיבה באוטובוסים בקווים קבועים
 נסועה ממוצעת בשנה לכלי רכב פרטי
 נפגעים בתאונות דרכים לאלף כלי רכב בשנה
 נפגעים בתאונות דרכים קטלניות לאלף תושבים
 שינוי ריאלי בפדיון שירותי תחבורה (אוטובוסים, רכבות ונמלי תעופה)
 משנה שעברה
 שיעור יחידות דיור ללא פתרון מיגון
 השקעה בתשתיות תחבורה פרטיות ביחס להשקעה בתשתיות תחבורה
 ציבורית
 שיעור האוכלוסייה המתגוררת בתנאים ירודים (גג דולף, רטיבות וכו')
 שיעור האוכלוסייה שבמגורים אין מים זורמים, לרבות שירותים, מקלחת
 או אמבטיה
 שיעור ההוצאה על שכר דירה מתוך ההכנסה עבור משקי בית בעלי הכנסה
 נמוכה המתגוררים בשכירות

שיעור התלמידים בעלי קשיי קריאה בכיתה ח (PISA) היחס בין גברים לנשים בקרב בעלי 16 שנות לימוד ומעלה היחס בין שיעור הנשים בעלות השכלה תיכונית ומעלה וגברים בעלי השכלה תיכונית ומעלה הוצאה ממשלתית על חינוך כאחוז מהתוצר הוצאה לאומית שוטפת על חינוך (לנפש) הוצאה לחינוך לתלמיד בחינוך קדם-יסודי ויסודי הוצאה לחינוך לתלמיד במוסדות על-תיכוניים והשכלה גבוהה יחס הוצאה ציבורית לפרטית על חינוך (הוצאה שוטפת) כישורי מחשב ממוצעים המשך לימודים גבוהים של מסיימי תיכון בתוך שמונה שנים מסיום לימודיהם התיכוניים תוחלת שנות הלימוד לאורך החיים (שנות לימוד צפויות בהינתן שיעור ההרשמה כיום) תוחלת שנות הלימוד לאורך החיים ללא חזרות שיעור הלומדים כיום בחינוך על-תיכוני (מקצועי או השכלה גבוהה) מדד לאקלים וסביבה פדגוגית בבתי ספר (על בסיס מיצ"ב) שיעור הזכאות לבגרות שיעור המדווחים כי השתמשו באינטרנט בשלושת החודשים האחרונים שיעור המועסקים המדווחים כי עבודתם העיקרית קשורה ללימודיהם האקדמיים או העל-תיכוניים שליטת תלמידי כיתה ח במתמטיקה ומדעים (TIMSS) מדד ליכולות לא-קוגניטיביות בעלי השכלה תיכונית ומעלה בגילאי עבודה (25-64) בעלי השכלה תיכונית ומעלה בקרב צעירים (25-34) בעלי קשיי קריאה בגיל 25-34 הוצאה על מחקר ופיתוח במוסדות השכלה גבוהה הזדמנויות לחינוך השקעה לאומית בחינוך כאחוז מהתוצר כישורי תלמידים בהשוואה בינלאומית (PISA) כישורים בקרב מבוגרים בהשוואה בינלאומית כישורים מדווחים נגישות להמשך לימודים ערך סך כל שנות הלימוד במדינה במונחי הכנסה

<p>ערך סך כל שנות הלימוד במדינה במונחי הכנסה (ממוצע לנפש) ערך שנת השכלה במונחי שכר שיעור האנשים שהחלו לימודים אקדמיים (גם אם לא סיימו אותם) שיעור בעלי השכלה על-יסודית או מקצועית בגילאי העבודה שיעור האזרחים בעלי חינוך יסודי שיעור האזרחים שנשרו מבית הספר (לא סיימו תיכון) באוכלוסייה שיעור המדווחים כי יוצא להם ללמוד לעתים קרובות שיעור המשתתפים בפעילות חינוכית (כתלמידים) בחודש האחרון לפחות פעם אחת שיעור הנמצאים בסיכון לעוני מבין חסרי השכלה תיכונית שיעור התושבים בגילאי העבודה (16-64) ללא כל השכלה פורמלית שיעור רשומים למערכת החינוך בגיל שלוש תוחלת שנות לימוד עד גיל 39</p>	<p>חינוך והשכלה</p>
<p>היחס בין גברים לנשים בממשלה שיעור הנשים החתומות על חוזה בכירים בשירות המדינה היחס בין גברים לנשים בכנסת מדד האמון הכללי (ממוצע האמון במוסדות המדינה) הפער בין ממוצע האמון במוסדות המדינה בקרב יהודים וערבים שיעור המאמינים כי הם וחבריהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה במידה מועטה או בכלל לא שיעור המאמינים כי פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרס הציבורי חופש כלכלי (Heritage Foundation) מדד החופש (Freedom House) מדד חופש העיתונות (Freedom House) מדד תפיסת השחיתות (TI) שיעור המאמינים כי קשרים אישיים חשובים מאוד ל"קידום עניינים" בפקידות הציבורית מדד תפקוד הממשל (Economist) מדד ליעילות נתפסת של מוסדות המדינה שיעור המתעניינים בפוליטיקה במידה רבה או במידה רבה מאוד מדד ההשתתפות הפוליטית (Economist) מדד זכויות אזרחיות (Economist) שיעור המרוצים והמרוצים מאוד מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת</p>	<p>מעורבות אזרחית וממשל</p>

תרבות פוליטית דמוקרטית (Economist)
 שיעור התומכים במתן זכויות יתר לרוב היהודי בקבלת החלטות מדיניות
 (המכון הישראלי לדמוקרטיה)
 שיעור המאמינים כי יחסי הכוחות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות
 בציבור הרחב
 הפער בין שיעור המבטאים חשיבות להגדרת מדינת ישראל כמדינה
 יהודית ובין שיעור המבטאים חשיבות להגדרת המדינה כדמוקרטית
 מדרג הליכי בחירות ופלורליזם (Economist)
 מדד מעורבות הצבא בפוליטיקה (ICRG)
 מתיחות על רקע דתי (ICRG)
 מתיחות על רקע לאומי-לשוני (ICRG)
 שיעור המאמינים כי בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים
 את תפקידם בסדר
 שיעור היהודים בישראל אשר אינם מרגישים את עצמם חלק ממדינת
 ישראל במידה רבה או במידה רבה מאוד
 שיעור הערבים בישראל אשר אינם מרגישים את עצמם חלק ממדינת
 ישראל במידה רבה או במידה רבה מאוד
 שיעור המאמינים כי לאזרחים יהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות
 מאשר לאזרחים לא יהודים
 שיעור המדווחים כי חוו הפליה
 שיעור המשתתפים בפעילות התנדבותית לפחות פעם אחת ב-12 החודשים
 האחרונים
 שיעור המשתתפים בפעילות התנדבותית במסגרת ארגון ב-12 החודשים
 האחרונים
 מספר עתירות נגד המדינה לנפש
 סך הזמן שבו הוחזקו עצורים ללא משפט
 שביעות רצון משירותים ציבוריים
 שיעור האנשים המדווחים כי הם יכולים להביע את דעתם בתוך הקהילה
 שלהם על סוגיות חשובות
 שיעור המעורבים בפעילות קבוצות אזרחיות או פוליטיות
 שיעור המשתמשים בשירותי ממשל מקוונים
 מספר הליכי היועצות שנערכו עם הציבור
 שיעור הצבעה בבחירות הכלליות
 שיעור מסי העבודה והמסים הסביבתיים מתוך סך המסים ותשלומי
 ההעברה

אחוז מינים בסכנה מכלל המינים הידועים
מדד לדיג יתר
מספר החופרות, היעלים, הנשרים והצבאים שנספרו
שיעור האנרגיה המתחדשת מתוך כלל צריכת האנרגיה
מספר שמורות הטבע המוכרות
שטח המוגן למטרות שימור (שמורות טבע וגנים לאומיים)
ערך ההון הטבעי פר נפש
פליטות גזי חממה (סך הכול)
פליטת חלקיקים מתחבורה
פליטות פחמן דו-חמצני
צריכת אנרגיה על ידי משקי בית
מספר ימים בשנה שבהם נמדד זיהום אוויר גבוה בערים הגדולות
צפיפות אוכלוסין באזור קו החוף
שיעור השפכים המזורמים לסביבה ללא טיפול מכלל השפכים המיוצרים
חריגות בבדיקות מי שתייה וחופי רחצה
מדווחים כי הם שבעי רצון מסביבתם
מדווחים כי הם שבעי רצון ממלאי השטחים הירוקים (הסקר החברתי)
טביעת רגל אקולוגית
טביעת רגל אקולוגית של השטח הבנוי
תפוקה ממשאבי טבע (פרודוקטיביות שלא מאנרגיה)
מספר משקי בית המפרידים פסולת במקור
מפלס הכנרת הממוצע
הוצאה לשירותים ציבוריים לשמירה על הסביבה
הוצאה שוטפת לשירותים ציבוריים לשמירה על הסביבה
היענות ציבורית לקידום סביבה בריאה יותר
השקעה לשירותים ציבוריים לשמירה על הסביבה
טביעת רגל פחמנית
יחס יבוא ממדינות מפותחות ומדינות מתפתחות
כמות השפכים העירוניים המזורמים לסביבה ללא טיפול בשנה
מספר טיולים בישראל בשנה הכוללים פעילות בטבע (לתושב)
סטיות טמפרטורה מהטווח הנורמלי
סך האוכלוסייה המחוברת למערכת טיפול שפכים עירונית עם שלבי
טיפול משניים לפחות

<p>פסולת מוצקה המיוצרת במשק בשנה שטח לחקלאות אורגנית ערך מאגרי האנרגיה שנותרו פר נפש ערך מאגרי המינרלים שנותרו פר נפש פסולת מיוצרת לנפש צריכה מקומית של חומרי גלם צריכת אנרגיה במשק כולו עומסי המזהמים המוזרמים לנחלים העיקריים ריכוזים של זיהום אוויר חלקיקי (PM10) בערים הגדולות (מעל 100,000 תושבים) מינוע (מספר מכוניות לאלף תושבים) מדווחים על שביעות רצון מאיכות המים באזור מגוריהם עצימות אנרגטית (אנרגיה ליחידת תוצר) שיעור הטיפול בפסולת פלסטיק שיעור הטיפול בפסולת צמחית שיעור מיני הצמחים האדומים המוגנים בחוק או נמצאים בשמורות טבע ובגנים לאומיים שיעור פסולת משקי הבית שמוחזרה תלונות על רעש בקרב אלף תושבים השקעה במו"פ הנוגע לשמירת הסביבה</p>	<p>סביבה</p>
<p>שיעור המדווחים כי הם אופטימיים בנוגע לעתידם (מאמינים שבהשוואה להיום חיייהם בשנים הקרובות יהיו טובים יותר או לא ישתנו) אדיקות דתית (שיעור המדווחים כי הם דתיים/דתיים מאוד/חרדים) שיעור הבוגרים המדווחים כי אדיקותם הדתית שונה מהבית שבו גדלו שיעור אלו שהיה מפריע להם לקבל כשכנים משפחה מקבוצה אחרת (הערך הגבוה ביותר מבין קבוצות היחוס השונות) מספר המשתתפים באירועי תרבות בפריפריה שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון מקשריהם האישיים שיעור המדווחים כי הם מכירים אנשים שדואגים להם שיעור המדווחים כי הם נהנים מרוב הזמן שהם מבלים בחברת משפחתם הקרובה שיעור המדווחים כי הם חשים שלפחות רוב הזמן יוכלו לבטא עמדתם עם משפחה וחברים בנושאים חשובים</p>	<p>רווחה אישית וחברתית</p>

הוצאה ציבורית אזרחית כאחוז מהתוצר שיעור המדווחים כי הם רואים את עצמם באופן חיובי שביעות רצון ממוצעת מהחיים (על בסיס Cantril Ladder) שיעור המדווחים על שביעות רצון מהקשר עם בני משפחתם מספר המשתתפים באירועי תרבות מספר קוראים בספריות ציבוריות שיעור המדווחים כי השתתפו בפעילות תרבותית לאחרונה שיעור המדווחים כי הם מדברים עם חברים בתדירות נמוכה מפעם בשבוע או שאין להם חברים שאתם הם מדברים שיעור המדווחים כי לא לקחו חלק במעורבות חברתית או קהילתית בשנה האחרונה שיעור העובדים במשרות ניהוליות או מקצועיות ושלאביהם אין רקע ניהולי או מקצועי דומה שיעור האנשים המאמינים כי ניתן לסמוך על אנשים בשכונת מגוריהם שיעור האנשים המדווחים שיש להם אדם (בן-זוג, בן משפחה או חבר) שיוכלו לסמוך עליו בשעת משבר שיעור המדווחים כי הרגישו בודדים שיעור המדווחים כי יש להם נגישות לפעילויות שהם מעוניינים לעשות שיעור האנשים המדווחים כי יש להם אדם מחוץ למשק הבית שיוכל לתמוך בהם בשעת משבר שיעור האנשים המדווחים כי הם מרגישים לחוצים בזמן לעתים קרובות שיעור האנשים שסיפקו עזרה לאדם מחוץ למשק הבית ללא תשלום שיעור המדווחים כי אחרים נוהגים בהם באופן הוגן שיעור המדווחים כי אחרים נוהגים בהם בכבוד מדרד לאמון באנשים אחרים שיעור המדווחים כי לדעתם ניתן לסמוך על רוב האנשים הזרים מצב משפחתי (שיעור החיים בזוגיות) הזמן הממוצע המושקע בפעילות פנאי, תרבות או קהילה שיעור המדווחים כי הם מרגישים שייכים בשכונת מגוריהם שיעור המדווחים על אושר בינוני או רב אתמול שיעור המדווחים על שביעות רצון מהחיים באופן כללי שיעור המדווחים על שביעות רצון מחיי החברה שלהם

נספח ג: מצגת המבוא שנשלחה למומחים

מידת איכות חיים

התכנית לכלכלה וחברה במכון ון-ליר
ספטמבר 2014

מצגת מבוא לחברי הפאנל

מכון ון-ליר
מרכז המחקר והמחקר
החברתי-הכלכלי

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

המצגת

- רציונאל הפרויקט
  - המוטיבציה למדידת איכות חיים
  - אתגר מדידת קיימות
  - פרויקט מדידת איכות חיים בישראל
- מתודת הפרויקט - שאלון דלפי
  - עקרונות היישום
  - גאונם העבודה
  - משימות חברי פאנל המומחים
  - הנחיות למילוי שאלון

מגבלות התל"ג

- "התוצר הלאומי שלנו כולל גם זיהום אוויר, ופרסומות לסיגריות, ואמבולנסים שמפנים את הכבישים המהירים אחרי תאונה. הוא כולל מנעולים לדלתות שלנו ובתי כלא שבנינו למי שפורץ אותם... מנגד, התוצר הלאומי לא מראה את הבריאות של ילדיו, את האיכות של החינוך שלהם או את ההנאה שבמשחק. הוא לא כולל את היופי של השירה שלנו או את החוק של הנישואים שלנו, את התבונה שבדין הציבורי שלנו או את היושר של הפוליטיקאים שלנו... הוא מודד בקצרה את הכל, מלבד את הדברים שנותנים משמעות לחיים"

◦ רוברט פ. קנדי, 1968

מדוע למדוד איכות חיים

- מגבלות התל"ג
  - פעילות כלכלית כאמצעי ולא כמטרה
  - התוצר אינו מבדיל בין צמיחה חיובית ושלילית, ואינו משקף מגבלות במוח הארוך (קיימות)
- עיצוב והערכת מדיניות
  - בסיס להערכת השפעת המדיניות (בפרט לא במישור כלכלי) על רווחת החיים מראש / בדיעבד
- מעקב אחר התקדמות
  - השוואת רמת החיים לאורך זמן

אתגר פיתוח מדדי קיימות (sustainability)

- חידוש מרכזי בפרויקט הנוכחי
- מאמצים רבים מושקעים בפיתוח מדדי קיימות נפרדים ממדדי איכות חיים
  - תפיסת קיימות כ"הון" שיאפשר רווחת חיים בעתיד
  - תפיסה השואפת להממיע שיקולים ארוכי טווח בעיצוב מדיניות

אתגר פיתוח מדדי קיימות (sustainability)

- אין הגדרה ומתודולוגייה מוסכמות
  - גורמים התורמים לרווחה בעתיד משפיעים לעיתים גם על הרווחה בהווה: ממוצע שנות הלימוד, למשל, עשוי לשקף את שניהם
  - עשויים לכלול אינדיקטורים של "מלאי" (דוגמת סך משאבי מי השתייה הזמינים) ואינדיקטורים של "זרם" (סך היהום שהורם למקורות המים בשנה)
  - עשויים לכלול אינדיקטורים מוניטריים (הערך הכספי של ההון האנושי) ואינדיקטורים לא-מוניטריים (כגון מידת האמון שרוחשים האזרחים למוסדות במדינה)
- הפרויקט הנוכחי נשען על פאנל מומחים כדי להציע אבחנה מנומקת בין "רווחת חיים" ו"קיימות"

7

תשעה תחומים למדידת איכות חיים בישראל

(6) בריאות	(7) הכנסה והון
(7) רווחה אישית וחברתית	(2) מעורבות אזרחית וממשל
(8) ביטחון אישי	(3) תעסוקה ואיוון עבודה ופנאי
(9) תשתיות ודיור	(4) חינוך והשכלה
	(5) סביבה

בדומה לתשעת התחומים עליהם החליטה ממשלת ישראל, מתוקף החלטת ממשלה מדצמבר 2012

סוגיות בתהליך העבודה על מדדי איכות החיים בממשלה

- **צוותי עבודה בתשעת התחומים**
  - דומיננטיות של משרדי הממשלה
  - תת-ייצוג לערבים ולנשים
- **תהליך היועצות ציבורית**
  - 2,500 התייחסויות (מקוונות ובסדנאות)
  - אין ייצוג לערבים, תת-ייצוג לאוכ' מבוגרת ולא משכילה
  - אין מנגנון הממעה להערות הציבור - בפועל התעלמו מרובן
- **השלב הבא: דיון בוערת היגוי בין-משרדית**
  - 8 מדדים (מתוכם אחד "ראשי") לכל תחום
  - אין הפרדה בין רווחת-חיים וקיימות

כיוון מוצע לעבודה

שילוב מומחים ואזרחים מן השורה

הבחנה בין קיימות ורווחת חיים

- התמודדות עם נקודות החולשה המרכזיות בפרויקט הממשלתי
- חידוש מסוים לעומת עבודות קודמות
- המתודה: שאלון דלפי

שאלון דלפי

- **אנונימיות המשתתפים מיועדת לנמל את השפעות ההות על הדין**
- **פידבק מבוקר (מספר אימציות)**
  - אימציות ראשונה כל משתתף מוסר את עמדתו באופן אנונימי
  - באימציות הבאות ניתנת למשתתפים הזדמנות להגיב לעמדת עמיתיהם
- **בסוף התהליך מתקבל תוצר המשלב את הידע הקבוצתי**

עקרונות ליישום המתודה

- **התבססות על מומחיות נושאית**
  - על בסיס 9 התחומים
  - חוקרים ואנשי מקצוע בהווה ובעבר המגיבים בתחומם בלבד
- **הבחנה בין רווחת-חיים וקיימות**
  - הדגשת ההבדל בין קידום רווחה בהווה ובעתיד
  - התבססות על עמדות המומחים
- **שילוב אורחים מן השורה**
  - עמדתם מקבלת משקל קבוע ומוגדר מראש ברווחת חיים
  - מגיבים על כל התחומים (לאחר מיון ראשוני של המומחים)
- **שאיפה לייצוג הוגן ומאוזן**
  - בין מגורים (יהודי/ערבי) ומגדרים (נשים/גברים)

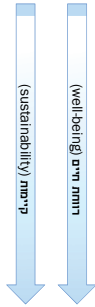
הגדרת התחומים

- **בריאות**
  - בריאות הפרם והאופן שבו הוא תופס את בריאותו.
- **רווחה אישית וחברתית**
  - הקשרים החברתיים והפעילות החברתית של הפרט לצד תחושתו בעניין רווחה וחוסן אישי.
- **ביטחון אישי**
  - הגנה על האורח מפני קשת רחבה של איומים בחיי היום יום וכן תחושת הביטחון הסובייקטיבית של האורח.
- **חשתיות ודור**
  - דור הולם (תנאים פיזיים מינימליים שיאפשרו קיום אנושי כגון קורת גג, מחסה, פרטיות וכו') וגישה לשירותים (כגון תחבורה, חשוקה, בריאות, חינוך, חברה ודתי).
- **רמת חיים חומרית**
  - רמת ההנסות והעשור של משקי הבית בישראל והתפלגותם באוכלוסייה.
- **איכות התעסוקה**
  - שבישת רצון הייבד מתעסוקתו, איכות התעסוקה והאיוון שבין העבודה לפנאי.
- **משורבות אורחית וממשל**
  - מגוון של פעילויות בהן תושבי המדינה מביעים את קולם ומשתתפים בתפקודים הפוליטיים בחברה.
- **השכלה וכישורים**
  - חינוך (פורמאלי ולא פורמאלי), תוצאותיו, כישורי חיים, כישורי עבודה ועמדות אורחים.
- **סביבה**
  - מה שמשפיע על הסביבה הטבעית, על המערכות האקולוגיות, על מצב משאבי המבע, ועל בריאות האדם.

אינדיקטורים המשמשים למדדי איכות חיים

- נדגמו 15 פרויקטים לאומיים ובין-לאומיים
  - כולל מדדים המיועדים לרווחת חיים (well-being) ומדדים המיועדים למדידת קיימות (sustainability)
  - בסה"כ נדלו למעלה מ-350 אינדיקטורים (רובם זמינים בישראל)
  - האינדיקטורים מונו לפי תשעת התחומים שמשמשים את ממשלת ישראל (30-40 ~ אינדיקטורים בתחום)
  - כל משתתף בפאנל המומחים יקבל רק את רשימת האינדיקטורים בתחומו

שלבי היישום

סינון רשימת האינדיקטורים

- **המפתחים** מצמצמים את רשימת האינדיקטורים בתחומם לרלוונטיים ביותר, זאת, תוך הפרדה בין רווחת חיים לקיימות
- ← הרכבת רשימת אינדיקטורים מצומצמת להמשך הדיון

מ.א.מ.מ.מ.

מתן משקלות לאינדיקטורים

- **המפתחים** מעניקים משקלות לרשימת האינדיקטורים המצומצמת, תוך הפרדה בין רווחת חיים לקיימות
- **האנדרחים** מעניקים משקלות לרשימה המבוססת על האינדיקטורים, תוך התייחסות לרווחת חיים בלבד
- ← סיכום ביניים של עמדות כל המשתתפים עד כה

מ.א.מ.מ.מ.

דיון על משקלות האינדיקטורים

- **המפתחים** מעדכנים את עמדותיהם לאור סיכום הביניים וממקים בכתב
- ← שקלול עמדות סופי והרכבת המוד

מ.א.מ.מ.מ.

תפקיד הפאנליסט-המומחה

- **השלב הראשון (הנוכחי) – סינון האינדיקטורים**
  - קריאת המצגת הכללית, וחומר הרקע המצורף בתחומו
  - מילוי השאלון המקוון
  - צמצום רשימת האינדיקטורים לרלוונטיים ביותר
  - הבחנה בין "איכות חיים" ו"קיימות"
- **השלב הבא (אחרי החגים) – מתן משקלות**
  - מילוי שאלון מקוון שני (תוך כשבועיים)
  - מתן משקל לאינדיקטורים השונים
  - מילוי שאלון מקוון שלישי (כחודש מאוחר יותר)
  - תגובה לעמדות שאר משתתפי הפאנל והאנדרחים

הנחיות למילוי השאלון

- השאלון בנוי משני מסכים זהים – הרכבת מדד ל"רווחת חיים" (בהוזה) והרכבת מדד ל"קיימות" (בעתיד)
  - בכל שלב יש לבחור 5-10 אינדיקטורים רלוונטיים למדד, ולהעניק להם משקלות
- השאיפה היא להרכיב רשימה מצומצמת וממצה של אינדיקטורים
  - התמקדות באינדיקטורים החיוניים ביותר להבנת התחום (על כל מורכבויותו)
- הרשימה תשמש בסיס למדד פשוט ותמציתי, המשקף את איכות החיים של האזרחים
  - דגש על הפרספקטיבה של מעק הבית
  - ניתן לשלב בין אינדיקטורים אובייקטיביים וסובייקטיביים
- הנחיות מכניות לשימוש בשאלון מצורפות בקובץ נפרד

היבטים נוספים שמומלץ לשקול במילוי השאלון

- רשימת האינדיקטורים המוצעת כוללת לעיתים אינדיקטורים דומים שההבדל ביניהם קל (למשל, "תוצר לאומי נרפיש" ו"תוצר מקומי נרפיש")
  - מומלץ לבחור את האינדיקטורים התורמים את האיפורמציה הרלוונטית ביותר להבנת התחום שעל הפרק
- רצוי לבחור אינדיקטורים המאפשרים השוואה בין שנים שונות
  - הקושי: לא כל הנתונים זמינים כיום בארץ, חלקם יהיו רק בעתיד (אם בכלל)
- רצוי לבחור אינדיקטורים המאפשרים השוואה בין-לאומית
  - הקושי: לא כל הנתונים הזמינים בעולם זמינים בישראל, ולהפך
- רצוי לבחור אינדיקטורים שיושפענו משינויים במדיניות הממשלה
  - הקושי: יש היבטים מהותיים לרווחת האזרחים שאינם תלויים במישורן במדיניות הממשלה
- מומלץ לעיין בפירוט מרכיבי כל התחומים
  - אינדיקטורים דומים עשויים להופיע ברשימות בתחומים שונים

פרטי התקשרות

- ניתן ליצור קשר בכל שאלה:

02-5605271 ◦

054-5949284 ◦

GAL.YESHURUN@MAIL.HUJI.AC.IL ◦

תודה על שיתוף הפעולה,

גל ישורון

מכון ון-ליר, התכנית לכלכלה וחברה

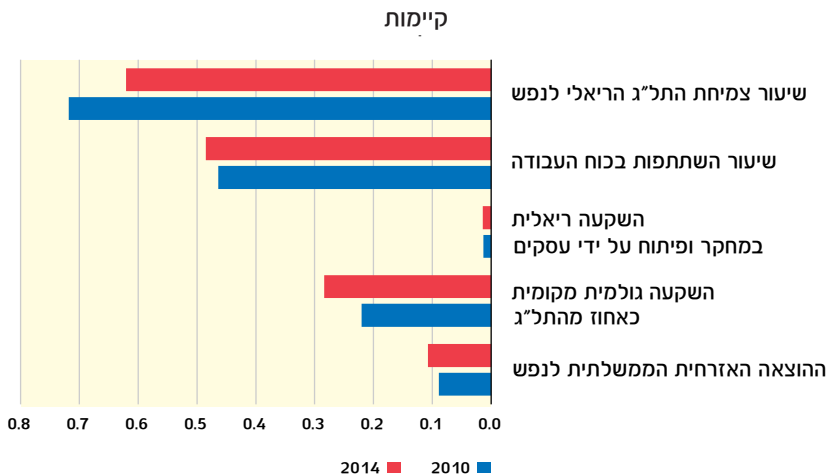
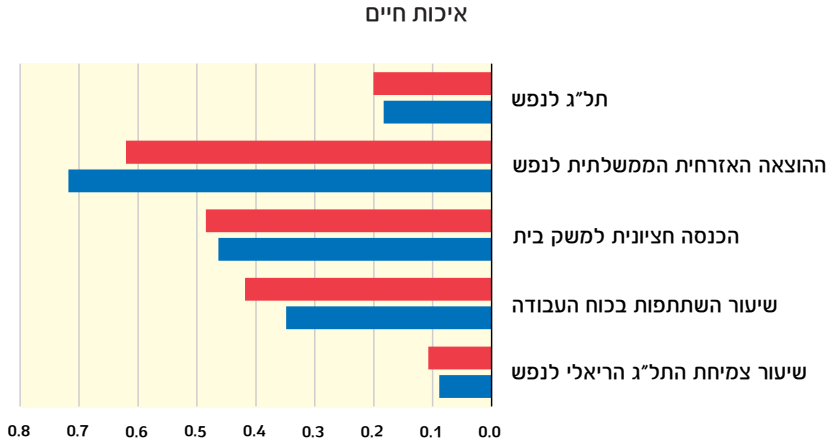

נספח ד: רשימת המומחים שהשתתפו בפרויקט בפועל

רמת חיים חומרית	דיור ותשתיות
ד"ר עידית יוטב-סולברג	ד"ר נורית אלפסי
ד"ר עמר אבו-קרן	עו"ד אורה בלום
פרופ' משה יוסטמן	פרופ' יודן רופא
פרופ' דן פלד	מר ויצמן נגר
פרופ' בני בנטל	
ד"ר מרדכי שוורץ	בריאות
	עו"ד עדי ניב-יגודה
רווחה אישית וחברתית	ד"ר עיזו דראושה
ד"ר ליה לויין	פרופ' קובי גלזר
פרופ' מנחם מוניקנדרם	פרופ' גבי בן-נון
ד"ר תמר דיניסמן	פרופ' אורלי מנור
פרופ' אביה ספיבק	ד"ר שולי ברמלי-גרניברג
שירלי ליכטמן-שדות	
גב' ניצה קציר	ביטחון אישי
גב' דניז נאון	תא"ל (מיל') מאיר אלרון
	פרופ' באדי חסיסי
מעורבות אזרחית	ד"ר אלכס אלטשולר
פרופ' ערן ויגודה-גדות	אופיר פז פינס
פרופ' יעל ישי	
ד"ר רפי ונטורה	תעסוקה
פרופ' דוד לוי-פאור	פרופ' ישראל לוסקי
	פרופ' לאה אחדות
חינוך	עו"ד נגה דגן-בוזגלו
גב' נעמי ריפתין	פרופ' חיה שטייר
ד"ר דמטרי רומנוב	ד"ר סאמי מיעארי
ד"ר רחל פסטרנק	
פרופ' יוסי שביט	סביבה
ד"ר איימן אגבריה	פרופ' אורי מרינוב
ד"ר יריב פניגר	פרופ' מרדכי שכטר
פרופ' אודרי אדי-רקח	יוסי מוסל
	מר ניר פפאי
	ד"ר מרים הרן
	ד"ר דוד כץ

נספח ה: השינוי בערכי האינדיקטורים לפי תחום, 2010–2014⁴³

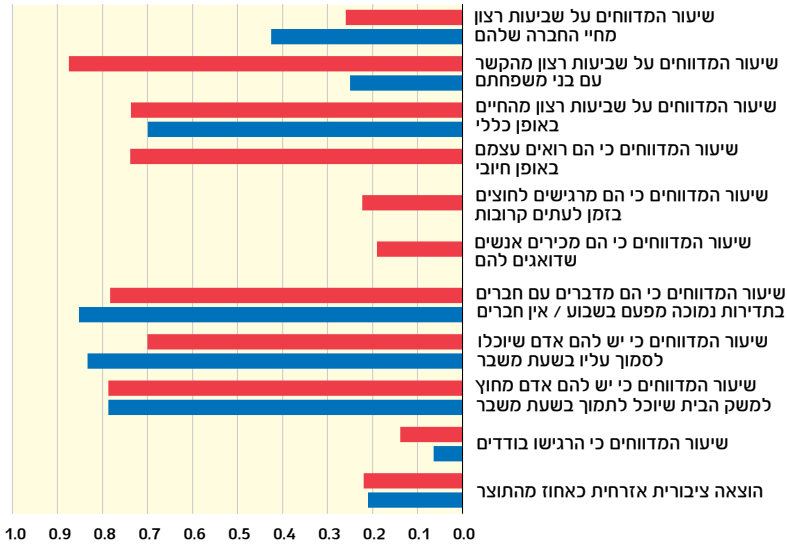
איור 20: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום רמת חיים חומרית

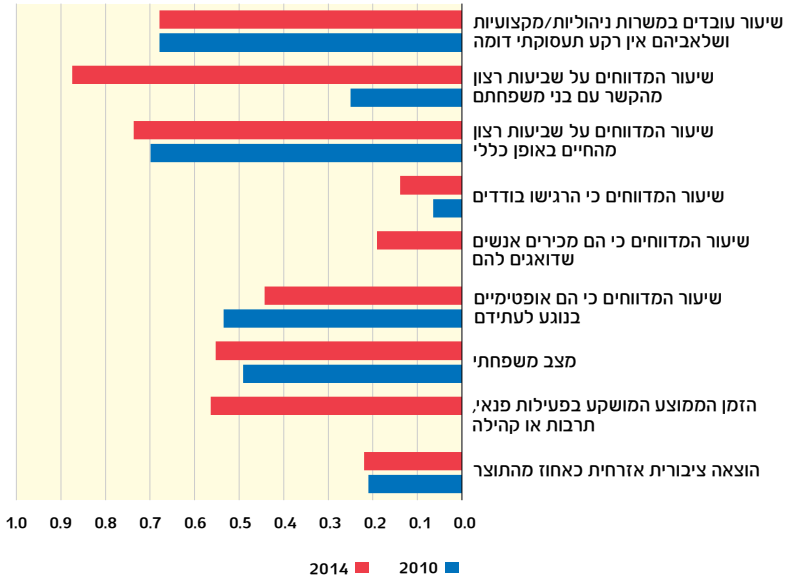
43 הציונים של כל אינדיקטור נורמלו לטווח בין 0 (הציון הגרוע ביותר שהתקבל מתוך כלל המדינות בכלל השנים) ו-1 (הציון הטוב ביותר). בחישוב ערך המדד בכל תחום נלקחו בחשבון רק אינדיקטורים בעלי נתונים זמינים באותה שנה, לפי משקלם היחסי בהתאם להצבעת המומחים.

איור 21: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום רווחה אישית וחברתית

איכות חיים

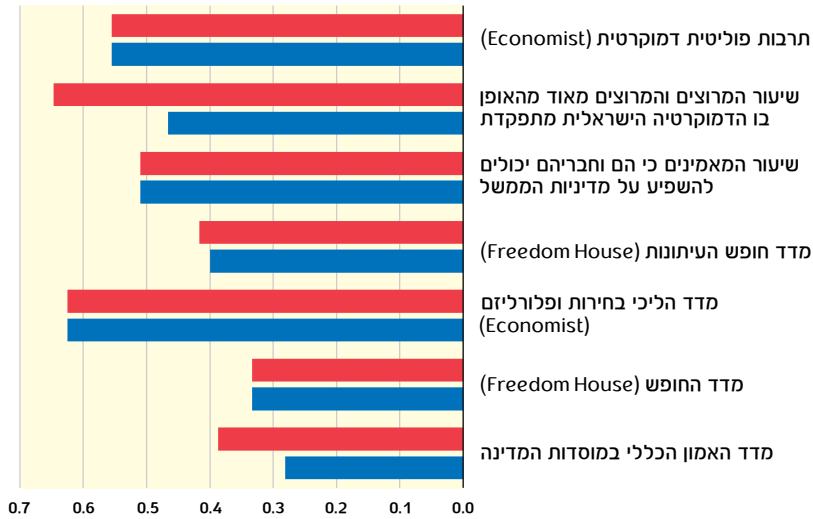

קיימות

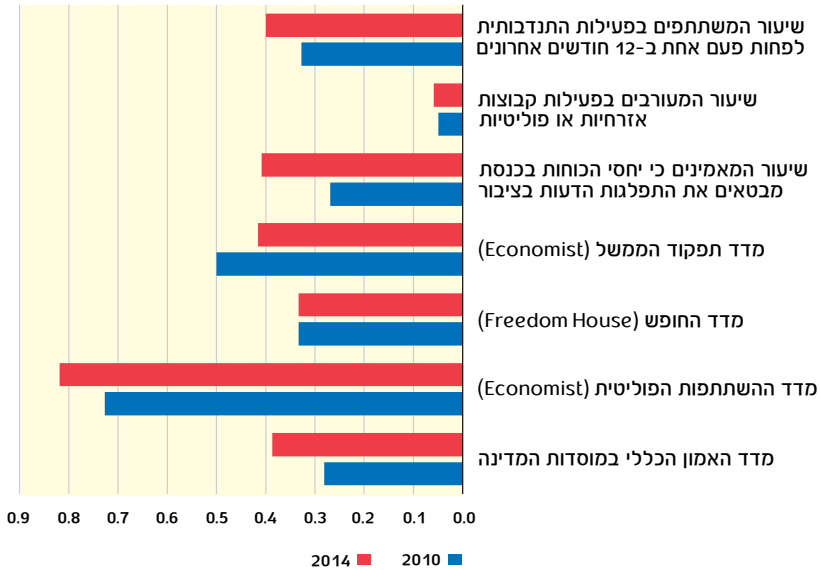

איור 22: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום המעורבות האזרחית

איכות חיים

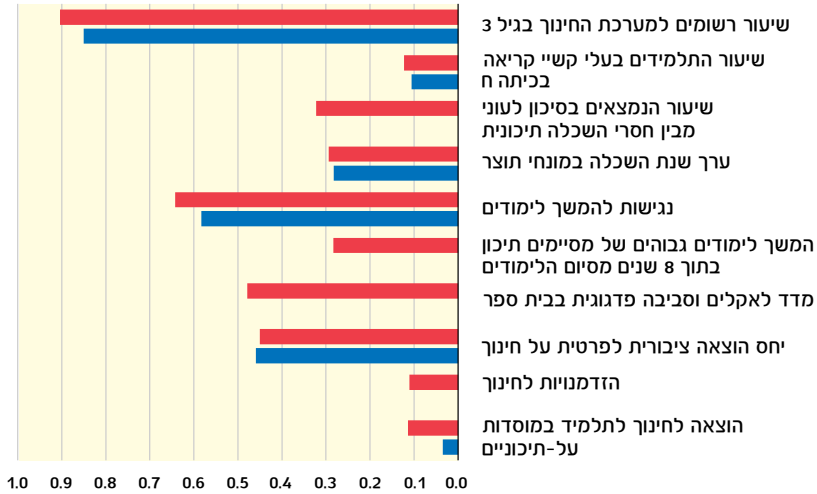

קיימות

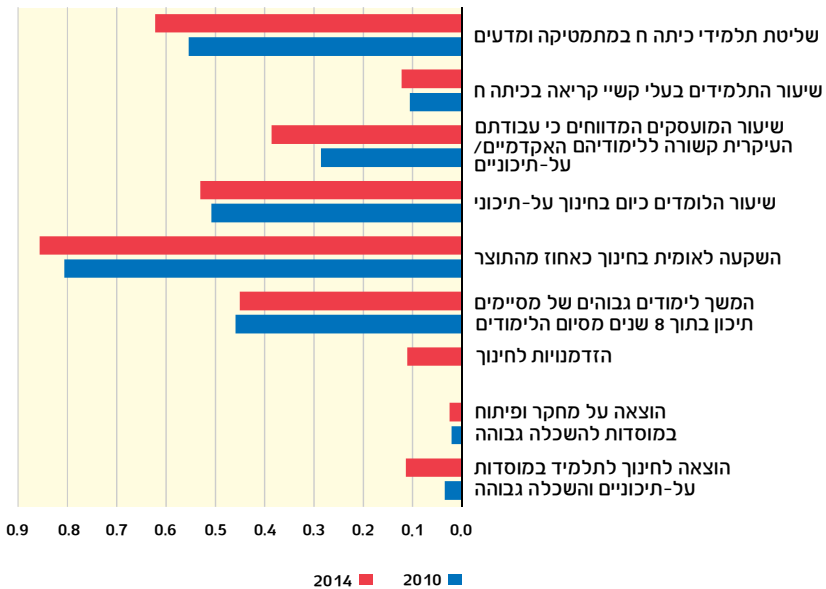

איור 23: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום החינוך

איכות חיים

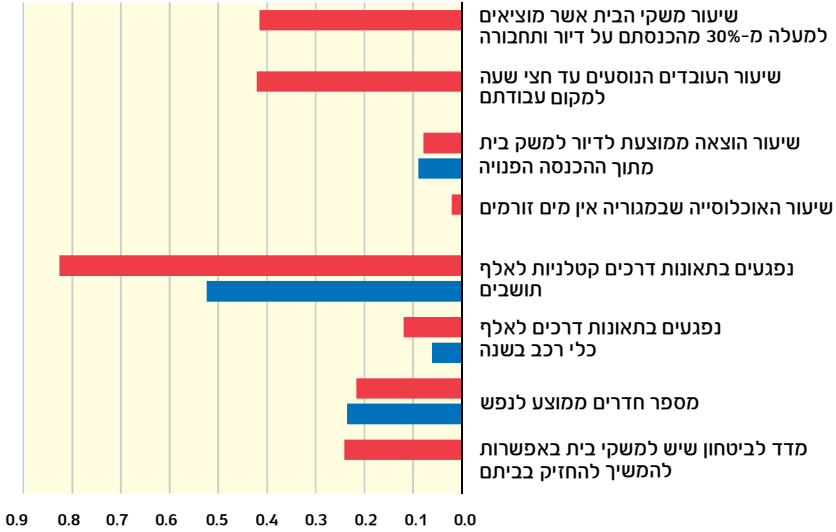

קיימות

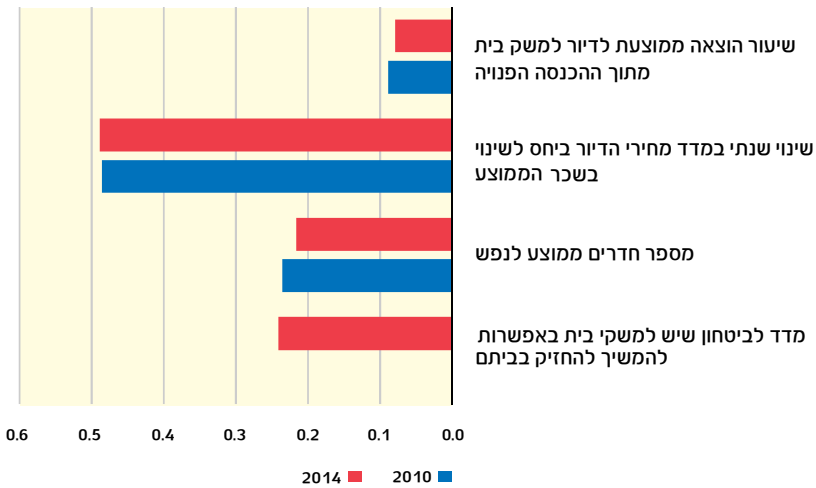

איור 24: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום דיור ותשתיות

איכות חיים

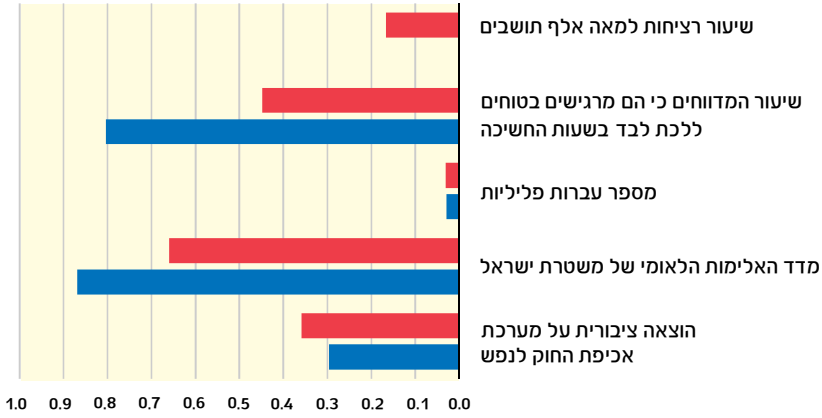

קיימות

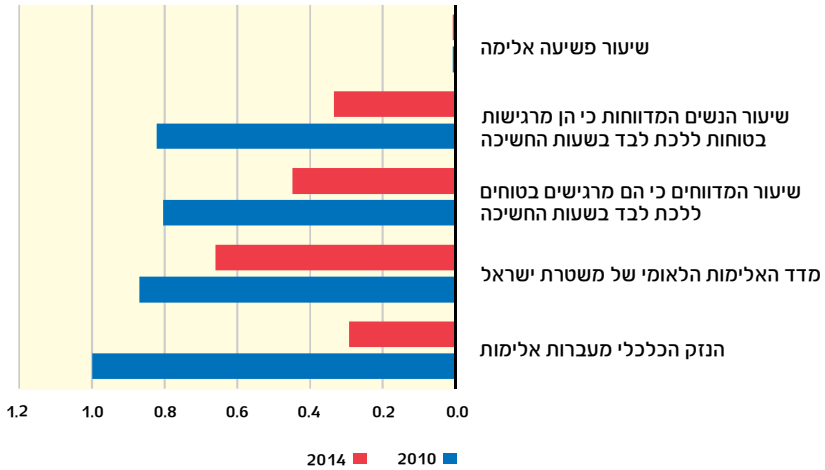

איור 25: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום הביטחון האישי

איכות חיים

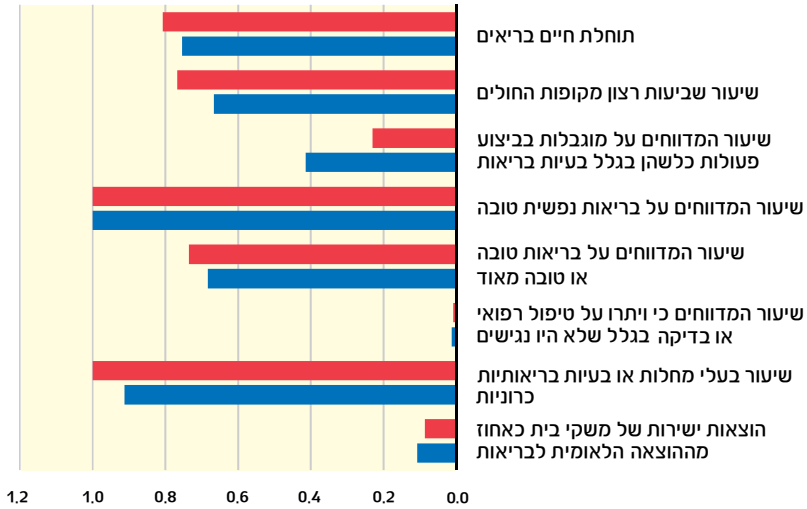

קיימות

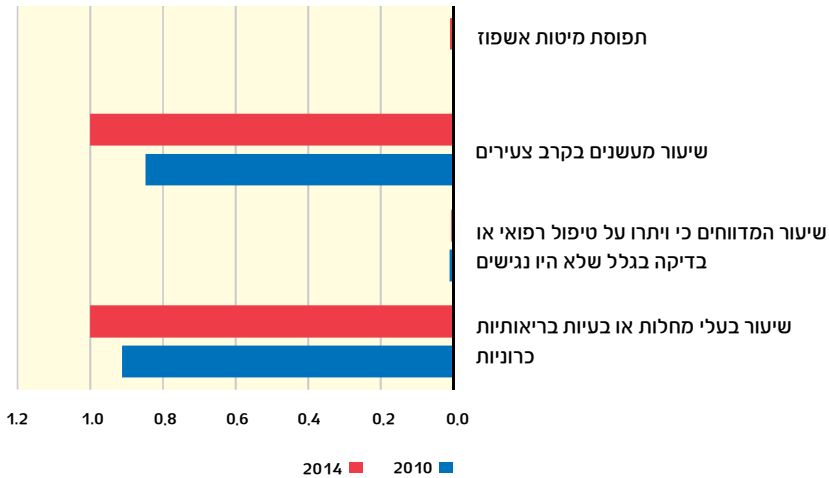

איור 26: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום הבריאות

איכות חיים

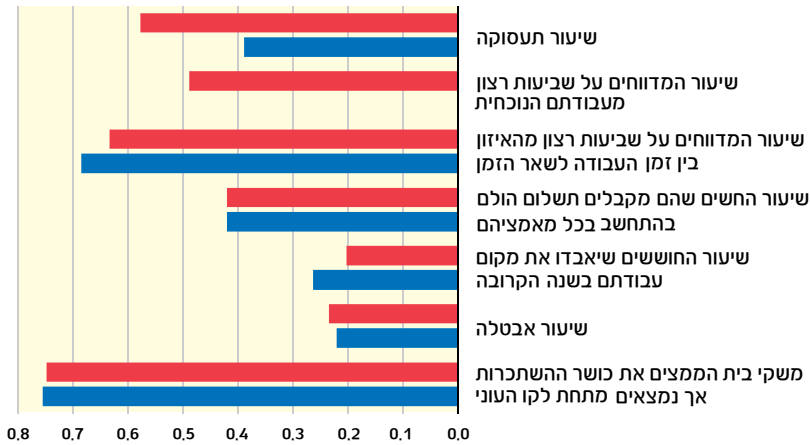
קיימות

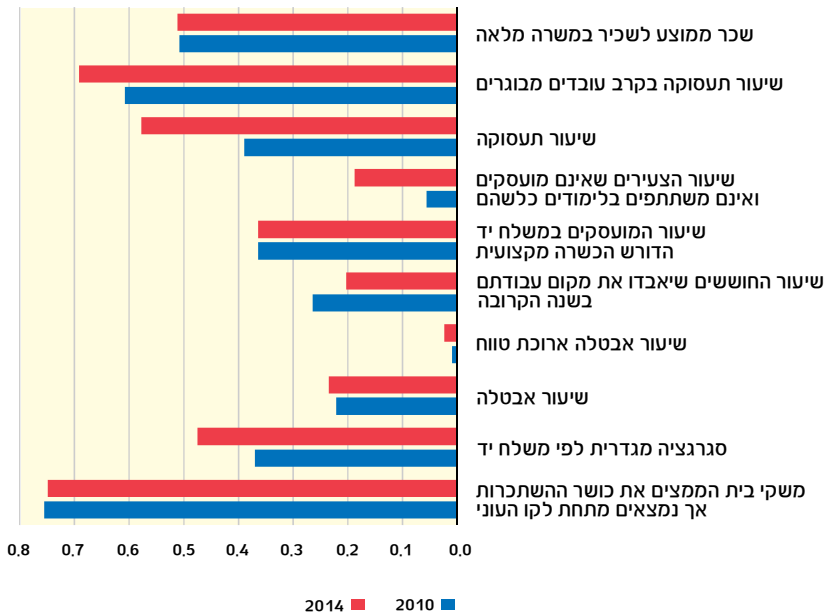

איור 27: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום התעסוקה

איכות חיים

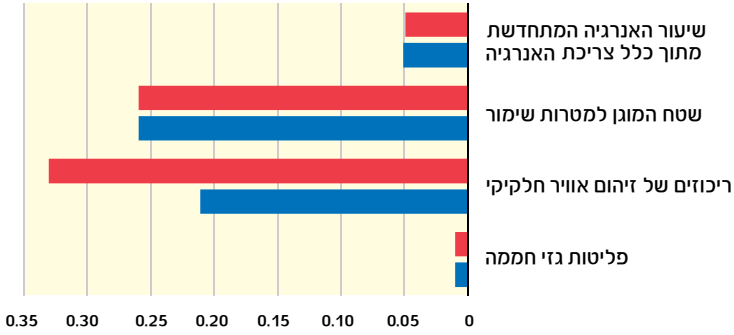

קיימות

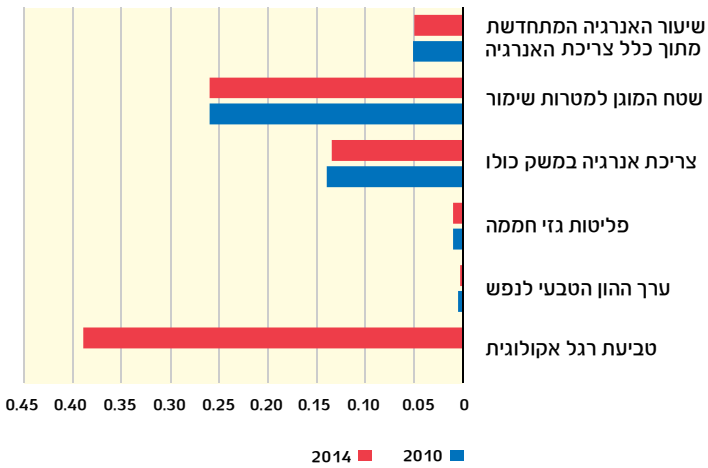

איור 28: הרחבה – השינוי בערכי האינדיקטורים בתחום איכות הסביבה

איכות חיים

קיימות

נספח ו: מקורות מידע עיקריים לנתונים

(stats.oecd.org) OECD.stats database

(www.europeansocialsurvey.org) European Social Survey

(data.worldbank.org) World Bank Open Data

(ec.europa.eu/eurostat/data/database) Eurostat database

(www.footprintnetwork.org) Global Footprint Network

(www.eiu.com) Economist Intelligence Unit

(www.ilo.org/ilostat) International Labor Organization, ILOSTAT

(www.who.int/nmh/databases/en) WHO database

מאגרי מידע של האו"ם: UNODC, UNECE, UNESCO

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (לוחות הסקר החברתי, סקר הוצאות משקי בית, תחבורה)

מדר הרמוקרטיה הישראלי, המכון הישראלי לדמוקרטיה

מדר האלימות, משטרת ישראל והמשרד לביטחון פנים

דוח שרת הבריאות על העישון בישראל 2013, משרד הבריאות

להלן פירוט האינדיקטורים שלהם תרם כל מקור:⁴⁴

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

- מדר האלימות הלאומי של משטרת ישראל
- נפגעים בתאונות דרכים לאלף כלי רכב בשנה
- נפגעים בתאונות דרכים קטלניות לאלף תושבים
- שיעור המועסקים המדווחים כי עבודתם העיקרית קשורה ללימודיהם האקדמיים או העל-תיכוניים
- שיעור המקבלים את שכרם מחברות כוח אדם
- שיעור המשתתפים בפעילות התנדבותית לפחות פעם אחת ב-12 החודשים האחרונים
- שיעור העובדים אשר נוסעים עד חצי שעה למקום עבודתם

44 מבין האינדיקטורים אשר נכללו במדר בלבד. חלק מהאינדיקטורים מתבססים על יותר ממקור אחד. במקרים מסוימים, אף על פי שנתונים מהמקור סייעו לגיבוש האינדיקטור, אי-אפשר היה להשתמש בהם לחישוב המדר בשל פערים בסדרת הנתונים.

- שיעור המדווחים כי אחרים נוהגים בהם בכבוד
- שיעור המדווחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לבד בשעות הערב בסביבת מגוריהם
- שיעור המעורבים בפעילות קבוצות אורחיות או פוליטיות
- שיעור הנשים המדווחות כי הן מרגישות בטוחות ללכת לבד בסביבת מגוריהן בשעות החשכה
- מצב משפחתי
- שיעור האנשים המדווחים כי יש להם אדם מחוץ למשק הבית שיוכל לתמוך בהם בשעת משבר
- שיעור האנשים המדווחים כי הם מרגישים לחוצים בזמן לעתים קרובות
- שיעור החוששים שיאבדו את מקום עבודתם ב-12 החודשים הקרובים
- שיעור המדווחים כי הם אופטימיים בנוגע לעתידם
- שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון מקשריהם האישיים
- שיעור המדווחים כי הם חשים שהם מקבלים תשלום הולם בהתחשב בכל מאמציהם והישגיהם
- שיעור המדווחים כי הם מכירים אנשים שדואגים להם
- שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון מהאיוון בין זמן עבודה לזמן המושקע בהיבטים אחרים של חייהם
- שיעור המדווחים כי הרגישו בודדים
- שיעור המדווחים כי השתתפו בפעילות תרבותית לאחרונה
- שיעור המדווחים כי יש להם נגישות לפעילויות שהם מעוניינים לעשות
- שיעור המדווחים כי לא לקחו חלק במעורבות חברתית או קהילתית בשנה האחרונה
- שיעור המדווחים כי הם מדברים עם חברים בתדירות נמוכה מפעם בשבוע או שאין להם חברים שאתם הם מדברים
- שיעור המדווחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לבד בשעות הערב בסביבת מגוריהם
- שיעור המדווחים כי הם רואים את עצמם באופן חיובי
- שיעור המדווחים על בריאות טובה או טובה מאוד
- שיעור המדווחים על מוגבלות בביצוע פעילויות כלשהן בגלל בעיות בריאות
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מהחיים באופן כללי
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מהקשר עם בני משפחתם
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מחיי החברה שלהם
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מעבודתם הנוכחית
- שיעור המועסקים במשלח יד הדורש הכשרה מקצועית
- שיעור העובדים במשרות ניהוליות או מקצועיות ושלאביהם אין רקע ניהולי או מקצועי דומה
- שיעור שביעות רצון מקופות החולים
- מדד לביטחון שיש למשקי בית באפשרות להחזיק בבתייהם
- שיעור ההוצאה הממוצעת על דיור למשק בית מתוך ההכנסה הפנויה
- שיעור הנמצאים בסיכון לעוני מבין חסרי השכלה תיכונית

- שיעור משקי הבית המתגוררים בתנאי צפיפות
- שיעור בעלי השכר הנמוך מתוך כל המועסקים במשרות לא-ניהוליות
- המשך לימודים גבוהים של מסיימי תיכון בתוך שמונה שנים מסיום לימודיהם התיכוניים
- משקי בית הממציים את כושר ההשתכרות שלהם אך נמצאים מתחת לקו העוני
- עבודה בשעות חריגות
- שיעור המדווחים כי ויתרו על טיפול רפואי או בדיקה בגלל שלא היו נגישים להם
- שיעור בעלי מחלות או בעיות בריאותיות כרוניות
- שיעור המדווחים על בריאות נפשית טובה
- תוחלת חיים בריאים
- תפוסת מיטות אשפוז

Democracy Barometer

- שיעור המאמינים כי הם וחבריהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה במידה מועטה או בכלל לא
- שיעור המדווחים כי חוו אפליה

Ecological footprint

- טביעת רגל אקולוגית

The Economist

- מדד ההשתתפות הפוליטית
  - מדד הליכי בחירות ופלורליזם
  - מדד תפקוד הממשל
  - תרבות פוליטית דמוקרטית
- ESS
- מספר עברות פליליות
  - שיעור המדווחים כי אחרים נוהגים בהם בכבוד
  - שיעור המדווחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לבד בשעות הערב בסביבת מגוריהם
  - שיעור המעורבים בפעילות קבוצות אזרחיות או פוליטיות
  - שיעור הנשים המדווחות כי הן מרגישות בטוחות ללכת לבד בסביבת מגוריהן בשעות החשכה
  - מצב משפחתי
  - שיעור האנשים המדווחים כי יש להם אדם מחוץ למשק הבית שיוכל לתמוך בהם בשעת משבר
  - שיעור האנשים המדווחים כי הם מרגישים לחוצים בזמן לעתים קרובות
  - שיעור החוששים שיאבדו את מקום עבודתם ב-12 החודשים הקרובים
  - שיעור המדווחים כי הם אופטימיים בנוגע לעתידם
  - שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון מקשריהם האישיים
  - שיעור המדווחים כי הם חשים שהם מקבלים תשלום הולם בהתחשב בכל מאמציהם והישגיהם

- שיעור המדווחים כי הם מכירים אנשים שדואגים להם
- שיעור המדווחים כי הם שבעי רצון מהאיוון בין זמן העבודה לזמן המושקע בהיבטים אחרים של חייהם
- שיעור המדווחים כי הרגישו בודדים
- שיעור המדווחים כי השתתפו בפעילות תרבותית לאחרונה
- שיעור המדווחים כי יש להם נגישות לפעילויות שהם מעוניינים לעשות
- שיעור המדווחים כי לא לקחו חלק במעורבות חברתית או קהילתית בשנה האחרונה
- שיעור המדווחים כי הם מדברים עם חברים בתדירות נמוכה מפעם בשבוע או שאין להם חברים שאתם הם מדברים
- שיעור המדווחים כי הם מרגישים בטוחים ללכת לכד בשעות הערב כסביבת מגוריהם
- שיעור המדווחים כי הם רואים את עצמם באופן חיובי
- שיעור המדווחים על בריאות טובה או טובה מאוד
- שיעור המדווחים על מוגבלות בביצוע פעילויות כלשהן בגלל בעיות בריאות
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מהחיים באופן כללי
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מהקשר עם בני משפחתם
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מחיי החברה שלהם
- שיעור המדווחים על שביעות רצון מעבודתם הנוכחית
- שיעור המועסקים במשלח יד הדרוש הכשרה מקצועית
- שיעור העובדים במשרות ניהוליות או מקצועיות ושלאביהם אין רקע ניהולי או מקצועי דומה
- שיעור שביעות רצון מקופות החולים
- מדד האמון הכללי
- שיעור אלו שהיה מפריע להם לקבל כשכנים משפחה מקבוצה אחרת
- שיעור המאמינים כי יחסי הכוחות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב
- שיעור המרוצים והמרוצים מאוד מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת
- שיעור פשיעה אלימה
- שיעור רציחות ל-100,000 תושבים

המכון הישראלי לדמוקרטיה

- מדד האמון הכללי
- שיעור אלו שהיה מפריע להם לקבל כשכנים משפחה מקבוצה אחרת
- שיעור המאמינים כי יחסי הכוחות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב
- שיעור המרוצים והמרוצים מאוד מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת

UNODC

- שיעור פשיעה אלימה

World Bank

- שיעור צמיחת התוצר המקומי הריאלי לנפש
- שיעור רציחות ל-100,000 תושבים

Eurostat

- מדד לביטחון שיש למשקי בית באפשרות להחזיק בכתייהם
- שיעור ההוצאה הממוצעת על דיור למשק בית מתוך ההכנסה הפנויה
- שיעור הנמצאים בסיכון לעוני מבין חסרי השכלה תיכונית
- שיעור משקי הבית המתגוררים בתנאי צפיפות
- מספר חדרים ממוצע לנפש

Freedom House

- מדד החופש
- מדד חופש העיתונות

ILO

- שיעור בעלי השכר הנמוך מתוך כל המועסקים במשרות לא-ניהוליות

המשרד לביטחון פנים

- הנזק הכלכלי מעברות אלימות

OECD

- אחוז שינוי שנתי במדד מחירי הדיור ביחס לאחוז שינוי שנתי בשכר הממוצע
- ההוצאה האזרחית הממשלתית לנפש
- הוצאה לחינוך לתלמיד במוסדות על-תיכוניים והשכלה גבוהה
- הוצאה על מחקר ופיתוח במוסדות השכלה גבוהה
- הוצאה ציבורית אזרחית כאחוז מהתוצר
- הוצאה ציבורית על מערכת אכיפת החוק לנפש
- הזדמנויות לחינוך
- הזמן הממוצע המושקע בפעילות פנאי, תרבות או קהילה
- הכנסה חציונית למשק בית
- המשך לימודים גבוהים של מסיימי תיכון בתוך שמונה שנים מסיום לימודיהם התיכוניים
- השקעה גולמית מקומית כאחוז מהתמ"ג
- השקעה לאומית בחינוך כאחוז מהתוצר
- השקעה ריאלית במחקר ופיתוח על ידי עסקים
- יחס הוצאה ציבורית לפרטית על חינוך
- מדד לאקלים וסביבה פדגוגית בכתי ספר
- נגישות להמשך לימודים
- ערך שנת השכלה במונחי שכר

- פליטות גזי חממה
- צריכת אנרגיה במשק כולו
- ריכוזים של זיהום אוויר חלקיקי
- שיעור אבטלה
- שיעור אבטלה ארוכת טווח
- שיעור האוכלוסייה המתגוררת בתנאים ירודים
- שיעור האוכלוסייה שבמגוריה אין מים זורמים, לרבות שירותים, מקלחת או אמבטיה
- שיעור האנרגיה המתחדשת מתוך כלל צריכת האנרגיה
- שיעור הלומדים כיום בחינוך על-תיכוני
- שיעור העובדים בחוזים זמניים
- שיעור הצעירים שאינם מועסקים ואינם משתתפים בלימודים כלשהם
- שיעור השתתפות בכוח העבודה
- שיעור התלמידים בעלי קשיי קריאה בכיתה ח
- שיעור התעסוקה בקרב עובדים מבוגרים
- שיעור משקי הבית אשר מוציאים למעלה מ-30% מהכנסתם על שירותי דיור ותחבורה
- שיעור רשומים למערכת החינוך בגיל שלוש
- שיעור תעסוקה
- שכר ממוצע לשכיר במשרה מלאה
- שליטת תלמידי כיתה ח במתמטיקה ומדעים
- סגרגציה מגדרית לפי משלח יד
- מספר חדרים ממוצע לנפש
- תוצר מקומי גולמי לנפש
- המשך לימודים גבוהים של מסיימי תיכון בתוך שמונה שנים מסיום לימודיהם התיכוניים
- משקי בית הממצים את כושר ההשתכרות שלהם אך נמצאים מתחת לקו העוני
- עבודה בשעות חריגות
- שיעור המדווחים כי ויתרו על טיפול רפואי או בדיקה בגלל שלא היו נגישים להם
- שיעור צמיחת התוצר המקומי הריאלי לנפש
- שיעור מעשנים בקרב צעירים
- תפוסת מיטות אשפוז
- נפגעים בתאונות דרכים קטלניות לאלף תושבים

משרד הבריאות

- שיעור מעשנים בקרב צעירים

WHO

- שיעור בעלי מחלות או בעיות בריאותיות כרוניות
- שיעור המדווחים על בריאות נפשית טובה
- תוחלת חיים בריאים
- תפוסת מיטות אשפוז

רשימת המקורות

- פייטלסון, ערן (עורך), 2004. אינדיקטורים לפיתוח בר קיימא בישראל, רוח מסכם שלב א'. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
- קפלן, מוטי, עמיר אידלמן וגלית כהן (עורכים), 2009. אינדיקטורים לפיתוח בר קיימא בישראל, חלק ב'. https://jerusalemstitute.org.il/upload/publications/epc/indicators/heb/ind_all_heb.pdf
- Adler, Matthew D., 2013. "Happiness Surveys and Public Policy: What's the Use," *Duke Law Journal* 62, 8, pp. 1509–1601, http://heinonlinebackup.com/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/duklr62&section=53.
- Alkire, Sabina, 2005. "Why the Capability Approach?" *Journal of Human Development* 6, 1, pp. 115–35.
- Australian Bureau of Statistics, 2013. "Measures of Australia's Progress 2013," *Australian Bureau of Statistics*, <https://tinyurl.com/y8b2wa53>.
- Bellani, Luna, Graham Hunter, and Paul Anand, 2013. "Multidimensional Welfare: Do Groups Vary in Their Priorities and Behaviours?," *Fiscal Studies* 34, 3, pp. 333–354.
- Benjamin, Daniel J., Ori Heffetz, Miles S. Kimball, and Nichole Szembrot, 2013. "Aggregating Local Preferences to Guide Marginal Policy Adjustments," *American Economic Review* 103, 3, pp. 605–610.
- Bleys, Brent, 2012. "Beyond GDP: Classifying Alternative Measures for Progress," *Social Indicators Research* 109, 3, pp. 355–376.
- Boarini, Romina, and Marco Mira D'Ercole, 2013. "Going beyond GDP: An OECD Perspective," *Fiscal Studies* 34, 3, pp. 289–314.
- Boarini, Romina, Marco Mira d'Ercole, and Gang Liu, 2012. *Approaches to Measuring the Stock of Human Capital*, OECD Statistics Working Papers. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, www.oecd-ilibrary.org/content/workingpaper/5k8zlm5bc3ns-en.
- Böhringer, Christoph, and Patrick E.P. Jochem, 2007. "Measuring the Immeasurable: A Survey of Sustainability Indices," *Ecological Economics* 63, 1, pp. 1–8.
- Bok, Derek, 2010. *The Politics of Happiness: What Government Can Learn from the New Research on Well-Being*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Bossert, Walter, Satya R. Chakravarty, and Conchita D'ambrosio, 2009. "Multidimensional Poverty and Material Deprivation," <https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/handle/1866/3996>.

- Broader Measures of Progress, 2014. "Some National, Regional and International Efforts and Practices in the Measurement of Sustainable Development and Human Well-Being," *Broader Measures of Progress*, Friends of the Chair Group on Broader Measures of Progress, [http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc14/BG-FOC-Broader measures-Practices on broader measures of progress.pdf](http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc14/BG-FOC-Broader%20measures-Practices%20on%20broader%20measures%20of%20progress.pdf).
- Costanza, Robert, Maureen Hart, John Talberth, and Stephen Posner, 2009. "Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress," http://pdxscholar.library.pdx.edu/iss_pub/11/.
- Dalkey, Norman C., 1967. "Delphi," *RAND Corporation, RAND Papers*, no. P-3704, www.rand.org/pubs/papers/P3704.
- , 1975. "A Delphi Study of Factors Affecting the Quality of Life," *The Delphi Method: Techniques and Applications*, Harold A Linstone and Murray Turoff (eds.), Reading, MA: Addison-Wesley Pub. Co., Advanced Book Program.
- Dalkey, Norman C., Daniel L. Rourke, Ralph Lewis, and David Snyder, 1972. *Studies in the Quality of Life: Delphi and Decision-Making*, Lexington, MA: Lexington Books.
- Decancq, Koen, and María Ana Lugo, 2012. "Weights in Multidimensional Indices of Wellbeing: An Overview," *Econometric Reviews* 32, 1, pp. 7–34.
- Decancq, Koen, Luc Van Ootegem, and Elsy Verhofstadt, 2013. "What If We Voted on the Weights of a Multidimensional Well-Being Index? An Illustration with Flemish Data," *Fiscal Studies* 34, 3, pp. 315–332.
- De Leon, Erwin, and Elizabeth T. Boris, 2010. "The State of Society: Measuring Economic Success and Human Well-Being," (Urban Institute), <http://eric.ed.gov/?id=ED510622>.
- Department for Environment Food and Rural Affairs (Defra), 2013. "Sustainable Development Indicators," DEFRA, www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/223992/0_SDIs_final_2_.pdf.
- Diener, Ed, 2006. "Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being," *Applied Research in Quality of Life* 1, 2, pp. 151–157.
- , 2009. *Well-Being for Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Dolan, Paul, Richard Layard, and Robert Metcalfe, 2011. "Measuring Subjective Well-Being for Public Policy," *Office for National Statistics*, <http://eprints.lse.ac.uk/35420/1/measuring-subjective-wellbeing-for-public-policy.pdf>.
- Dolan, Paul, and Robert Metcalfe, 2012. "Measuring Subjective Wellbeing: Recommendations on Measures for Use by National Governments," *Journal of Social Policy* 41, 2, pp. 409–427.

- Dolan, Paul, Tessa Peasgood, Andy Dixon, Melanie Knight, David Phillips, Aki Tsuchiya, and Mat White, 2006. "Research on the Relationship between Well-Being and Sustainable Development," www.stopstanstedexpansion.com/documents/SSE18_Appendix_11.pdf.
- Dolan, Paul, Tessa Peasgood, and Mathew White. 2006. "Review of Research on the Influences on Personal Well-Being and Application to Policy Making," <https://tinyurl.com/ybuumeo4>.
- Doyal, Len, and Ian Gough, 1991. *A Theory of Human Need*, Basingstoke: Macmillan.
- Durand, Martine, and Conal Smith, 2013. "The OECD Better Life Initiative: How's Life? And the Measurement of Well-Being," *World Statistics Conference 2013*, <http://www.iariw.org/papers/2013/DurandPaper.pdf>.
- Easterlin, Richard A., 1974. "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence," *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramowitz*, Paul A. David and Melvin W. Reder (eds.), New York: Academic Press, Inc., pp. 89–125, <http://graphics8.nytimes.com/images/2008/04/16/business/Easterlin1974.pdf>.
- Eckersley, Richard, 2009. "Population Measures of Subjective Wellbeing: How Useful Are They?" *Social Indicators Research* 94, 1, pp. 1–12.
- Eurostat, 2015. "Quality of life indicators – measuring quality of life", *European Commission – Eurostat*. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators_-_measuring_quality_of_life
- , 2016. "Sustainable Development in the European Union," *European Commission – Eurostat*. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7745644/KS-02-16-996-EN-N.pdf>.
- Federal Interagency Forum on Aging-Related Statistics, 2012. "Older Americans 2012: Key Indicators of Well-Being," Washington, DC: Federal Interagency Forum on Aging-Related Statistics, www.aarp.org/content/dam/aarp/livable-communities/learn/demographics/older-americans-2012-key-indicators-of-well-being-aarp.pdf.
- Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics, 2013. "America's Children: Key National Indicators of Well-Being, 2013," Washington, DC, www.childstats.gov/pdf/ac2013/ac_13.pdf.
- Federal Statistical Office of Germany, 2012. "Sustainable Development in Germany – Indicator Report 2012," Wiesbaden, Germany: Statistisches Bundesamt (Federal Statistical Office), www.destatis.de/EN/Publications/Specialized/EnvironmentalEconomicAccounting/Indicators2012.pdf?__blob=publicationFile.

- Frey, Bruno S., and Jana Gallus, 2013. "Political Economy of Happiness," *Applied Economics* 45, 30, pp. 4205–4211.
- Gallup-Healthways, 2014. "State of American Well-Being," <https://tinyurl.com/y75h8kyd>
- Gallup Inc., 2014. "Gallup Poll," www.gallup.com/poll/101905/gallup-poll.aspx.
- German Federal Government, 2014a. "Perspectives for Germany: Our Strategy for Sustainable Development," <https://tinyurl.com/GFG2014a>.
- , 2014b. "Management and monitoring: How is the National Sustainable Development Strategy implemented?," <https://tinyurl.com/GFG2014b>.
- , 2014c. "Federal Government | Sustainability | The Indicators," <https://tinyurl.com/GFG2014c>.
- Guio, Anne-Catherine, Alessio Fusco, and Eric Marlier, 2009. "A European Union Approach to Material Deprivation Using EU-SILC and Eurobarometer Data," *Integrated Research Infrastructure in the Socio-Economic Sciences (IRISS) Working Paper Series* 19, pp. 2009.
- Gupta, Uma G., and Robert E. Clarke, 1996. "Theory and Applications of the Delphi Technique: A Bibliography (1975–1994)," *Technological Forecasting and Social Change* 53, 2, pp. 185–211.
- Hagerty, Michael R., Robert A. Cummins, Abbott L. Ferriss, Kenneth Land, Alex C. Michalos, Mark Peterson, Andrew Sharpe, Joseph Sirgy, and Joachim Vogel, 2001. "Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research," *Social Indicators Research* 55, 1, pp. 1–96.
- Hagerty, Michael R., and Kenneth C. Land, 2007. "Constructing Summary Indices of Quality of Life: A Model for the Effect of Heterogeneous Importance Weights," *Sociological Methods and Research* 35, 4, pp. 455–496.
- Hanafin, Sinéad, Anne-Marie Brooks, Ed Carroll, Eithne Fitzgerald, Saoirse Gabhainn, and Jane Sixsmith, 2007. "Achieving Consensus in Developing a National Set of Child Well-Being Indicators," *Social Indicators Research* 80, 1, pp. 79–104.
- Hasson, Felicity, Sinead Keeney, and Hugh McKenna, 2000. "Research Guidelines for the Delphi Survey Technique," *Journal of Advanced Nursing* 32, 4, pp. 1008–1015.
- Haybron, Daniel M., 2003. "What Do We Want from a Theory of Happiness?" *Metaphilosophy* 34, 3, pp. 305–329.
- Haybron, Daniel M., and Valerie Tiberius, Unpublished. "The What of Well-Being Policy," <https://tinyurl.com/ybv23b49>.

- Healthways, (No Date). "Gallup-Healthways Solutions," *Healthways.com*, www.healthways.com/solution/default.aspx?id=1125.
- Heffetz, Ori, 2012. "Who Sees What? Demographics and the Visibility of Consumer Expenditures," *Journal of Economic Psychology* 33, 4, pp. 801–818.
- Heffetz, Ori, and Matthew Rabin, 2013. "Conclusions Regarding Cross-Group Differences in Happiness Depend on Difficulty of Reaching Respondents," *The American Economic Review* 103, 7, pp. 3001–3021.
- Hsu, Chia-Chien, and Brian A. Sandford, 2007. "The Delphi Technique: Making Sense of Consensus," *Practical Assessment, Research and Evaluation* 12, 10, pp. 1–8.
- INSEE, 2014. "Economic Performance and Social Progress - Following up on the Stiglitz Report," *National Institute of Statistics and Economic Studies*, http://www.insee.fr/en/publications-et-services/default.asp?page=dossiers_web/stiglitz/performance_eco.htm.
- Kahneman, Daniel, and Alan B. Krueger, 2006. "Developments in the Measurement of Subjective Well-Being," *The Journal of Economic Perspectives* 20, 1, pp. 3–24.
- Kasparian, Jérôme, and Antoine Rolland, 2012. "OECD's 'Better Life Index': Can Any Country Be Well Ranked?" *Journal of Applied Statistics* 39, 10, pp. 2223–2230.
- Kauppinen, Antti, 2012. "Schmucks and Philosopher Kings: A Dilemma for Well-Being Policy," *PEA Soup*, <http://peasoup.typepad.com/peasoup/2012/10/schmucks-and-philosopher-kings-a-dilemma-for-well-being-policy.html>.
- Kennedy, F. Robert, 1968. "Remarks at the University of Kansas," www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/Ready-Reference/RFK-Speeches/Remarks-of-Robert-F-Kennedy-at-the-University-of-Kansas-March-18-1968.aspx.
- King, Megan F., Vivian F. Renó, and Evlyn M. L. M. Novo, 2014. "The Concept, Dimensions and Methods of Assessment of Human Well-Being within a Socioecological Context: A Literature Review," *Social Indicators Research* 116, 3, pp. 681–698.
- Landeta, Jon, 2006. "Current Validity of the Delphi Method in Social Sciences," *Technological Forecasting and Social Change* 73, 5, pp. 467–482.
- Layard, Richard, 2011. *Happiness: Lessons from a New Science*, London, UK: Penguin.
- Lewis, Kristen, and Sarah Burd-Sharps, 2014. "American Human Development Report: The Measures of America 201–2014," Measure of America of the Social Science Research Council, <http://ssrc-static.s3.amazonaws.com/moa/MOA-III-June-18-FINAL.pdf>.

- Malik, Khalid, 2013. *Human Development Report 2013: The Rise of the South : Human Progress in a Diverse World*, New York: United Nations Development Programme.
- Mascherini, Massimiliano, and Bryony Hoskins, 2008. "Retrieving Expert Opinion on Weights for the Active Citizenship Composite Indicator," *JRC Technical Notes*.
- Max-Neef, Manfred, 2006. "Development and Human Needs," *Real-Life Economics: Understanding Wealth Creation*, Paul Ekins and Manfred Max-Neef (eds.), London and New York: Routledge, pp. 197–213.
- Michaelson, Juliet, Saamah Abdallah, Nicola Steuer, Sam Thompson, and Nic Marks, 2009. *National Accounts of Well-Being: Bringing Real Wealth onto the Balance Sheet*, Mary Murphy (ed.), London: New Economics Foundation.
- Michalos, Alex C., Bryan Smale, R. Labonté, N. Muharjarine, K. Scott, K. Moore, K. Swystun, et al., 2011. *The Canadian Index of Wellbeing*, Technical Report 1.0. Waterloo, ON: Canadian Index of Wellbeing and University of Waterloo, <https://tinyurl.com/y7vlr9au>
- Mittelhammer, Ron C., Tauhidur Rahman, and Philip Wandscheider, 2005. "Measuring the Quality of Life across Countries: A Sensitivity Analysis of Well-Being Indices," UNU-Wider, www.wider.unu.edu/sites/default/files/rp2005-06.pdf.
- Murphy, Mary (ed.), 2012. "The Happy Planet Index: 2012 Report," The New Economics Foundation, http://s.bsd.net/nefoundation/default/page/file/1c5606c88532a0033d_hpm6vi4wp.pdf.
- Neumayer, Eric, 2004. "Sustainability and Well-Being Indicators," UNU-Wider, <http://www.lse.ac.uk/geographyAndEnvironment/whosWho/profiles/neumayer/pdf/Sustainabilitywellbeingarticle.pdf>.
- New Economic Foundation, 2014. "About the HPI, *Happy Planet Index*, www.happyplanetindex.org/about/.
- OECD, 2008. *Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*, Paris: OECD.
- , 2011. "Towards Green Growth: Monitoring Progress," Paris: OECD, www.oecd.org/greengrowth/48224574.pdf.
- , 2013. *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-Being*, Paris: OECD,
- OECD Statistics Directorate, 2013. "Measuring Well-Being and Progress," Paris, OECD, www.oecd.org/std/Measuring%20Well-Being%20and%20Progress%20Brochure.pdf.

- ONS, 2016. "Measuring What Matters: National Statistician's Reflections on the National Debate on Measuring National Well-Being," *Office for National Statistics*, <https://tinyurl.com/y87omau2>.
- Ormerod, Paul, 2012. "The Folly of Wellbeing in Public Policy," ...*And the Pursuit of Happiness: Wellbeing and the Role of Government*, Philip Booth (ed.), London: The Institute of Economic Affairs.
- Rapley, Mark, 2003. *Quality of Life Research: A Critical Introduction*, London: SAGE.
- Rawls, John, 1971. *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Scrivens, Katherine, and Conal Smith, 2013. "Four Interpretations of Social Capital," OECD Statistics Working Papers, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, www.oecd-ilibrary.org/content/workingpaper/5jzbcx010wmt-en
- Sen, Amartya, 1985. "Well-Being, Agency and Freedom: The Dewey Lectures 1984," *The Journal of Philosophy* 82, 4, pp. 169–221.
- Sharpe, Andrew, and Brendon Andrews, 2012. "An Assessment of Weighting Methodologies for Composite Indicators: The Case of the Index of Economic Well-Being," CSLS Research Report No. 2012-10, Ottawa, Ontario: Centre for the Study of Living Standards.
- Shye, Samuel, 1989. "The Systemic Life Quality Model: A Basis for Urban Renewal Evaluation," *Social Indicators Research* 21, 4, pp. 343–378.
- Social Science Research Council, 2014. "About Human Development — Measure of America: American Human Development Project," Measure of America of the Social Science Research Council, www.measureofamerica.org/human-development/#human%20development%20index.
- Stiglitz, Joseph E., Amartya Sen, and Jean-Paul Fitoussi, 2010. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf.
- Taillefer, Marie-Christine, Gilles Dupuis, Marie-Anne Roberge, and Sylvie LeMay, 2003. "Health-Related Quality of Life Models: Systematic Review of the Literature," *Social Indicators Research* 64, 2, pp. 293–323.
- Tomlinson, Michael W., and Grace P. Kelly, 2013. "Is Everybody Happy? The Politics and Measurement of National Wellbeing," *Policy and Politics* 41, 2, pp. 139–157.

- Trewin, Dennis, and Jon Hall, 2010. "Developing Societal Progress Indicators: A Practical Guide," Working Paper No. 35, Statistics Directorate, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- UNECE/OECD/Eurostat, 2008. *Measuring Sustainable Development: Report of the Joint UNECE/OECD/Eurostat Working Group on Statistics for Sustainable Development*, New York and Geneva: United Nations, www.oecd.org/greengrowth/41414440.pdf.
- Warner, Karen S., 2013. "The Wellbeing Index: A Landscape of Worldwide Measures and the Potential for Large-Scale Change," *Capstone Project, Master of Applied Positive Psychology*, University of Pennsylvania, http://repository.upenn.edu/mapp_capstone/46.
- Weijers, Dan, and Aaron Jarden, 2013. "The Science of Happiness for Policymakers: An Overview." *Journal of Social Research and Policy* 4, 2, www.aaronjarden.com/uploads/3/8/0/4/3804146/jsrp_vol4_iss2_weijers.pdf.

הופיעו בסדרת מחקרי מדיניות

1. האיגוד המקצועי וגידול אי-השוויון הכלכלי בישראל 1970–2003
מאת: טלי קריסטל ינון כהן גיא מונדלק
2. אי-השוויון בחלוקת ההכנסות של משקי הבית של השכירים בישראל
1967–2003
מאת: יצחק ספורטא סאלם אבו זאיד דותן לשם
3. האבטלה בישראל: מבט ארוך טווח וצעדי מדיניות אפשריים
מאת: נטליה פרסמן אריה ארנון
4. העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית
מאת: דניאל גוטליב
5. עולם הפנסיה החדש: אחרי המפץ של 2003
מאת: רמי יוסף אביה ספיבק
6. עוני, חינוך ותעסוקה בחברה הערבית-כדואית: מבט השוואתי
מאת: סלימאן אבו-בדר דניאל גוטליב
7. מקורות ההכנסה של עובדים שכירים בישראל
מאת: טלי קריסטל ינון כהן גיא מונדלק
8. מערכת הפנסיה בישראל לאחר חמש-עשרה שנות רפורמה
מאת: לאה אחדות אביה ספיבק
9. הדינמיקה של אוכלוסיית מקבלי גמלת הבטחת הכנסה ותיקים 1986–2002
מאת: אריה שרמן ליאון זולוטוי
10. האם מצטמצמים הפערים בחינוך?
מאת: יעקב גלבווע
11. כיצד הצמיחה והשינוי באי-שוויון משפיעים על העניים: ישראל בין 1990
ל-2006
מאת: יוסף דויטש ז'ק סילבר
12. מענק האיוון של משרד הפנים: האם הוא מצמצם את הפערים בין הרשויות
המקומיות?
מאת: טל שחור
13. תקציב הממשלה החדשה: הצעת התוכנית לכלכלה וחברה, מכון ון ליר
בירושלים
מאת: לאה אחדות מישל סטרבצ'ינסקי אביה ספיבק

14. שיקולים פוליטיים בהקצאת מענקים לרשויות המקומיות בישראל
מאת: עמיר שוסטר
15. מבט אל המשבר הכלכלי: פרספקטיבה ישראלית ובינלאומית
מאת: לאה אחדות אריה ארנון מישל סטרבצ'נסקי אביה ספיבק
16. השפעת הבעלות הממשלתית על ביצועיהן של קבוצות הבנקים הגדולות
בישראל
מאת: עמנואל ברנע
17. תשואה מהשכלה: אי-שוויון בין קבוצות אוכלוסייה
מאת: יעל מלצר
18. תקציב המדינה לשנת 2015: הכנס החמישי של התוכנית לכלכלה וחברה
במכון ון ליר בירושלים
19. הקצאת מקורות למימון סל הבריאות: בחינה מחדש של נוסחת הקפיטציה
הוספתם של משתנים חברתיים-כלכליים כמתאמי סיכון
מאת: לאה אחדות עמיר שמואלי
20. פרופיל ההוצאה על בריאות לפי גיל בישראל ובמדינות OECD
מאת: לאה אחדות גבי בן נון ערן פוליצר
21. תקציב הממשלה לשנים 2015–2016 לנוכח צורכי המשק לפי המדר החברתי
החדש
עורכים: לאה אחדות מישל סטרבצ'נסקי אביה ספיבק
22. פנסיית החובה בישראל והשפעתה על אי-השוויון הפנסיוני: הסיכונים
במערכת הפנסיה החדשה
אביה ספיבק שחר צמח
23. תקציב המדינה לשנים 2017–2018
לאה אחדות מישל סטרבצ'נסקי אביה ספיבק